

TAMPEREEN YLIOPISTO

Antti Siika-aho

TOISENLAINEN MUSEO
Lenin-museon perustaminen ja toiminta 1945 – 1964

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2013

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

ANTTI SIIKA-AHO: Toisenlainen museo: Lenin-museon perustaminen ja toiminta 1945 – 1964

Pro gradu -tutkielma, 96 s., 3 liites.

Historia

Lokakuu 2013

Tampereen työväentalossa sijaitsevaa Lenin-museota pidetään yleisesti Suomen tunnetuimpana erikoismuseona maailmalla. Vuonna 1946 avattu Lenin-museo oli vuosikymmenien ajan yksi lukuisista eri puolilla maailmaa sijainneista Vladimir Iljitš Leninin mukaan nimetyistä museoista. Alun perin Suomi-Neuvostoliitto-Seuran omistama museo jäi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen lopulta ainoaksi lajissaan. Nykyisin museo on kansainvälisen maineensa ohella yksi Suomen suosituimmista ei-valtiollisista erikoismuseoista ja siellä käy vuosittain lähes 12 000 vierasta.

Lähivuosina 70 vuotta täyttävän Lenin-museon historiaa on tähän mennessä tutkittu poikkeuksellisen vähän. Tarvetta museon vaiheiden tarkastelulle on, sillä laitoksessa on määrä toteuttaa muutoksia vuoden 2014 alussa työväenmuseumo Werstaan kanssa tapahtuvan fuusioitumisen myötä. Tässä pro gradu -tutkielmassa on selvitetty Lenin-museon perustamista vuonna 1945 ja toimintaa vuosien 1946 – 1964 välisenä aikana. Aihetta on lähestytty tutkimalla, kuinka museo aikanaan perustettiin ja millainen laitos siitä lopulta syntyi. Museon toimintaa puolestaan on lähestytty laitoksen johtokunnan näkökulmasta.

Kulttuurihistoriallisten erikoismuseoiden tieteellinen tutkimus on yleistynyt vasta hiljattain. Suomalaisten museoiden toiminnasta osana ympäristöään tiedetään varsin vähän, vaikka juuri yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset heijastavat myös museoiden kehitykseen. Tutkimuksen perusteella Lenin-museon perustaminen ja toiminta olivat kiinteästi sidoksissa yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja siinä tapahtuviin muutoksiin. Laitos perustettiin alun perin museoksi vain näennäisesti ja Lenin-museosta voitiin ryhtyä tosissaan rakentamaan museota vasta, kun sen toiminta oli taloudellisesti turvattu ja sille oli olemassa mahdollisimman laajapohjaista yhteiskunnallista tilausta.

Tutkielman merkittävimpiä lähteitä ovat Lenin-museon johtokunnan arkistot sekä Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Tampereen osaston arkistot. Näiden ja muiden alkuperäislähteistä

koostuvien arkistojen ohella tutkimuksessa on hyödynnetty runsaasti Suomen poliittista ja yhteiskunnallista historiaa käsittelevää tutkimuskirjallisuutta.

Asiasanat: Lenin-museo, Suomi-Neuvostoliitto-Seura, erikoismuseo, Tampere, poliittinen historia, kulttuurihistoria.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. KOHTEENA LENIN-MUSEO.....	1
1.2. TAUSTAA.....	1
1.3. TUTKIMUSKYSMYS JA AIKARAJAUS.....	3
1.4. LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS.....	4
2. POLIITTISEN MURROSKAUDEN MUSEOHANKE.....	7
2.1. SÄHKÖASENTAJAN ALOITTEESTA HANKKEEKSI.....	7
2.2. POLIITTINEN KONSENSUS.....	9
2.3. MUSEOHUONEISTON VUOKRAAMINEN	13
2.4. MUSEON NIMI JA SÄÄNNÖT.....	17
2.5. AVAJAISET	20
3. IDEOLOGISEN VALISTUSTYÖN LAITOS (1946 – 1949).....	23
3.1. VAIKEA ALKU	23
3.2. SUPPEAN KOHDERYHMÄN OHJELMAA.....	26
3.3. VAIKEUKSIA ENTEILEVÄ PATSASHANKE	30
3.4. MUSEO JOUTUU SIVURAITAILLE	34
4. NEUVOSTOLIITTO-VALISTUKSEN KESKUS (1950 – 1955).....	38
4.1. NEUVOSTOVASTAISUUTTA TORJUMASSA.....	38
4.2. ONGELMIA KAUPUNGIN KANSSA.....	43
4.3. LENIN – STALIN-MUSEOKSI?	46
4.4. PIENIÄ MUUTOKSIA	50
5. SUOJASÄÄN MYRSKYNSILMÄSSÄ (1956 – 1958)	54
5.1. PAKON EDESSÄ TOTEUTETTU DESTALINISAATIO	54
5.2. SOSIALIDEMOKRAATTIEN KIISTAKAPULANA	57
5.3. NEUVOSTOJOHTAJIEN VIERAILU	59
5.4. MUSEON MERKITYS KASVAA.....	63
6. YLÖS POHJALTA (1959 – 1964)	66
6.1. TOIVOA TULEVASTA.....	66
6.2. MUUTOSVAATIMUKSIA.....	67
6.3. VIELÄ KERRAN STALIN.....	70
6.4. MUSEON PELASTAMINEN NKP:N AVULLA	73
6.5. LENININ KAUPUNGIN MUSEO.....	78

7. YHTEISKUNNALLISEKSI ERIKOISMUSEOKSI 20 VUODESSA.....	83
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	89
LIITTEET	97

LYHENTEET

KansA – Kansan arkisto

LKV – Liittoutuneiden valvontakomissio

NKP – Neuvostoliiton kommunistinen puolue

SDNL – Suomen demokraattinen nuorisoliitto

SDP – Suomen sosialidemokraattinen puolue

SDPL – Suomen demokratian pioneerien liitto

SKDL – Suomen kansan demokraattinen liitto

SKP – Suomen kommunistinen puolue

SNS-1 – Suomen ja Neuvostoliiton Rauhan ja Ystävyyden Seura

SN-Seura – Suomi-Neuvostoliitto-Seura

SSOD – Neuvostoliiton ystävyysseurojen liitto

TKA – Tampereen kaupunginarkisto

TTY – Tampereen työväenyhdistys

VOKS – Yleisliittolainen ulkomaisia kulttuurisuhteita hoitava seura

VSDTP – Venäjän sosialidemokraattinen työväenpuolue

1. JOHDANTO

1.1. KOHTEENA LENIN-MUSEO

Tampereella sijaitseva Lenin-museo on Suomen tunnetuin erikoismuseo¹ maailmalla.² Vuonna 1946 avattu laitos toimii Tampereen työväentalon kolmannessa kerroksessa sijaitsevassa huoneistossa, jossa venäläiset vallankumoukselliset kokoontuivat 1900-luvun alkuvuosina. Työväentalossa oli pidetty Venäjän ensimmäisen vallankumouksen ja Suomen suurlakon jälkeen vuosina 1905 – 1907 ainakin neljä venäläisten vallankumouksellisten salaista kokousta, joista kahteen myös Venäjällä vuonna 1917 tapahtuneen lokakuun vallankumouksen johtaja Vladimir Iljitš Lenin (1870 – 1924) osallistui.³

Lähivuosina 70 vuotta täyttävästä Lenin-museosta on kirjoitettu ja tuotettu lukemattomia katsauksia, artikkeleita ja tv-ohjelmia. Museon kehityksen ja historian edes hieman perusteellisempi selvittäminen on silti jäänyt vain muutamaan yleisluontoisen kirjoitelman tasolle. Lenin-museota käsitteleville kirjoitelmille on ominaista tukeutuminen vastaaviin aiempiin selvityksiin, joten yleiskuva laitoksen kehityksestä rakentuu tutkimus tutkimukselta toistensa päälle. Tarkempaa ja analyyttisempää alkuperäisiin lähteisiin nojautuvaa tutkimusta museosta ei ole tehty.

1.2. TAUSTAA

Leninin johtaman Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen (VSDTP:n) salaiset puoluekonferenssit joulukuussa 1905 ja marraskuussa 1906 saivat myöhemmin tärkeiden historiallisten merkkitapahtumien leiman Neuvostoliitossa ja Suomessa. Erityisesti vuoden 1905 konferenssi nousi keskeiselle sijalle Neuvostoliiton kommunistisen puolueen historiankirjoituksessa, sillä Lenin ja hänen seuraajansa Josif Stalin (1879 – 1953) olivat tuolloin kohdanneet toisensa ensimmäistä kertaa. Tuon tapaamisen korostamisella oli

¹ Alansa aineistoon tai ilmiöihin keskittyneet erikoismuseot luetellaan Suomessa kulttuurihistoriallisiksi museoiksi yhdessä yleismuseoiden kanssa. Erikoismuseoiden ohella Suomessa on myös valtakunnallisia erikoismuseoita, kuten esimerkiksi Arkkitehtuurimuseo Helsingissä tai Forum Marinum Turussa. Kts. Viikuna 2000, 48.

² Kinanen 2007, 117.

³ Lenin-museo 1971, 3.

tärkeä sija Stalinin ympärille 1930 – 1950-luvuilla kehittyneessä henkilöpalvonnassa.⁴ Toisessa, marraskuussa 1906 pidetyssä VSDTP:n konferenssissa Lenin oli vakuuttanut mukana olleille suomalaisille aatetovereilleen, että Suomi tulee Venäjän vallankumouksen koittaessa saamaan kansallisen vapauden Tsaarin vallasta. Tuo lupaus toteutui myöhemmin, kun Leninin johtama kansankomissaarien neuvosto tunnusti ensimmäisenä Suomen valtiollisen itsenäisyyden vuodenvaihteessa 1917 – 1918.⁵

Leninin johdolla Tampereella pidetyt konferenssit olivat säilyneet paikallisten muistissa. Talvisodan jälkeen vuonna 1940 hetken aikaa toimineen Suomen ja Neuvostoliiton Rauhan ja Ystävyyden Seuran (SNS-1:n) keskuudessa oli pohdittu Leninin muistoa vaalivan museon perustamista, mutta sitä ei voitu tiukkojen poliittisten olojen vallitessa viedä eteenpäin. Ajatus Lenin-museosta konkretisoitui vasta sotien jälkeen vuonna 1945, jolloin SNS-1:n toimintaa jatkaneen Suomi-Neuvostoliitto-Seuran (SN-Seuran)⁶ Tampereen osasto teki aloitteen sen perustamisesta. Ensimmäinen Neuvostoliiton ulkopuolinen, SN-Seuran omistama Lenin-museo avattiin Tampereelle tammikuussa 1946.⁷

Lenin-museon asema oli ensimmäisinä vuosina vaikea ja esimerkiksi Tampereen kaupunki suhtautui siihen kylmäkiskoisesti. Museota pidettiin poliittisena laitoksena ja vasta 1960-luvun alkuvuosina museossa voitiin rahoituksen lisääntyessä toteuttaa tarpeellisia korjaustöitä. V.I. Leniniä kohtaan tunnetun kasvavan kiinnostuksen myötä museosta muodostui lopulta laajaa tukea nauttinut kulttuurilaitos.⁸ Lenin-museo oli etenkin 1970 – 1980-luvuilla tärkeä matkailukohde, jossa vieraili vuosittain tuhansia suomalaisia ja Neuvostoliitosta saapuneita turistiryhmiä. Neuvostoliiton kaatumisen seurauksena museo jäi vuonna 1993 maailman ainoaksi virallisesti Leninin nimeä kantavaksi museoksi.⁹ Tätä titteliä se kantoi 2000-luvun puoliväliin asti, jolloin Viipurissa avattiin uudelleen Leninin piilopaikkana 1910-luvulla toiminut niin kutsuttu Latukan talo Lenin-museon nimellä. Lenin-museon omistajayhteisönä on toiminut SN-Seuran lakkauttamisen jälkeen perustettu Suomi-Venäjä-seura ja vuoden 2014 alussa laitos fuusioituu osaksi Työväenmuseo

⁴ Vihavainen 1998, 272.

⁵ Aimo Minkkisen puhe Lenin-museon 50-v. juhlassa 1996. Museon historiaa, Lenin-museon arkisto.

⁶ Joissain yhteyksissä seurasta on käytetty lyhennettä SNS. Tässä tutkimuksessa käytetään seuran virallista ”SN-Seura”-lyhennettä. Kts. Kinnunen 1998, 18.

⁷ Lenin-museo 1971, 3.

⁸ Sama, 5.

⁹ Minkkinen 1998, 400-401.

Werstasta. Fuusion myötä museon sisältöä aiotaan suunnata enemmän Neuvostoliiton ja Suomen suhteiden historiaa käsitteleväksi.

1.3. TUTKIMUSKYSMYS JA AIKARAJAUS

Erikoismuseot ovat Suomessa syntyneet tavallisesti joko yksityisten tai yhteisöjen intohimosta alansa aineistoon. Kulttuurihistoriallisten erikoismuseoiden perustajayhteisöt ovat usein olleet yhdistyksiä tai säätiöitä, jotka haluavat vahvistaa alansa näkyvyyttä tai luoda yhteishenkeä. Muiden museoiden tavoin erikoismuseot ovat kulttuuriperinnön, tieteen, taiteen ja historian ilmentäjiä.¹⁰ Museoiden historia heijastelee viime kädessä aate- ja kulttuurihistoriaa, minkä vuoksi niiden tutkiminen merkitsee useiden osa-alueiden samanaikaista läpikäymistä. Selvittäminen edellyttää muun muassa museoiden synnyttämisen perusedellytyksien, kuten kulttuurisen tahtotilan sekä poliittisen ja taloudellisen tilanteen huomioon ottamista.¹¹

Kulttuurihistoriallisten museoiden ja eritoten erikoismuseoiden historiaa on tutkittu Suomessa varsin vähän. Yksittäisten museoiden vaiheista on tehty seikkaperäisiä historiikkeja ja juhlateoksia. Museoiden akateeminen tutkimus on puolestaan yleistynyt vasta hiljattain.¹² Suomalaisten museoiden toiminnasta osana ympäristöään tiedetään vähemmän kuin niiden esittämistä sisällöistä, vaikka juuri yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset ovat kiinteästi sidoksissa museoissa tapahtuviin muutoksiin.¹³

Vähäisen tutkimuksen ja edessä häämöttävien muutosten vuoksi Lenin-museon syntyyn ja kehitykseen on syytä paneutua syvällisemmin. Tässä pro gradu -tutkielmassa selvitetään Lenin-museon perustamista ja toimintaa vuosien 1945 – 1964 välisenä aikana. Aihetta lähestytään tutkimalla, kuinka museo perustettiin ja millainen laitos siitä lopulta syntyi. Vuosien 1946 – 1964 välistä ajanjaksoa puolestaan selvitetään tutkimalla, millaista museon johtokunnan toiminta oli noina vuosina. Suomessa museoiden yhteiskunnalliset tehtävät ja suhteet korostuivat etenkin toisen maailmansodan jälkeen.¹⁴ Tutkimuksen avulla voidaan valottaa sitä, kuinka museon taustalla olleet voimat sekä ympäröivä yhteiskunta vaikuttivat Lenin-museon perustamiseen sekä kehitykseen laajaa tukea

¹⁰ Pettersson & Kinanen 2010, 213.

¹¹ Sama, 10.

¹² Sama, 11.

¹³ Vilkuna 2000, 10.

¹⁴ Sama, 13-15.

nauttineeksi kulttuurilaitokseksi. Samalla tutkimus auttaa hahmottamaan paremmin museoiden syntyä ja rakentumista ympäristönsä kanssa vuorovaikutussuhteissa toimiviksi instituutioiksi. Lenin-museota ei tässä tutkimuksessa lähestytä SN-Seuran tai muiden järjestöjen, vaan seuran Tampereen osaston ja vuodesta 1946 eteenpäin museon johtokunnan näkökulmasta.

Leninin muistoa vaalivan museon perustamista oli ehdotettu Tampereella ensimmäisen kerran jo vuonna 1940. SNS-1:n piirissä tehty ehdotus ei johtanut toimenpiteisiin ja asia hautautui lopulta vuosiksi. Sen vuoksi Lenin-museon perustamista lähdetään tässä tutkielmassa selvittämään eteenpäin vuodesta 1945, jolloin SN-Seuran Tampereen osasto käynnisti hankkeen laitoksen perustamiseksi. Tutkimus etenee 1960-luvulle asti, jolloin museon asemassa tapahtui laitoksesta aiemmin esitettyjen historiallisten katsausten perusteella selvä muutos. Tutkimuksen päätyminen vuoteen 1964 on seurausta noista aiemmista tulkinnoista samoin kuin lähdeaineistojen perusteella saavutetusta luonnollisesta ja mielekkäästä aikarajauksesta.

Tutkimus on jaoteltu rakenteellisesti vastaamaan mahdollisimman selvästi ja johdonmukaisesti itse tutkimuskysymyksiin. Tutkimus on jaettu viiteen lukuun ja useisiin alalukuihin niin, että museon perustamisesta ja toiminnasta voi saada loogisen ja kronologisen kuvan. Luvussa kaksi tarkastellaan Lenin-museon perustamiseen johtanutta prosessia alkuvuodesta 1945 tammikuuhun 1946 asti, jolloin laitos avattiin. Luvussa kolme paneudutaan ajanjaksoon 1946 – 1949, eli alkuvuosiin, jolloin museota johti sen ensimmäinen hoitaja Lauri Suosalo. Luvut neljä ja viisi kattavat ajanjaksot 1950 – 1955 ja 1956 – 1958, eli käytännöllisesti katsoen kokonaan Hannes Juvosen kauden museonhoitajana. Luvussa kuusi puolestaan selvitetään Lenin-museon toimintaa vuosina 1959 – 1964, eli kautena jolloin se muovautui laajaa hyväksyntää nauttineeksi kulttuurilaitokseksi. Tutkimuksen alaluvut auttavat osaltaan korostamaan sellaisia piirteitä ja tapahtumia, jotka tutkimuksessa esiin tulleiden johtopäätösten perusteella olivat ominaisia Lenin-museon toiminnassa ja kehityksessä.

1.4. LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Susanna Petterssonin & Pauliina Kinasen mukaan museohistoriaan vaikuttaneita tekijöitä on runsaasti ja joskus sattumallakin on osuutensa kehityksessä. Museohistorian lähteet

ovat lähes poikkeuksetta kirjeitä, pöytäkirjoja, toimintasuunnitelmia- ja kertomuksia, mietintöjä ja lehtiartikkeleita. Samalla museoiden toiminnassa mukana olleiden henkilöiden muistitiedolla on tärkeä rooli tutkimuksessa.¹⁵ Lenin-museon perustamisen ja toiminnan tutkiminen edellyttää tukeutumista monipuoliseen lähdeaineistoon ja tämä tutkimus perustuukin ennen muuta arkistolähteisiin. Tutkimusaihe- ja kysymykset pakottavat turvautumaan aineistoihin, jotka löytyvät useasta eri säilytyspaikasta.

Lenin-museon perustamista koskevan tutkimuksen kannalta ensisijaisena lähdeaineistona on käytetty Kansan arkistossa (KansA) säilytettäviä Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Tampereen osaston ja Suomen kommunistisen puolueen Tampereen piirikomitean arkistoja vuodelta 1945. Tutkimuksessa on huomioitu kaikki sellaiset osaston ja piirikomitean asiakirjat, joissa on käsitelty Lenin-museon perustamista. SN-Seuran Tampereen osaston arkistojen osalta keskeisiä ovat osaston alaisen museotoimikunnan kokousten pöytäkirjat ja sen käymä kirjeenvaihto. Näihin lähteisiin tukeutuminen on perusteltua, sillä SN-Seuran Tampereen osasto vastasi museon perustamishankkeen etenemisestä. SKP:n Tampereen piirikomitean arkistojen käyttäminen on puolestaan tarpeellista siksi, että se valvoi ja ohjasi alkuvuosina SN-Seuran Tampereen alueen paikallistoimintaa ja hankkeita.¹⁶

Lenin-museon varsinaisen toiminnan selvittämisessä museon oma arkisto ja julkaisut ovat olleet keskeisimmässä asemassa. Museon arkistoa on hyödynnetty aikaisemmissa tutkimuksissa varsin pintapuolisesti. Museon arkistojen osalta tärkeimmiksi lähteiksi nousevat johtokunnan pöytäkirjat, toimintasuunnitelmat- ja kertomukset, tilinpäätökset, kirjeenvaihto ja muu vastaava aineisto. Johtokunnan asiakirjojen ohella tutkimuksessa on huomioitu kaikki selvittämistä tukevat muut asiakirjat, kuten museon tilaisuuksien- ja juhlien yhteydessä pidetyt puheet, kokoelma- ja näyttelyluettelot, valokuvat sekä lehtileikekokoelmat. Erityisesti lehtileikekokoelmat ovat olleet tärkeitä johtolankoja, joiden avulla on voitu löytää lisäselvyyttä moniin kysymyksiä herättäviin yksityiskohtiin. Erikseen on syytä mainita museon arkistossa säilytettävät Hannes Juvosen (1960) ja Pavel Orlovin (1980) julkaisemattomat muistelmat ja haastattelut, jotka molemmat ovat tärkeitä lähteitä selvitettäessä Lenin-museon perustamista ja museon toimintaa 1950-luvulla. Edellä

¹⁵ Kinanen & Pettersson 2010, 11.

¹⁶ Katso esim. Vuorikoski 1995, 46-48.

mainittuja muistelmia ja haastatteluita käytetään tutkimusta tukevinä lähdeaineistoina selkiyttämään päälähteinä käytettyjen arkistomateriaalien mahdollisia puutteita.

SN-Seuran Tampereen osaston, SKP:n Tampereen piirikomitean ja Lenin-museon johtokunnan arkistojen lisäksi tutkimuksessa on käytetty Tampereen kaupunginarkistossa (TKA) säilytettäviä Tampereen työväenyhdistyksen arkistoja, jotka tarjoavat arvokasta tietoa museon elosta työväentalossa. Niin ikään samasta TKA:n arkistosta löytyvät Tampereen kaupunginvaltuuston- ja hallituksen pöytäkirjat valaisevat museon suhdetta kaupunkiin ja toisinpäin. Tutkimuksessa on hyödynnetty myös lähdekirjallisuutta, kuten Lenin-museon näyttelyä selostavaa luetteloa (1946) ja Hannu Rautkallion ym. julkaisemia Neuvostoliiton kommunistisen puolueen Suomea koskevia asiakirjoja.¹⁷ Samoin Unto Kanervan kirjoittamassa teoksessa ”Työväenliikkeen taivalta 100 vuotta: Tampereen Työväenyhdistys 1886 – 1986” on tuotu esille Lenin-museon perustamista ja toimintaa koskevia seikkoja, joista on ollut apua tutkimuksen teossa.¹⁸

Lenin-museota on yleisellä tasolla käsitelty Kaisa Kinnusen laatimassa teoksessa ”Suomi-Neuvostoliitto-Seuran historia 1944 – 1974”.¹⁹ Museon syntyvaiheita ja toiminnan erityispiirteitä on kuvattu teoksessa lähinnä SN-Seuran keskusjohtoon näkökulmasta. Teoksessa kuvataan laajasti ja monipuolisesti SN-Seuran ja sen edeltäjäorganisaatioiden syntyä, toimintaa, hallintoa ja kehitysvaiheita. Kinnusen tutkimus valottaa samalla hyvin SN-Seuran roolia osana suomalaista yhteiskunta- ja kulttuurihistoriaa. Laajuutensa ja kattavuutensa vuoksi teos tarjoaa tämän tutkimuksen kannalta tärkeää taustatietoa sekä auttaa hahmottamaan paremmin museon toimintaan vaikuttaneita tekijöitä. Matti Vuorikosken SN-Seuran Tampereen paikallistoimintaa käsittelevä historiikki ”Moskovan junasta Brysselin porteille” puolestaan taustoittaa hyvin Lenin-museon perustajien toimintaa ja olosuhteita Tampereella.²⁰

Suomen sotienjälkeistä poliittista- ja yhteiskunnallista kehitystä on tarkasteltu seikkaperäisesti lukemattomissa teoksissa ja tutkielmissa. Pro gradu-tutkielman kannalta oleellisten vuosikymmenien tapahtumia on kuvattu hyvin Ville Pernaan väitöstutkimuksessa ”Tehtävänä Neuvostoliitto”, jossa selvitetään 1940-luvulla perustetun

¹⁷ Rautkallio et al. 1992

¹⁸ Kanerva 1986.

¹⁹ Kinnunen 1998.

²⁰ Vuorikoski 1995.

Neuvostoliittoinstituutin vaiheita osana Suomen idänsuhteiden historiaa. Teos selventää samoin Suomen ja Neuvostoliiton tiede- ja kulttuuripoliittista yhteistyötä ja SN-Seuran roolia siinä.²¹ Suomalaisten suhteesta Vladimir Iljitš Leniniin eri vuosikymmenien aikana on puolestaan kirjoittanut Timo Vihavainen tutkimuksessaan ”Suomalaisten arvioita Leninistä”, joka on julkaistu Opetusministeriön Lenin ja Suomi-teoksen kolmannen osan yhteydessä. Tutkimuksessaan Vihavainen esittelee muun muassa Leniniä koskevaa suomalaista kirjallisuutta ja muuta julkaisutoimintaa.²² Susanna Petterssonin & Pauliina Kinasen toimittama teos ”Suomen museohistoria” valaisee hyvin museoiden ja niitä koskevien kulttuuripoliittisten päätösten taustoja antaen näin lisää näkökulmia myös tälle tutkimukselle.²³ Edellä mainittujen teosten ohella tutkimuksessa on viitattu usein muun muassa Suomen, Neuvostoliiton ja Tampereen historiaa käsitteleviin teoksiin sekä elämäkertoihin ja muuhun vastaavaan kirjallisuuteen.

2. POLIITTISEN MURROSKAUDEN MUSEOHANKE

2.1. SÄHKÖASENTAJAN ALOITTEESTA HANKKEEKSI

Suomen sisä- ja ulkopoliitikassa käynnistyi murroskausi syyskuussa 1944 Moskovassa solmitun välirauhan myötä. Rauhan ehtoja saapui valvomaan Liittoutuneiden valvontakomissio (LVK), jota johti yksi Neuvostoliiton johtajan Josif Stalinin läheisimmistä työtovereista, kenraalievcersti Andrei Ždanov. Hänet nimitettiin pian koko komission johtajaksi, vaikka siihen kuului myös Iso-Britannian edustus. Välirauhan myötä Suomen poliittiset olot vapautuivat huomattavasti ja vuosikymmeniä maan alla toimineet kommunistit saivat nopeasti lailliset toimintaoikeudet. Aiemmin illegaali Suomen kommunistinen puolue (SKP) rekisteröitiin lokakuun lopussa 1944. Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyttä peräänkuuluttaneet vaikuttajat vapautettiin turvasäilöistä ja heidän aiemmin rikollisiksi tulkitut päämääränsä muuttuivat hetkessä lailliseksi yhteiskunnalliseksi vaikuttamiseksi.²⁴ Kommunistit ja ystävyysaktiivit perustivat jo loppuvuodesta 1944 Suomi-Neuvostoliitto-Seuran (SN-Seuran), josta kasvoi nopeasti vaikutusvaltainen joukkojärjestö. Seuran toimintaan lähti myös useita näkyviä porvarillisia poliitikkoja ja merkkihenkilöitä, mutta kommunistit ja heidän vaalipuolueekseen perustetun

²¹ Perna 2002.

²² Opetusministeriö 1990.

²³ Pettersson & Kinanen 2010.

²⁴ Leppänen 1994, 11-19.

Suomen kansan demokraattisen liiton (SKDL) jäsenet olivat avainasemassa.²⁵ Vuonna 1944 alkanutta aikakautta on kutsuttu myös vaaran vuosiksi, jolla viitattiin kommunistien ja vasemmiston kannatuksen kasvun synnyttämään vallankumouksen uhkaan.²⁶

SN-Seuran toiminta käynnistyi nopeasti eri puolilla maata – tavallisesti samaan tahtiin SKP:n paikallisosastojen perustamisen kanssa. Tampereella perustettiin ensimmäiset puolueen ja seuran osaston jo loppuvuodesta 1944. Niiden toimintaa olivat käynnistämässä pitkälti samat henkilöt, jotka olivat olleet mukana talvisodan aikana toimineessa Suomen ja Neuvostoliiton Rauhan ja Ystävyyden Seurassa (SNS-1:ssä). SN-Seuran Tampereen osaston jäsenmäärä kasvoi hurjaa vauhtia ja sen toimintaa ohjanneet kommunistit ryhtyivät valmistautumaan vuonna 1945 pidettäviin eduskunta- ja kunnallisvaaleihin.²⁷ SN-Seuran Tampereen osasto oli vasta aloittamassa toimintaansa, kun se jo alkuvuodesta 1945 isännöi kaupungissa vierailutta Neuvostoliiton Puna-armeijan kuoroa sekä moskovalaista Moisejevin kansantanssiryhettä. Osasto katsoi olevansa lähinnä kulttuurijärjestö, mutta se puuttui myös innolla paikallispoliittisiin asioihin ja kommentoi ahkerasti valtakunnantason sisä- ja ulkopoliittikkaa. Uudessa optimistisemmässä ilmapiirissä sen jäsenet keskustelivat muun muassa koulujen uskonnonopetuksen lakkauttamisesta ja rauhankysymyksistä.²⁸

SN-Seuran Tampereen osasto ryhtyi jatkamaan työtään pitkälti niiden suunnitelmien pohjalta, joista oli keskusteltu jo SNS-1:n aikana.²⁹ Talvisodan jälkeisen välirauhan aikana tamperelaiset eivät olleet kyenneet toteuttamaan haavettaan Leninin muistoa vaalivan museon perustamisesta, mutta ajatus siitä oli jäänyt itämään. Osasto oli ehtinyt toimia vain muutaman kuukauden, kun aloite museon perustamisesta tuotiin uudelleen esille sen yleisessä kokouksessa helmikuussa 1945. Aloitteen ensimmäisenä tehnyt tamperelainen sähköasentaja V. Vahlman selosti kokouksen osanottajille Leninin ja Stalinin ensikohtaamista Tampereen työväentalossa vuonna 1905 ja katsoi tapaamista muistavan

²⁵ Kinnunen 1998, 69-70.

²⁶ Suomessa käynnistyi 1944 useita hankkeita, jotka ovat myöhemmin saaneet vaaran vuosien leiman. Yksi niistä oli Suomen ja Neuvostoliiton tiedeyhteistyötä edistävä Neuvostoliittoinstituutti, josta jotkut suunnittelivat NL-tietämyksen ja valistuksen keskusta. Kts. Pernaa 2002.

²⁷ SN-Seura 1984, 5-8.

²⁸ Vuorikoski 1995, 7-13.

²⁹ Sama, 12.

museon luomisen olevan välttämätön toimenpide historiallisten merkkitapahtumien muistamisen kannalta.³⁰

Osaston kokous tuki yksimielisesti esitystä ja sen pohjalta muodostettiin huhtikuussa erityinen toimikunta selvittämään mahdollisuuksia muistihuoneiston perustamiseksi. Toimikunnan työtä ryhtyi vetämään osaston puheenjohtaja ja SKP:n piirikomitean sihteerinä tuossa vaiheessa toiminut Lauri Suosalo (1904 – 1972)³¹, joka oli ollut mukana jo SNS-1:ssä. Hänen ohella toimikuntaan valittiin niin ikään SKP:n toiminnassa keskeisesti mukana ollut insinööri Lauri Jyväkorpi sekä aloitteentekijä Vahlman.³² Nämä kolme miestä ryhtyivät valmistelemaan hanketta, jollainen olisi ollut vielä joitain kuukausia aikaisemmin täysin mahdoton.

2.2. POLIITTINEN KONSENSUS

Suomi-Neuvostoliitto-Seuran toiminta kasvoi nopeasti Tampereella ja toukokuussa 1945 oli perustettu Pohjois-Hämeen osastojen yhteiselin, SN-Seuran Tampereen piirijärjestö.³³ Seuratoiminnan noususta huolimatta Lauri Suosalon johtama museotoimikunta aloitti työnsä käytännössä tyhjin käsin. Sillä ei ollut käytössään minkäänlaista venäläisten vallankumouksellisten kokouksista tai Leninin ja Stalinin ensikohtaamisesta kertovaa aineistoa. Toimikunnalta puuttuivat oikeastaan kaikki resurssit museon omatoimiseen perustamiseen. Ainoa konkreettinen asia jäsenten innostuksen ohella oli tieto siitä, että venäläiset vallankumoukselliset olivat kokoontuneet Tampereen työväentalon kolmannessa kerroksessa sijaitsevassa huoneistossa vuosina 1905 ja 1906. Tämä huoneisto ja samalla koko työväentalo sattuivat vieläpä olemaan sosialidemokraattisen Tampereen työväenyhdistyksen (TTY:n) omistuksessa.³⁴

Lauri Suosalon toimikunnan lähtökohdat olivat siis olemattomat. Resurssien ja kokoelmien lisäksi siltä puuttui kokemus ja tietotaito museoalalta. Toimikunnalla oli kuitenkin valttikortti,

³⁰ SN-Seuran Tampereen osaston ptk 28.02.1945. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CA:4, KansA.

³¹ Suosalo oli istunut 1930 – 1940-luvuilla poliittisen toimintansa vuoksi vankiloissa ja turvasäilössä. Heti Sodan jälkeen hänestä tuli yksi SKP:n keskeisimmistä toimijoista Tampereella. Suosalo toimi hetken aikaa puolueen piirisihteerinä ja siirtyi sitten SN-Seuraan, jonka Tampereen osaston puheenjohtajana hän toimi 1945 – 1947. Kts. Vuorikoski 1995, 75.

³² SN-Seuran Tampereen osaston johtokunnan ptk 09.04.1945. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CB:6, KansA.

³³ Vuorikoski 1995, 46.

³⁴ TTY oli perustettu 1886 ja nykyinen kivinen työväentalo oli valmistunut vuonna 1900. Kts. Kanerva 1986, 18-20.

jota se ymmärsi hyödyntää välittömästi työn käynnistyttyä. Suosalon toimikunta otti ensitöikseen yhteyttä Helsingissä majaileviin LVK:n neuvostoliittolaisiin edustajiin ja tiedusteli heidän suhtautumistaan Leninin muistoa vaalivan museon perustamiseen Tampereelle. Samalla heiltä pyydettiin apua Leniniä koskevan näyttelyaineiston saamiseksi Neuvostoliitosta.³⁵

Toimikunta aavisti varmasti, mitä yhteydenotosta LVK:n edustajiin seuraisi. Neuvostoliittolaisten vastausta ei Leniniä koskevassa kysymyksessä tarvinnut odotella pitkään. LVK vastasi nopeasti luvaten toimikunnan työlle täyden tukensa ja ilmoitti samalla ryhtyvänsä hankkimaan tarpeellista aineistoa V.I. Leninin keskusmuseosta Moskovasta.³⁶ LVK oli todennäköisesti saanut luvan vastaukselleen suoraan Neuvostoliiton kommunistisen puolueen keskuskomiteasta, jossa käsiteltiin lähes kaikki Leninin muiston vaalimiseen ja tämän henkilöhistoriaan liittyvät kysymykset.³⁷ LVK suhtautui hankkeeseen kaikella vakavuudella, sillä komission puolesta sitä ryhtyi hoitamaan sen poliittisen osaston päällikkö ja ministerin arvonimeä käyttänyt Pavel Orlov, joka oli toiminut maansa suurlähettiläänä Helsingissä välirauhan aikana vuosina 1940 – 1941. Orlovin mukaantulo oli siinäkin mielessä merkittävää, että hän oli keväällä 1945 Ždanovin tärkein avustaja ja käytännöllisesti katsoen komission kakkosmies.³⁸ LVK:n myötä tamperelaisten museohanke sai väistämättä uuden ulottuvuuden.

Pavel Orlovilla oli kesällä 1945 kädet täynnä töitä, sillä hänen vastuullaan oli Suomen ja Neuvostoliiton diplomaattisuhteiden valmistelu.³⁹ Orlov oli diplomaatti, mutta hän oli ehtinyt alustaa vastaavanlaista museohanketta jo aiemmin tammikuussa. Tuolloin Suomen kansan demokraattisen liiton (SKDL:n) keskeiset vaikuttajat Hertta Kuusinen ja Hella Wuolijoki olivat ehdottaneet hänelle Leniniä kunnioittavan museon perustamista Helsinkiin. Asiasta oli ehditty keskustella jo Urho Kekkosen ja muiden poliittisten päättäjien kanssa, mutta suunnitelmat eivät jostain syytä ottaneet tuulta alleen.⁴⁰

³⁵ Toimikunnan LVK:lle lähettämää kirjelmää ei ole saatavilla, vaan siihen viitataan pelkästään SN-Seuran Tampereen osaston johtokunnan pöytäkirjoissa. Kts. SN-Seuran Tampereen osaston johtokunnan ptk 25.04.1945. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CB:6, KansA.

³⁶ SN-Seuran Tampereen osaston johtokunnan ptk 28.05.1945. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CB:6, KansA.

³⁷ Service 2001, 572-574.

³⁸ Pavel Orlovista kts. Nevakivi 1995, 60.

³⁹ Sama, 60.

⁴⁰ Ei ole tiedossa, miksi suunnitelma perustaa Lenin-museo Helsinkiin ei edennyt. Kts. Pavel Orlovin muistelmat 1982. Museon historiaa, Lenin-museon arkisto.

Orlov ryhtyi tunnustelemaan poliittisten vaikuttajien myötämielisyyttä museohankkeen edistämiseksi hyödyntämällä yhteyskanaviaan ja LVK:n suunnatonta vaikutusvaltaa. Museotoimikunta oli ilmeisesti viestittänyt Orloville museosaliksi kaavaillun huoneiston sijaitsevan sosialidemokraattien omistamassa rakennuksessa, sillä tämä otti ensimmäiseksi yhteyttä SDP:n eduskuntaryhmän puheenjohtajaan ja SN-Seuran perustajajäseneseen Yrjö Kalliseen. Tunnettu kulttuurivaikuttaja Kallinen suhtautui myönteisesti ajatukseen museon perustamisesta ja lupasi taivutella tamperelaiset aatetoverinsa vuokraamaan tilat sitä varten.⁴¹

Yrjö Kallisen myötämielinen suhtautuminen oli hyvä merkki ja sen innoittamana Orlov kääntyi seuraavaksi pääministeri Juho Kusti Paasikiven puoleen, jota LVK lähestyi muissakin Neuvostoliitolle tai maiden välisille suhteille tärkeissä kysymyksissä.⁴² SN-Seuran kunniapuheenjohtajaksi kutsuttu ja uusien naapurisuhteiden takuumieheksi kohonnut Paasikivi piti museon perustamista ”tärkeänä ja tarpeellisena asiana” ja toivoi museon auttavan ”suomalaisia paremmin ja oikein näyttämään suuri Lenin ihmisenä, joka koko elämänsä ajan oli Suomen kansan tosi ystävä ja toteutti johdonmukaisesti ajatusta Suomen mahdollisesta irtaantumisesta tsaarin Venäjältä ja itsenäisen valtion perustamisesta”.⁴³ Pääministerin näkemys oli suoranainen voitto museohankkeen kannalta, joskin on vaikeaa arvioida, käyttikö Paasikivi juuri noita Orlovin lähes 40 vuotta myöhemmin muistelemissa sanoja. Orlovin versio on silti suuntaa antava, sillä Paasikivi ymmärsi taatusti, millainen merkitys museohankkeella saattoi olla suomalais-neuvostoliittolaisten suhteiden ja maiden välisen luottamuksen näkökulmasta.⁴⁴

Kallisen ja Paasikiven tukilupaukset olivat tärkeitä, sillä se antoi museohankkeelle arvovaltaista luonnetta ja samalla sitä voitiin esitellä laajapohjaisena yhteiskunnallisena projektina. Poliittisten vaikuttajien tuki museohankkeelle oli silti vähäpätöistä sen hyväksynnän rinnalla, mitä toimikunta sai suoraan Neuvostoliitosta. Syksyllä 1945 Moskovassa vierailut, SN-Seuran puheenjohtajana ja opetusministerinä toimineen Johan Helon johtama suomalainen kulttuurivaltuuskunta sai tilaisuuden kertoa hankkeesta Josif Stalinille. Kremlissä pidetyssä tapaamisessa Stalin kertoi olevansa ilahtunut tiedosta, että

⁴¹ Pavel Orlovin muistelmat 1982. Museon historiaa, Lenin-museon arkisto.

⁴² LVK hoiti itselle tärkeitä asioita Paasikiven ohella myös Urho Kekkosen kanssa. Kts. Pernaa 2002, 81.

⁴³ Pavel Orlovin muistelmat 1982. Museon historiaa, Lenin-museon arkisto.

⁴⁴ Paasikivi pyrki suhtautumaan myötämielisesti kaikkiin sellaisiin neuvostoliittolaisten aloitteisiin, joista ei ollut suoranaista haittaa Suomen eduille mutta jotka edesauttoivat luottamuksen syntyä sodan jälkeisissä oloissa. Kts. Apunen 1977, 23-25.

museo aiotaan perustaa ja jopa muisteli käyntiään Tampereella vuonna 1905.⁴⁵ Viimeistään Stalinin sanojen myötä museohankkeesta kasvoi valtakunnanpoliittisesti merkittävä projekti, joka kytkeytyi samalla maiden välisiin suhteisiin. Hankkeen epäonnistuminen olisi tarkoittanut suunnatonta nöyryytystä, joten sen edesauttaminen palveli kaikkien osapuolten etuja.

Valtakunnanpoliittisesta ulottuvuudestaan huolimatta museohanke oli tiukasti SN-Seuran Tampereen osaston käsissä. Toimikunnan kannalta luotettavain tuki tuli keväällä 1945 hallitusvastuuseen nousseiden kommunistien suunnalta. Suosaloa SKP:n piirikomitean sihteerinä seurannut Leo Suonpää oli saanut keväällä Hertta Kuusisen välityksellä yhteyden LVK:n edustajiin ja kertonut näille SKP:n tukevan vahvasti ajatusta Lenin-museon perustamisesta.⁴⁶ Yhdessä vaiheessa SN-Seuran Tampereen osaston ja SKP:n Tampereen piirikomitean roolit näyttivät jopa menevän ristiin, sillä jälkimmäinen käsitteli museohanketta kuin omana projektinaan.⁴⁷ SKP ei silti näkyvästi liputtanut hankkeen puolesta arvatenkaan siksi, ettei siihen iskeytyisi liiallista poliittista leimaa. SKP:n kannalta riitti, että hanketta veti puolueen jäsen Suosalola.

SN-Seuran Tampereen osaston museotoimikunta saattoi olla vain mielissään hankkeensa suotuisasta etenemisestä. Toimikunnan tukeutuminen LVK:n apuun ja hankkeen esittelemine Suomen ja Neuvostoliiton poliittisille päättäjäille osoittautui toimivaksi taktiikaksi, sillä omatoimisesti se ei olisi voinut tehdä paljoakaan. Syksyyn 1945 mennessä tukea oli ropissut molempien maiden korkeimmilta poliittisilta tahoilta ja hankkeen tulevaisuus näytti lupaavalta. Päänvaivaa aiheutti silti niinkin maallinen taho kuin sosialidemokraattinen Tampereen työväenyhdistys, jonka kanssa toimikunta joutui väentämään kättä koko kesän ja syksyn ajan.

⁴⁵ Ei ole tiedossa, kuka tuon laajan suomalaisvaltuuskunnan jäsenistä kertoi museohankkeesta Stalinille. Kertoja saattoi hyvinkin olla valtuuskunnassa "suomalaisia työläisiä" edustanut tamperelainen SN-aktiivi Fanny Yläne. Kts. Helo 1965, 99-100.

⁴⁶ Leo Suonpään tervehdyspuhe Lenin-museon 40-vuotisjuhlassa 19.01.1986. Museon juhlat, Lenin-museon arkisto.

⁴⁷ Piirijärjestö päätti Suosalon selvityksen pohjalta "edelleen ajaa" museohanketta eteenpäin. Tällainen päätös oli siinä mielessä erikoinen, ettei museohanketta oltu ainakaan pöytäkirjojen perusteella käsitelty aikaisemmin, eikä sitä käsitelty enää tuon kokouksen jälkeenkään. Kts. SKP:n Tampereen piirikomitean ptk 17.07.1945. SKP:n Tampereen piirijärjestön arkisto CB:7, KansA.

2.3. MUSEOHUONEISTON VUOKRAAMINEN

Tampereen työväentalo oli sosialidemokraattien näkyvin maamerkki kaupungissa. SDP:n puolueosastot ja puoluetta lähellä olevat järjestöt kokoontuivat siellä säännöllisesti, vaikka taloa hallinnoiva TTY koetti pitää yllä riippumattomuuttaan sosialidemokraattien sisäisten jännitteiden keskellä. TTY oli vauras yhdistys ja työväentalosta muodostui tärkeä vaalityön keskus vuoden 1945 eduskunta- ja kunnallisvaaleissa, joissa sosialidemokraatit ja kommunistit kamppailivat tamperelaisen työväestön äänistä. Ryhmien väliset jännitteet olivat erityisen kireät juuri keväällä 1945 ja kaupungin poliittiset olot olivat muutenkin herkäät.⁴⁸ Suosalon johtama museotoimikunta ymmärsi, että huoneiston saaminen tulisi olemaan hyvin vaikeaa etenkin kun SN-Seura ja Suosalo itse olivat vahvasti sidoksissa SKP:hen.

Museotoimikunta oli koettanut luoda pohjaa tilojen saamiseksi jo siinä vaiheessa, kun Pavel Orlov kävi Yrjö Kallisen puheilla. Toimikunta lähetti TTY:n johtokunnalle myös virallisen kirjelmän, jossa se pyysi yhdistystä vuokraamaan sille työväentalon kolmannesta kerroksesta salin, missä venäläisten sosialidemokraatit olivat kokoontuneet Leninin johdolla vuosina 1905 ja 1906. Kirjelmässään toimikunta pyysi TTY:tä huomioimaan museon perustaminen mahdollisten laajennustöiden yhteydessä. Mukaan liitettiin vielä Orlovin SN-Seuran Tampereen osastolle aiemmin lähettämä LVK:n puoltokirje, jonka avulla haluttiin alleviivata pyynnön valtakunnanpoliittista merkitystä.⁴⁹

TTY:n johtokunta ei säikähtänyt valvontakomission nimeä, vaan se ilmoitti kesäkuun alussa 1945, ettei työväentalossa toimeenpanna lähitulevaisuudessa oleellisia muutoksia. Lisäksi se ilmoitti kuivasti, että museohuonekysymykseen voidaan palata mahdollisesti vasta sen jälkeen, kun yhdistys on saanut tarvitsemansa tilat omia hankkeitaan varten.⁵⁰ Vastausta perusteltiin sillä, että museotiloiksi kaavailtu huoneisto toimii suosittuna ja taloudellisesti tuottoisana biljardisalina.⁵¹ Työväentalon kolmannen kerroksen huoneisto tosiaankin toi paljon tuloja TTY:lle, mutta sen johtokunnassa ei taatusti välttytty ajatukselta,

⁴⁸ Kesäkuun alussa 1945 oli jopa sattunut tapaus, jossa valtiollisen poliisin miehet olivat erään paikallisen kommunistin opastamana rynnänneet Tampereen työväentaloon etsimään kätettyjä aseita. Tapaus liittyi valtakunnalliseen asekatkentuun ja sosialidemokraattien ja porvarien yhteistyöhön kaupungissa. Työväentalosta ei kuitenkaan löydetty epäilyttävää materiaalia. Kts. Rasila 1992, 15-22.

⁴⁹ SN-Seuran Tampereen osaston johtokunnan ptk 04.06.1945. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CB:6, KansA.

⁵⁰ Sama, KansA.

⁵¹ Kts. Kanerva 1986, 441.

että kommunistit pyrkivät museohankkeen varjolla soluttautumaan sosialidemokraattien välittömään läheisyyteen.⁵²

Museotoimikunta oli osannut varautua TTY:n nihkeään asenteeseen ja yhdistystä ryhdyttiin pehmittämään muilla keinoilla. Ensimmäiseksi osaston johtokunta velvoitti toimikunnan ottamaan yhteyttä Tampereen johtoon. Suosalo pyysi sosialidemokraattista kaupunginjohtajaa Sulo A. Typpöä vaikuttamaan TTY:n johtokuntaan huoneisto-asiassa muistuttaen hankkeen ”yleisyydellä” eli valtakunnanpoliittisella ulottuvuudella. Hankkeen yleisyys tai vihjaukset eivät tehneet vaikutusta, sillä SN-Seuran Tampereen osaston johtokunta saattoi pian vain todeta turhautuneena, ettei kaupunki ollut reagoinut mitenkään useisiin yhteydenottoyhteyksiin. Tilanteesta turhautuneena johtokunta antoi museotoimikunnalle vapaat kädet ryhtyä ”sopiviksi katsottuihin toimenpiteisiin” huoneiston saamiseksi.⁵³

Museotoimikunta ei ollut saanut huoneistoa pyytämällä, joten käyttöön otettiin psykologiset painostuskeinot. Asian vakavuutta TTY:lle osoittaakseen toimikunta kutsui LVK:n Orlovin ja samassa komissiossa toimineen Neuvostoliiton yleisliittolaisen ulkomaisia kulttuurisuhteita hoitavan seuran VOKS:n virallisen edustajan Sergei Istominin Tampereelle tutustumaan hankkeeseen. Istominin taustataho VOKS oli vuonna 1925 perustettu näennäisesti itsenäinen, mutta todellisuudessa Neuvostoliiton valtion kontrollissa oleva järjestö. Sen tärkein tehtävä oli Neuvostoliittoa koskevien väärin tietojen oikaiseminen sekä tieteellisten ja kulttuurisuhteiden luominen ja kehittäminen ulkomaalaisten tahojen kanssa.⁵⁴ Neuvostovieraat saapuivat Tampereelle elokuussa 1945 ja vierailunsa aikana he kävivät toimikunnan opastamina tutustumassa museon paikaksi suunniteltuun huoneistoon.⁵⁵ Suosalon johtama museotoimikunta halusi selventää LVK:n ja VOKS:n edustajille konkreettisesti hankettaan, mutta vierailulla oli selvästi myös toinen ulottuvuus; kahden LVK:n keskeisimmän edustajan ja heidän mukanaan kulkeneen neuvostoliittolaisten upseerien saattueen odottamaton saapuminen työväentalolle ei

⁵² TTY:n johtokunnan kantaan vaikutti varmasti myös se, että museuhuoneistoa tiedustelivat samat henkilöt, jotka vain muutamaa kuukautta aikaisemmin olivat SKP:n Tampereen osaston nimissä tiedustelleet vuokratiloja puolueen opinto- ja luentotilaisuuksia varten. Johtokunta oli kieltäytynyt tästä ja teki vieläpä periaatepäätöksen, jonka mukaan tiloja ei vuokrata kommunisteille tai kansandemokraateille. Kts. TTY:n johtokunnan ptk 19.01.1945, TTY:n arkisto Ca:21, TKA.

⁵³ SN-seuran Tampereen osaston johtokunnan ptk 18.06.1945. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CB:6, KansA.

⁵⁴ Katso esim. Kinnunen 1998, 27 ja 187.

⁵⁵ Kanerva 1986, 441.

varmasti jäänyt huomaamatta TTY:n johdolta. LVK oli mahtava voima ja museotoimikunta yritti näin viestittää hankkeen poliittista painoarvoa.

Museotoimikunta hyödynsi LVK:n ohella myös opetusministerinä istuvaa SN-Seuran puheenjohtajaa Johan Heloa, jota pyydettiin ministeriön nimissä taivuttelemaan TTY:tä. Opetusministeriöstä lähestyttiin TTY:tä tiedustelulla, millä ehdoin se olisi valmis vuokraamaan työväentalon biljardisalin ”Lenin – Stalin museolle”, jonka omistajaksi tulisi Neuvostoliitto. Opetusministeriön mukaan museosta oltiin suunnittelemassa Moskovassa sijaitsevan V.I. Leninin keskusmuseon alaosastoa ja että siksi tilojen saaminen työväentalosta olisi olennaista.⁵⁶ Maininta neuvostoliittolaisista omistajista oli merkillistä, sillä minkään käytettävissä olevan aineiston perusteella tällaista ei suunniteltu ainakaan SN-Seuran Tampereen osastossa. Kyseessä saattoikin olla Helon keino pehmittää TTY:tä tai sitten SN-Seuran ja neuvostoliittolaisten välillä oli todella käyty epävirallisia keskusteluja tulevan museon hallinnoimis- ja omistussuhteista.

Museotoimikunnan toimenpiteet alkoivat kantaa hedelmää. Tampereen Työväenyhdistys oli ryhtynyt jo kesäkuussa tekemään hiljaa selvitystyötä ja saanut yhdistyksen entiseltä sihteeriltä Matti Vuolukalta selostuksen, jossa tämä todisti venäläisten vallankumouksellisten todellakin kokoontuneen useaan otteeseen työväentalon kolmannen kerroksen salissa.⁵⁷ Neuvostoliittolaisten Tampereen-vierailun ja opetusministeriöstä saapuneen kirjeen jälkeen TTY:n johto taipui sen verran, että yhdistyksen lähetystö kävi elokuussa tapaamassa opetusministeri Heloa. TTY halusi selventää omaa näkemystään vuokra-asiasta, mutta Helo oli todennut heti alkuun tapahtuvan ”maailmanhistoriallisen skandaalin”, mikäli museota ei saataisi sijoitettua työväentaloon.⁵⁸ Helon sanoilla oli kaikupohjaa, sillä olivathan Suomi ja Neuvostoliitto vasta hetkeä aiemmin saaneet solmittua diplomaattisuhteet ja maiden välisten suhteiden kehitys riippui paljolti Suomen osoittamasta joustosta neuvostoliittolaisten ehdotusten kohdalla.⁵⁹ TTY:n lähetystö oli lisäksi tiedustellut, oliko valtioneuvostolla halukkuutta vastata kokonaan tulevasta

⁵⁶ Kanerva 1986, 441-442.

⁵⁷ Vuolukan käsinkirjoitettu selostus on tietävästi ensimmäinen suomalaisen silminnäkijän laatima kertomus Venäjän sos. dem. puolueen konferensseista Tampereella. Kts. TTY:n johtokunnan kokouksen ptk 11.07.1945, TTY:n arkisto Ca:21, TKA.

⁵⁸ Lähetystössä mukana olleen TTY:n sihteerin Unto Kanervan mukaan Helo oli lausunut nämä sanat puhelimesta henkilölle, jonka Kanerva arveli olevan pääministeri Pekkala. Kts. Kanerva 1986, 442.

⁵⁹ Vihavainen 1991, 32-33.

museosta sen ”valtiollisen luonteen” vuoksi. TTY pyrki näin tunnustelemaan turvattua vuokranmaksua, sillä se vaati huoneistosta 25 000 markan kuukausikorvausta.⁶⁰

Helo piti vaadittua vuokraa liian korkeana, mutta ei voinut ministerinä puuttua suoraan asiaan ja vielä vähemmän hän halusi museota valtion harteille. Sen sijaan hän lähetti TTY:n edustajat SN-Seuran pääsihteerin Toivo Karvosen ja VOKS:n edustajien juttusille. Jälkimmäisen taholta asiaan ei haluttu sekaantua, vaan neuvostoliittolaiset tyytyivät pelkästään korostamaan sen ”suurta merkitystä ja myönteisen ratkaisun tärkeyttä”.⁶¹ VOKS:n vastaus kertoi joko teennäisestä vaatimattomuudesta tai vastaavasti siitä, ettei Neuvostoliittolaisilla ollut tosissaankaan aikomuksia puuttua sen syvällisemmin kysymykseen Lenin-museon sijoituspaikasta tai muista yksityiskohdista. Joka tapauksessa heidän reaktionsa asetti outoon valoon opetusministeriön puheet neuvostoliittolaisten omistukseen tulevasta museosta.

Neuvostoliittolaisten käynti työväentalossa yhdessä opetusministeriön suostuttelun kanssa pehmitti lopulta TTY:n. SN-Seuran Tampereen osasto pääsi neuvottelemaan sen kanssa tilojen vuokraamisesta syyskuun lopussa 1945, vaikka kukaan ei ollut vielä varma rahoituksesta. TTY piti kiinni opetusministeri Helolle ilmoittamastaan 25 000 markan kuukausivuokrasta, jota se perusteli biljardisalin lopettamisesta seuraavilla huomattavilla taloudellisilla tappioilla. Muistipa TTY vielä todeta, ettei edes tämä pyydetty summa riittänyt täysin tuota hävikkiä kattamaan. TTY edellytti lisäksi, että vuokrasalissa oli tehtävä ennen käyttöönottoa maalaus- sekä muita mahdollisia korjaustöitä.⁶² Salin saaminen oli SN-Seuran Tampereen osastolle sen verran tärkeää, ettei sillä ollut muuta mahdollisuutta kuin niellä TTY:n sanelemat vuokrausehdot. Osasto oli keskittänyt lähes kaiken tarmonsensa museohankkeen toteuttamiseksi, mutta rahaa sillä ei ollut vuokrasopimuksen allekirjoittamiseen. Osasto kääntyikin keskusseuran puolueen ja pyysi sitä ottamaan vastuulleen lopullisen sopimuksen tekemisen vuokratilasta.⁶³ SN-Seura oli antanut Tampereen osastonsa viedä museohanketta itsenäisesti eteenpäin tukien sitä ensisijaisesti vaikutusvaltansa avulla. Vuokrauksen yhteydessä vetovastuu siirtyi siis SN-Seuralle, joka otti nyt ohjat käsiinsä.

⁶⁰ TTY:n johtokunnan asettaman taloustoimikunnan kokouksen ptk 30.10.1945, TTY:n arkisto Ca:21, TKA.

⁶¹ Kts. Kanerva 1986, 422.

⁶² SN-Seuran Tampereen osaston johtokunnan ptk 01.10.1945. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CB:6, KansA.

⁶³ Sama, KansA.

SN-Seurasta oli vuoden 1945 kevään ja kesän aikana kasvanut voimakas joukkojärjestö, mutta se kärsi jatkuvista talousvaikeuksista.⁶⁴ Lenin-museon perustaminen nähtiin Seurassa silti sen verran keskeisenä hankkeena, että asia päätettiin viedä nopeasti päätökseensä. Seura ilmoitti 30.10.1945 Työväenyhdistykselle takaavansa museon vuokran sen jälkeen kun VOKS oli luvannut museohankkeelle lopullisen tukensa.⁶⁵ TTY:n lopulliseen vuokraamispäätökseen puolestaan vaikutti ratkaisevasti opetusministeriön kirje, jossa ilmoitettiin ministeriön myöntäneen SN-Seuralle 350 000 markkaa Lenin-museon perustamista varten. Ministeriön ehtojen mukaan tästä avustuksesta 300 000 markkaa tuli käyttää museohuoneiston vuokrakuluihin tulevan vuoden aikana ja tämän tieto helpotti TTY:tä sen verran että vuokrasopimus sen ja SN-Seuran kanssa saatiin lopulta solmittua.⁶⁶

Edistystä tapahtui myös Tampereen kaupungin suunnalla, missä oli lopulta havaittu museohankkeen poliittinen ulottuvuus. Suosalo ja kaupunginjohtaja Typpö ryhtyivät syksyllä 1945 neuvotteluihin rahoituksen saamisesta museon toiminnan käynnistämiseksi. Neuvotteluiden tuloksena kaupunginhallitus päättikin lokakuussa SDP:n ja SKDL:n enemmistöäänin 8 – 3 esittää 50 000 markan avustusta museotilojen kunnostamiseen. Kaupunginvaltuusto hyväksyi asian marraskuussa ja näin saatettiin ryhtyä pahoin rapistuneen huoneiston korjaustöihin.⁶⁷ Kaupunginhallituksen- ja valtuuston päätöksentekoa vauhdittivat poliittisten näkökohtien ohella käytännönkin syyt, sillä saivathan sosialidemokraatit museon avulla rahaa omistamiensa tilojen ehostamiseen.

2.4. MUSEON NIMI JA SÄÄNNÖT

SN-Seuran Tampereen osaston museohanketta oli viety eteenpäin valamalla sille poliittisen hyväksynnän kivijalkaa. Kaikki korostivat museohankkeen historiallista ja poliittista tärkeyttä, mutta kukaan ei vaikuttanut olevan tietoinen, mitä oltiin oikeastaan perustamassa. Selvää oli vain, että tahdottiin perustaa laitos kertomaan Leninin johdolla pidetyistä konferensseista huoneistoon, jossa tämän ja Stalinin ensikohtaaminen oli niin ikään tapahtunut. SN-Seuran Tampereen osasto ja sen alainen toimikunta puhuivat

⁶⁴ SN-Seuran asema oli maiden välisissä suhteissa käytännössä puolivirallinen, mutta tämä ei näkynyt sen saamissa valtionavuuissa. Esimerkiksi vuodelle 1946 Seura sai valtiota vain 200 000 markkaa apua ja Lenin-museon käynnistämiseen annettu laina syvensi entisestään sen talousvaikeuksia. Kts. Kinnunen 1998, 89.

⁶⁵ TTY:n johtokunnan asettaman taloustoimikunnan kokouksen ptk 30.10.1945, TTY:n arkisto Ca:21, TKA.

⁶⁶ Kts. Kanerva 1986, 422.

⁶⁷ 'Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Tampereen osaston anomus Tampereen työväenyhdistyksen biljardisalin kunnostamisesta'. Kts. Tampere 1947, 683-684.

jatkuvasti museon perustamisesta, mutta samalla näytti siltä, että siitä haluttiin enemmän muistohuonetta kuin varsinaista museota. Asiassa tapahtui selvennys vasta sen jälkeen, kun SN-Seuran Tampereen osasto pyysi keskusseuraa laatimaan ohjesäännöt hankkeensa tuloksena syntyneelle laitokselle.⁶⁸

Eduskunnassa valmisteltiin syksyllä 1945 valtion museoita varten luodun muinaismuistoja koskevan lainsäädännön uudistamista.⁶⁹ Todennäköisesti tuon uudistamistyön vaikutuksesta SN-Seura määritteli perusteilla olevan laitoksen lopulta museoksi, joka noudattaa valtioneuvoston asetuksia muinaisaikaisten muistomerkkien rauhoittamisesta ja suojelemisesta. Sen tehtävät määriteltiin ohjesäännöissä seuraavasti:

Lenin museo kerää kaikenlaisia muistoja, valaisevia esineitä, kirjallisia tuotteita ja kuvauksia Leninistä sekä säilyttää niitä tieteellistä tutkimusta ja kansan kasvatusta sekä opetusta palvellakseen. Museo edistää muutenkin esitelmän, elokuvanäytännön, tutkimusmatkain ja julkaisujen kautta Leninin tuntemista ja harrastuksen herättämistä.⁷⁰

SN-Seura nimesi itsensä museon omistajayhteisöksi, mutta siirsi samalla vastuun sen toiminnasta Tampereen osastolle, jonka toimiston kautta ryhdyttiin hoitamaan muun muassa kirjanpitoa.⁷¹

Ohjesäännöissä museon toimintaa valvomaan asetettiin johtokunta, johon valtioneuvosto ja Tampereen kaupunki saivat oikeuden nimetä edustajansa. Sääntöjen mukaan puheenjohtajan nimeäminen tulisi olemaan valtioneuvoston tehtävä. Viisijäsenisen johtokunnan loput kolme paikkaa täytettiin SN-Seuran mandaatilla toimivilla edustajilla. SN-Seuran päätöksen taustalla oli halu luoda Lenin-museosta kuva laaja-alaisena ja eri tahoja edustavana arvovaltaisena laitoksena. Samalla siihen latautui odotuksia siitä, että seuran kannalta tärkeät poliittiset voimat tulevat saamaan entistä suurempaa jalansijaa valtiollisissa ja kunnallisissa päätöksentekoeleimissä. Tuossa vaiheessa Paasikiven hallitusta kutsuttiin ”SN-hallitukseksi”, jonka jäsenistä peräti kolmannes oli ystävyysseuran

⁶⁸ SN-Seuran Tampereen osaston johtokunnan ptk 12.11.1945. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CB:6, KansA.

⁶⁹ Eduskunta asetti uudistamista valmistelevalle komitealle lopulta alkuvuodesta 1946. Kts. Pettersson & Kinanen 2010, 32.

⁷⁰ Kts. Lenin-museon ohjesäännöt. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

⁷¹ SN-Seuran Tampereen osaston johtokunnan ptk 26.11.1945. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CB:6, KansA.

jäseniä.⁷² Seura saattoi luoda museolle laveat raamit, sillä se tiesi sen oleva viimekädessä omassa kontrollissaan. Määrittelemällä Lenin-museon museoksi SN-Seura haki samalla mahdollisuuksia turvata tämän talous ja asema tulevaisuudessa.

Jo ennen ohjesääntöjen laatimista SN-Seuran Tampereen osasto oli pohtinut tulevan laitoksen nimeä, sillä siitä vallitsi epävarmuus koko hankkeen ajan. Sähköasentaja Vahlman oli alun perin ehdottanut nimenomaan Leninin ja Stalinin ensikohtaamisesta kertovan museon perustamista ja Lauri Suosalo kutsuikin toimikuntaansa jatkuvasti ”Lenin – Stalin-museotoimikunnaksi”.⁷³ LVK:n Pavel Orlov oli käyttänyt samaa nimeä keväällä 1945 SN-Seuran Tampereen osaston kanssa käymässään kirjeenvaihdossa ja jopa opetusministeriö oli käyttänyt tuota nimitystä TTY:lle lähettämässään kirjeessä.

Neuvostoliittolaisten kannalta Leninin ja Stalinin mainitseminen yhdessä oli luonnollista, sillä NKP:n tuolloin vaaliman tulkinnan mukaan Leninin elämäntyö oli sidoksissa myös Staliniin. Sen vuoksi oli merkillistä, että VOKS:n edustaja Sergei Istomin toivoi Stalinin nimen jättämistä pois tulevan museon nimestä.⁷⁴ Kulttuuriattasean toiveesta huolimatta johtokunta lähetti lokakuun lopulla VOKS:lle pohdittavaksi kolme nimiehdotusta, joista pyydettiin suosituksia. Neuvostoliittolaiset saivat pohdittavakseen, voisiko tuleva laitos kantaa Lenin – Stalin-museon, Lenin-museon vai Lenin – Stalin-salin nimeä.⁷⁵ SN-Seuran Tampereen osaston arkistoista ei käy selville, miten neuvostoliittolaiset olivat suhtautuneet esitettyihin nimivaihtoehtoihin, mutta ainakin Stalin jäi pois lopullisesta nimestä.

Stalinin nimen pois jättämisen taustalla oli todennäköisesti Stalin itse. LVK tai VOKS eivät olisi vuonna 1945 uskaltaneet omatoimisesti tuollaista päätöstä tehdä etenkin, kun ne joutuivat varmistamaan pienimmätkin ratkaistavakseen tulleet asiat NKP:n ylimmältä johdolta ja viime kädessä Stalinilta itseltään.⁷⁶ Stalinin mahdollisia motiiveja nimensä kieltämiseen voi vain arvailla, mutta nimen pois jääminen ei silti tarkoittanut hänen roolinsa katoamista museohankkeen ympäriltä. LVK:n aiemman lupauksen mukaisesti

⁷² Pernaa 2002, 21.

⁷³ SN-Seuran Tampereen osaston johtokunnan ptk 07.05.1945. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CB:6, KansA.

⁷⁴ SN-Seuran Tampereen osaston johtokunnan ptk 08.10.1945. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CB:6, KansA.

⁷⁵ SN-Seuran Tampereen osaston johtokunnan ptk 22.10.1945. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CB:6, KansA.

⁷⁶ Esimerkiksi LVK:n johtaja Andrei Ždanov teki kaiken tarkasti Stalinin ohjeiden mukaan ja kääntyi tämän puoleen lähes kaikissa mahdollisissa kysymyksissä. Katso esim. Nevakivi 1995, 281-282.

Neuvostoliitosta toimitettiin Tampereelle joulukuussa 1945 tulevan museon näyttelyaineisto, joka heijasteli hyvin vahvasti Staliniin kohdistunutta henkilöpalvontaa. V.I. Leninin keskusmuseon valmistelemista 225 kuvataulusta ainakin 85:ssä kerrottiin myös Stalinista ja hänen nuoruutensa vallankumouksellisesta toiminnasta.⁷⁷ Tämä aineisto yhdessä niiden sijoituspaikan taustatarinan kanssa tekivät lopullisen muotonsa saaneesta Lenin-museosta käytännössä paikan, jossa Lenin ja Stalin esiintyivät erottamattomasti yhdessä.

2.5. AVAJAISET

Nimen selkiytymisen ja ohjesääntöjen laatimisen jälkeen SN-Seuran Tampereen osasto saattoi ryhtyä nopeasti konkreettisiin toimenpiteisiin TTY:ltä vuokratun huoneiston kunnostamiseksi ja toiminnan käynnistämiseksi. VOKS:n Suomessa toimiva lähettiläs Sergei Istomin oli toivonut Lenin-museon avaavan ovensa jo joulukuussa 1945, mutta pitkittyneiden vuokraneuvotteluiden vuoksi tavoitteeksi asetettiin avata museo viimeistään Leninin kuoleman vuosipäivänä 21.01.1946.⁷⁸ Suomessa ei juuri ollut käytössä Leniniä koskevaa aineistoa, joten tilat jouduttiin täyttämään yksin V.I. Leninin keskusmuseosta saapuneilla kuvatauluilla.⁷⁹ Moskovasta oli lisäksi saatu kaksi isoa Leninin rintaveistosta.⁸⁰

Paasikiven SN-hallitus oli nimennyt museon johtokunnan puheenjohtajaksi Tampereen työväenopiston kansandemokraattisen rehtorin O.U. Järvisen. SDP:n ja porvariryhmän dominoima Tampereen kaupunginhallitus oli puolestaan päättänyt jättää edustuksensa niin ikään SKDL:n käsiin nimeämällä johtokunnan edustajaksi puoluetta edustaneen valtuutetun maisteri Erkki Niemisen. SN-Seuran puolelta johtokuntaan tulivat alkuvaiheessa SKDL:n radikaali kansanedustaja Mauri Ryömä sekä Tampereen osaston edustajat Lauri Jyväkorpi ja Betty Peltonen. Hanketta alusta lähtien eteenpäin vienyt Lauri Suosalo nimitettiin itseoikeutetusti museonhoitajaksi.⁸¹ Johtokunnalle oli luotu laveat

⁷⁷ Kts. Lenin-museo 1946.

⁷⁸ SN-Seuran Tampereen osaston johtokunnan ptk 08.10.1945. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CB:6, KansA.

⁷⁹ Kinnunen 1998, 280.

⁸⁰ SN-Seuran Tampereen osaston johtokunnan ptk 17.12.1945. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CB:6, KansA.

⁸¹ SN-Seuran Tampereen osaston johtokunnan ptk 07.01.1946. SN-Seuran Tampereen osaston arkisto CB:6, KansA.

raamit, mutta sen kokoonpano oli lopulta kuin ote radikaalin suomalaisen vasemmiston aateliskalenterista.⁸²

Valtioneuvostolta saatu 350 000 markan tuki ja Tampereen kaupunginhallituksen huoneistoremonttia varten myöntämä 50 000 markan määräraha olivat riittämättömiä, sillä niillä piti elää vuosi eteenpäin. SN-Seuran aiemmin antamat takuut sekä pieni laina turvasivat toiminnan käynnistämistä, vaikka tiedossa oli, kuinka paljon museo rasitti jo ennestään talousvaikeuksien keskellä kamppailevaa ystävyysseuraa. Museotoimikunta onnistui yhteyksiensä avulla saamaan myös yksityiset lahjoittajat tukemaan alkuun pääsemistä: tamperelainen liikemies Boris Bereggofsky lahjoitti museolle 20 000 markkaa ja tamperelaisyritys Pate Oy puolestaan piti huolen, että museosaliin saatiin uudet matot ja verhot. Lisäksi tuntemattomana pysytellyt lahjoittaja luovutti museolle 50 000 markan avustuksen, eli käytännössä kahden kuukauden vuokran.⁸³ Neuvostoliittolaisten tuki jäi ilmeisesti silkaksi näyttelyaineiston lahjoittamiseksi eikä mitään viitteitä ole siitä, että museolle olisi osoitettu sen perustamisvaiheessa suoraa rahallista tukea. Tuskinpa tällaiseen tukeen oli kovasti edellytyksiäkään raskaan sodan köyhdyttämän ja vaikeuksien keskellä kamppailevan Neuvostoliiton taholta.⁸⁴

V.I. Leninin keskusmuseosta tulleet kuvataulut ja muu rekvisiitta saatiin asetettua paikoilleen jo ennen joulua ja avajaisia päästiin viettämään sunnuntaina 20.01.1946. Avajaistapahtuma oli juhlallinen, vaikka sen hohtoa himmensi se, ettei työväenyhdistyksen johtokunta ollut suostunut museon pyyntöön saada asettaa mainoskylttiä ja Leninin rintakuvaa työväentalon ulkoseinään.⁸⁵ Juhlapaikaksi valittu työväentalon konserttisali museohuoneistoa vastapäätä oli ääriään myöten täynnä vieraita ja eturivissä istuivat muun muassa LVK:n Orlov, uusi opetusministeri Eino Pekkala, sisäministeri Yrjö Leino ja SN-Seuran varapuheenjohtaja Mauri Ryömä. Neuvostoliitosta oli lisäksi saapunut filmiryhmä ikuistamaan tapahtumaa. Museolla itsellään ei ollut resursseja avajaisten kuluista

⁸² Luettelo Lenin-museon museonhoitajista ja johtokunnan jäsenistä 1946 – 1964. Kts. Liite 1.

⁸³ 'Lenin-museo' *SNS-lehti* 23.01.1946.

⁸⁴ Museo saattoi saada välillisesti rahallista tukea Neuvostoliitosta SN-Seuran kautta. NL rahoitti seuran toimintaa useilla erilaisilla keinoilla, jotka eivät näkyneet tilikirjoissa. Keskuseurasta neuvostotukea kanavoitiin sitten piirijärjestöille, osastoille ja seuraan tukeville lehdille. Katso esim. Kinnunen 1998, 89.

⁸⁵ TTY:n johtokunta oli perustellut päätöstään sillä, ettei muillakaan talossa toimivilla yhdistyksillä ja laitoksilla ollut nimikylttejä työväentalon seinässä. Kts. Tampereen TYY:n johtokunnan kokouksen ptk 17.01.1946. TTY:n arkisto Ca:21, TKA.

huolehtimiseen, joten se oli anonut ja saanut lopulta Tampereen kaupunginhallitukselta pienen määrärahan paikalle saapuneiden vieraiden kestittämiseen.⁸⁶

Vieraat ylistivät Juhlapuheissaan museon merkitystä Suomen ja Neuvostoliiton uusien suhteiden ilmentäjänä ja Suomen historian yhden ”merkkitahtuman” muistopaikkana viitaten näin Tampereella vuosina 1905 ja 1906 annettuihin lupauksiin Suomen itsenäistymisestä.⁸⁷ Avajaisten jälkeen pidetyillä illallisilla Suosalo puhui kutsuvieraille ja katsoi museon perustamisprosessin ja sitä kohtaan osoitetun laajan hyväksynnän kertovan museon asemasta kokoavana voimana eri aatesuuntauksia edustavien tahojen välillä. Lisäksi hän kuvasi museon perustamiseen johtanutta kehitystä seuraavasti:

Jos ajatus Leninmuseosta olisi lähtenyt ylhäältäpäin, niin olisi se saatettu ymmärtää viralliseksi kohtelijaisuuseleeksi, joka oli katsottu velvollisuudeksi muuttuneessa tilanteessa. Mutta kun aloite lähti alhaalta, joukkojen keskuudesta, niin on se kaiken epäilyksen ulkopuolella oleva vilpiton Neuvostoystävyyden ilmaus.⁸⁸

Suosalo oli epäilemättä oikeassa sanoessaan museohankkeen lähteneen joukkojen keskuudesta, sillä aloitehan tuli ruohonjuuritasolta eli SN-Seuran Tampereen osastosta. Hän jätti silti mainitsematta, kuinka paljon valtakunnanpoliittista tukea hanke oli edellyttänyt aina Paasikiveä ja Stalinia myöten. Tamperelaisten tavoitteet olivat varmasti vilpittömiä, mutta poliittisten vaikuttajien tuen kohdalla vaikuttivat enemmän poliittiset syyt. Neuvostoystävyyys oli ilmaus, joka piti sisällään monenlaisia päämääriä ja motiiveja. Ilman tuota kaikkien osapuolten tahtoa korostaa neuvostoystävyyttä avajaisia ei olisi voitu viettää alle vuosi siitä, kun aloite museon perustamisesta oli ensimmäistä kertaa esitetty tamperelaisen sähköasentajan toimesta.

Suosalon ja muiden puheissa mainitut viittaukset suomalais-neuvostoliittolaisiin suhteisiin ja neuvostoystävyyteen osoittivat, ettei Lenin-museolle kaavailtu silkkaa museon roolia. Päinvastoin siitä toivottiin naapuruussuhteita edistävää yhteiskunnallista laitosta, jonka asiaa historiasta kertominen edistäisi. Myös kommunisteilla oli omat odotuksensa Lenin-

⁸⁶ Lenin-museon johtokunnan ptk 08.03.1947. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

⁸⁷ Katso esim. ’Suuren ihmisen muistomerkki. Lenin-museo avataan tänään Tampereella.’ *Vapaa Sana* 20.01.1946.

⁸⁸ Lauri Suosalon puhe Lenin-museon avajaisten illallisilla 20.01.1946. Museon avajaiset -46, Lenin-museon arkisto.

museon suhteen ja tämä kävi hyvin ilmi SKP:n ja SKDL:n äänenkannattajan Vapaan Sanan artikkelista, jossa museota ylyttiin kuvailemaan ”edistyksellisen työn museoksi, jossa valveutuneilla ihmisillä on tilaisuus harrastaa opintoja ja tutkimustyötä.”⁸⁹ Museon omistussuhde ja johtokunnan jäsenten poliittiset taustat antoivat jo perustamishetkellä viitteitä tulevasta.

Lenin-museon perustaminen tapahtui poliittisen konsensuksen turvin, mutta sen tunnuslauseeksi valittu Leninin lausahdus ”*Ilman tämän v. 1905 'kenraaliharjoitusta' v. 1917 lokakuun vallankumouksen voitto olisi ollut mahdoton*” herätti varmasti monen huomion. Lenin oli viitannut tällä Venäjän ensimmäiseen vallankumoukseen vuonna 1905 sekä sitä seuranneeseen kehitykseen, mutta museon perustamishetkellä siihen varmasti latautui joidenkin korvissa pahaenteisiä kaikuja vasemmiston omista tulevaisuudenodotuksista.

3. IDEOLOGISEN VALISTUSTYÖN LAITOS (1946 – 1949)

3.1. VAIKEA ALKU

Vladimir Iljitš Lenin oli vuonna 1946 etäinen henkilö enemmistölle suomalaisista. Hänet tiedettiin kyllä yleisesti naapurimaan ensimmäisenä johtajana ja monet suomalaiset olivat saaneet katsella sodan aikana sanomalehtien propagandakuvista, kuinka sotilaat häpäisivät Leninin muotokuvia ja patsaista valloitetuilla alueilla. Leninin elämäntarina, työ ja aatteet olivat monille hämärän peitossa, eikä Neuvostoliitonkaan oloista ja elämänmenosta ollut juuri tietoa tarjolla.⁹⁰ Lenin-museo oli paikka, joka ensimmäisenä avasi suomalaisille mystiseksi jäänyttä naapurimaata ja sen johtohenkilöitä.

Lenin-museo avasi ovensa yleisölle välittömästi tammikuussa 1946 pidettyjen avajaisjuhlien jälkeen ja kiinnostus Leniniä kohtaan näkyi siellä välittömästi. Tuoreella museonhoitajalla Lauri Suosalolla riitti työtä, sillä yksistään ensimmäisen kolmen kuukauden aikana museoon tutustui peräti 4200 pääsylipun lunastanutta kävijää ja lähes

⁸⁹ 'Suuren ihmisen muistomerkki. Lenin-museo avataan tänään Tampereella.' *Vapaa Sana* 20.01.1946.

⁹⁰ Leninin osuutta Suomen itsenäistymiseen johtaneessa kehityksessä vähäteltiin yleisesti 1920 – 1930-lukujen historiankirjoituksessa ja hänestä oli julkaistu vain yksi Juho Timosen kirjoittama elämäkerta, jossa Lenin kuvattiin silkkana vallanhaluisena ”punaimperialistina”. Vasemmistolaiset maanalaiset järjestöt julkaisivat joitain Leninin kirjoituksia suomeksi, mutta niitä ei voitu sensuurin vuoksi levittää avoimesti eteenpäin. Kts. Opetusministeriö 1990, 29-40.

30 ryhmää, joille Lenin – Stalin-näyttelyä esiteltiin tunnin mittaisilla opastus- ja luentokierroksilla. Tällaiset kävijämäärät merkitsivät melkoista ruuhkaa, sillä museo oli avoinna yleisölle vain arki-iltaisain ja sunnuntaisin. Suosalon ei tarvinnut suoriutua työstään yksin, sillä hänen apunaan oli SN-Seuran Tampereen osaston värväämiä kassa-apulaisia sekä kuukausipalkkainen siivooja.⁹¹ Yleisön alkukiinnostuksen hieman laannuttua museon kävijämäärät tasaantuivat ja kaiken kaikkiaan museossa vieraili vuonna 1946 reilusti yli 10 000⁹² maksanutta asiakasta sekä 70 ryhmää.⁹³

Ensimmäisen vuoden alkuinnostuksesta huolimatta Lenin-museon toiminta seiso i hauraalla jalustalla. Museota ja sen näyttelyä saapuivat katsomaan lähinnä vasemmistolaisten työväenjärjestöjen ja SN-Seuran ryhmät, vaikka laitos olikin perustettu poliittiset rajat ylittävän hyväksynnän turvin.⁹⁴ SKP:n ja sen vaalijärjestön SKDL:n sekä SN-Seuran jäsenmäärät kasvoivat vauhdilla, mutta näiden museolle ohjaamat ryhmät eivät riittäneet pitämään kävijämääriä noususuunnassa loputtomiin.⁹⁵ Museon johtokunta ilmaisi jo vuosi avajaisten jälkeen maaliskuussa 1947 huolensa vierailujen vähyydestä, sillä talvikuukausina siellä ei käynyt yksittäisiä ryhmiä lukuun ottamatta juuri ketään. Puheenjohtaja Järvinen peräänkuulutti objektiivisuuteen pyrkivän toiminnan tärkeyttä, jotta vieraita olisi voitu houkuttaa laajemmistakin kansalaispiireistä.⁹⁶

Järvisen ja johtokunnan huoli objektiivisesta toiminnasta oli aiheellinen, sillä näyttelyaineosto oli läpeensä neuvostoliittolaisen historiantulkinnan kyllästävä. V.I. Leninin keskusmuseosta saapuneessa aineistossa keskityttiin kertomaan Leninin työstä sosialismin teorian ja Venäjän vasemmistolaisen liikkeen kehittäjänä samoin kuin hänen taistelustaan Neuvosto-Venäjän rakentamiseksi. Lenin ei esiintynyt näyttelyssä yksin, vaan hänen taistelutoverinaan ja kumppaninaan esiintyi Stalin, jonka vallankumouksellisen toiminnan historialle oli omistettu useita näyttelytauluja aivan erikseen.⁹⁷ Ensimmäisen vuoden toimintakertomuksessa kerrottiin epämääräisin sanankääntein yleisen kiinnostuksen Leninin elämäntyötä kohtaan olevan ”huomattavaa”, mutta NKP:n virallista

⁹¹ Lenin-museon johtokunnan ptk 05.04.1946. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

⁹² Lenin-museon vuosittaisista kävijämääristä. Kts. Liite 2.

⁹³ Lenin-museon toimintakertomus v. 1946. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

⁹⁴ Lenin-museon johtokunta totesi tyytyväisenä vuoden 1946 toimintakertomuksessaan, kuinka museolle suuntautuvat ”yhteiskunnallista tietoa” lisäävät retkeilyt elävöittävät eri järjestöjen toimintaa. Kts. Lenin-museon toimintakertomus v. 1946. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

⁹⁵ SKP:n jäsenmäärä nousi parissa vuodessa lähes 50 000:een. Kts. Seppinen 2008, 246.

⁹⁶ Lenin-museon johtokunnan ptk 08.03.1947. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

⁹⁷ Kts. Lenin-museo 1946.

puoluehistoriaa mukaileva näyttely ei jaksanut kiinnostaa niitä, jotka olivat tulleet hakemaan tietoa Leninistä ihmisenä ja ajattelijana.⁹⁸

Museon ongelmaksi koitui, ettei sillä ollut juuri esitellä vieraille ja kävijöille aineistoa aiheesta Lenin ja Suomi. Suosalo piti säännöllisesti yhteyttä V.I. Leninin keskusmuseoon, mutta sieltä saapuneen lisäaineiston ja kirjallisuuden joukossa oli hyvin vähän sellaista esineistöä, joka olisi valaissut paremmin Leninin yhteyksiä suomalaisiin tai kertonut hänen oleskelupaikoistaan Suomessa.⁹⁹ Yksittäisissä näyttelytauluissa kerrottiin toki Leninin oleskelusta Suomessa ja tietysti Tampereella vuosina 1905 ja 1906 pidetyt konferenssitkin olivat saaneet näkyvän sijan. Aineisto oli silti varsin pintapuolista ja Suosalo ja johtokunta ryhtyivät etsimään näyttelyyn paremmin havainnollistavaa materiaalia. Leniniä syksyllä 1917 piilotelleet helsinkiläiset Arthur ja Emilia Blomqvist lahjoittivat museolle vuonna 1947 kotinsa irtaimistoa, josta rakennettiin yhä tänäänkin museossa esillä oleva niin kutsuttu Blomqvistien nurkkaus.¹⁰⁰ Sen tärkeimmiksi esineiksi tulivat Leninin kävelyretkillään käyttämä keppi sekä pöytä, jonka ääressä hän oli valmistellut teostaan ”Valtio ja vallankumous”.¹⁰¹ Vähäininkin havainnollistava esineistö oli tervetullut lisä, sillä museolla ei ollut juuri mahdollisuuksia vaihtelevien näyttelyiden järjestämiseen ja luonnollisesti harva jaksoi tulla toistuvasti katsomaan samoja esineitä yhä uudestaan.

Puheet objektiivisesta toiminnasta jäivät paljolti toiveajatteluksi, sillä museosta oli selvästi muodostunut jo ennakkokäsitys Tampereen kireissä poliittisissa olosuhteissa, joissa kommunistit ja sosialidemokraatit kamppailivat työväestön äänistä sekä vallasta yleensäkin.¹⁰² Museo joutui pian muutenkin kokemaan sodan jälkeiset poliittiset mielialat, jotka ilmenivät lopulta museoon kohdistuvana vandalismina. Salissa sijainneeseen

⁹⁸ Lenin-museo sijaitsi sosialidemokraattien omistamassa työväentalossa, mutta näillä ei vaikuttanut olevan mitään intoa käydä kuuntelemassa skp:läisen Suosalon luentoja Leninistä. Suosalo mainitsikin ensimmäisen vuoden toimintakertomuksessa kuivasti, ettei yksikään sosialidemokraattinen puolueosasto ollut tehnyt vierailua museoon, vaikka nämä hänen mielestään yleensä lukivat puolueensa historiaan kuuluvaksi senkin ajan, jolloin SDP oli kosketuksissa venäläisten sosialidemokraattien kanssa. Kts. Lenin-museon toimintakertomus v. 1946. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

⁹⁹ Heikko tietämys Leninin vaiheista Suomessa käy hyvin ilmi muun muassa Lauri Suosalon ryhmille pitämistä opastuksista, joissa keskityttiin Leninin vallankumoukselliseen toimintaan Suomen osuuden jäädessä vain yleisiksi huomioiksi. Kts. Lauri Suosalon opastuskirjanen. Museon historiaa, Lenin-museon arkisto.

¹⁰⁰ Lenin piileskeli muutaman viikon ajan ennen lokakuun vallankumousta veturinkuljettaja Arthur Blomqvistin ja hänen vaimonsa Emilian luona Helsingissä osoitteessa Töölönkatu 46. Kts. Smirnov 1970, 125.

¹⁰¹ Lenin-museon toimintakertomus v. 1947. Toimintakertomukset 1947 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁰² SDP ja SKDL olivat nousseet lähes tasavahvoiksi vuoden 1945 vaaleissa ja molemmat puolueet koettivat päästä suurimmaksi niin tulevissa eduskuntavaaleissa kuin seuraavissa kunnallisvaaleissakin. Kts. Kaarninen 2006, 103-108.

vieraskirjaan oli liimailtu pieniä lappusia, joissa parjattiin kommunisteja ja näyttelysalin seinään oli erääseen kohtaan kirjoitettu Adolf Hitleriä ylistävä iskulause. Kipsisen Lenin-patsaan päähän oli puolestaan piirretty lyijykynällä hakaristi sillä seurauksella, että pintaan syntyi lohkeama. Sosialidemokraattiset puolueosastot eivät vierailleet museossa, mutta huoneiston oveen ilmestyi jatkuvasti SDP:n *Jo riittää* -kampanjan tarroja.¹⁰³ Museo joutui ilkvallan kohteeksi myös vuoden 1947 kunnallisvaalien alla, jolloin ”jotkut poliittiset hulikaanit” olivat käyneet museossa ja liimanneet eräässä kirjassa olleeseen Leninin ja Stalinin yhteiskuvaan iskulauseen ”*Suomalaisen kansanvallan puolesta kommunismia vastaan*”.¹⁰⁴ Ajoittaisten ilkvallantekojen yhteinen nimittäjä oli niiden kommunisminvastaisuus, joka osaltaan kertoi siitä, keiden laitokseksi Lenin-museo koettiin. Museo ymmärsi itsekkin sitä kohtaan tunnetut mielikuvat, mutta mitään konkreettista ei tehty tämän mielikuvan muuttamiseksi. Saattoi jopa olla, että tihutyöt vain vahvistivat johtokunnan tahtoa keskittyä kulkemaan valitsemaansa tietä.

3.2. SUPPEAN KOHDERYHMÄN OHJELMAA

Museolle saapuneiden ryhmien opastaminen vei ison osan Suosalon ajasta, mutta huomattavasti enemmän voimavaroja suunnattiin opintokerho- ja luentotoimintaan, jota ryhdyttiin harjoittamaan pian avajaisten jälkeen. Kansan kasvattaminen ja opettaminen mainittiin museon ohjesäännöissä ja opinto- ja valistustoiminta oli samoin keskeisellä sijalla SN-Seuran toiminnassa. Tilausta tällaiselle toiminnalle oli, sillä Neuvostoliitto oli toisen maailmansodan jälkeen hyvin suljettu maa ja kansalaistason yhteyksien vähäisyyttä pyrittiin Seurassa korvaamaan Neuvostoliiton oloja koskevalla opiskelulla.¹⁰⁵ Museon luento- ja esitelmätoiminnan yhtenä päämääränä oli parantaa ymmärrystä Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden historiasta sekä jälkimmäisen maan kansallisuuspoliittisista linjanvedoista. Näiden luentojen sisältö käsitteli ensisijaisesti Leninin suhdetta Suomen kysymykseen sekä leniniläisen puolueen kansallisuuspolitiikkaa. SN-Seurassa vietettiin vuosittain marras-joulukuussa niin kutsuttua ystävyyskuukautta, joiden aikana museonkin

¹⁰³ Toimintakertomus Lenin-museon työstä ajalta 20/1-46 – 31/12-46. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁰⁴ Lenin-museon toimintakertomus v. 1946. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁰⁵ SN-Seuran toiminnan alulle ominaista oli ollut poliittinen toiminta ja se nähtiin jopa eräänlaisena painostusjärjestönä ja kansalaisliikkeenä. Suomen ja Neuvostoliiton diplomaattisten suhteiden solmimisen jälkeen Seura ryhtyi hakemaan aktiivista yhteyttä esimerkiksi sivistyneistöön ja valistustoiminnalla haluttiin luoda pohjaa neuvostoystävällisemmälle ilmapiirille. Katso esim. Kinnunen 1998, 13-14 ja 89.

luento- ja esitelmätilaisuuksiin osallistui satoja ihmisiä.¹⁰⁶ Museosta kasvoi hyvin lyhyessä ajassa kätevä ja autenttinen luento- ja opetustila.

Museolla pidettyjen Lenin ja Neuvostoliitto-aiheisten luento- ja esitelmätilaisuuksien ohella museonhoitaja Suosaloa pyydettiin toistuvasti alustamaan Leninistä ja Neuvostoliitosta muuallekin. Aiheet käsittelivät pääasiassa Leninin kansallisuuspolitiikkaa ja sosialismin teoriaa, mutta esimerkiksi Työväen Urheiluliiton Tampereen piirille Suosalo oli luennoinut teemalla ”Lenin puhujana”.¹⁰⁷ Osa museon nimiin lasketuista Suosalon luennoista oli varmasti SN-Seuran edustajan ominaisuudessa pidettyjä, mutta yhtä kaikki ne kertoivat laajasta kiinnostuksesta Leniniä ja Suomen uusia idänsuhteita kohtaan. Suosalon matkakertomus vierailustaan Neuvostoliittoon V.I. Leninin keskusmuseoon kiinnosti yleisöä erityisesti, sillä matkailu maiden välillä rajoittui tuolloin vielä lähes pelkästään virallisiin valtuuskuntiin.¹⁰⁸

Aikuiset olivat museon kasvatus- ja valistustoiminnan selvä kohderyhmä, mutta myös tamperelaisia koululuokkia houkuteltiin tutustumaan Leninin elämään ja aatteisiin.¹⁰⁹ Museo pyrki näin vastamaan SN-Seuran tavoitteisiin sitouttaa koulu- ja kansansivistystoimintaa Seuran tavoitteiden taakse.¹¹⁰ Koululuokkien houkuttelemiseen ei ainakaan aluksi tuottanut mainittavaa menestystä, sillä johtokunta ilmaisi tarpeen ryhtyä uusiin toimenpiteisiin niiden kutsumiseksi. Korkeakouluvierailuja museolle pidettiin johtokunnassa ensiarvoisen tärkeänä ja sen johdosta päätettiin kääntyä jopa kouluhallituksen pääjohtajan puoleen.¹¹¹ Vasemmistolaiset työväenlehdet julkaisivat vetoamuksia koululuokkien saamiseksi museoon ja Suosalo oli henkilökohtaisilla suhteillaan lähestynyt Uuden Suomen ja Helsingin Sanomien toimittajia samasta aiheesta, mutta vain muutama yksittäinen tamperelainen koululuokka teki lopulta retken museolle. Sotien jälkeinen välitön tilanne ei selvästikään vielä suosinut ennakkoluulotonta tutustumista entiseen vihollismaahan liittyvään laitokseen.¹¹²

¹⁰⁶ Lenin-museon johtokunnan ptk 14.12.1947. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁰⁷ Lenin-museon toimintakertomus v. 1946. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁰⁸ Tilastollinen yhteenveto Tampereen Lenin-museon työstä v. 1948. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁰⁹ Lenin-museon johtokunnan ptk 08.09.1946. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹¹⁰ SN-Seurassa perustettiin vuonna 1946 koulu- ja kansansivistystoimikunta, jonka päämääränä oli vedota ”kasvattajien ulkopoliittiseen vastuuntuntoon ja isänmaallisuuteen” neuvostoystävällisyyden vahvistamiseksi. Katso esim. Kinnunen 1998, 90.

¹¹¹ Lenin-museon johtokunnan ptk 08.03.1947. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹¹² Lenin-museon johtokunnan ptk 24.05.1949. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

Lenin-museon suosituimmaksi toimintamuodoksi nousivat elokuvat, joita SN-Seurakin piti parhaina mahdollisina valistustyön välineinä.¹¹³ LVK:n poliittisen osaston päällikkö Pavel Orlov oli lahjoittanut museolle elokuvat ”Lenin lokakuussa” ja ”Lenin vuonna 1918”¹¹⁴, joita johtokunta esitti tamperelaisissa teattereissa ja joita myös vuokrattiin eteenpäin SN-Seuran piireille ja osastoille.¹¹⁵ Ei ole varmaa, kiinnostiko yleisöä enemmän Lenin vai tilaisuus nähdä harvinaisia elokuvia, mutta yksistään vuonna 1947 Lenin-museon järjestämässä elokuvailloissa kävi johtokunnan oman ilmoituksen mukaan peräti 4000 ihmistä.¹¹⁶

SN-Seuran tavoitteiden mukaisilla Neuvostoliittoa koskevilla tilaisuuksilla ja luennoilla sekä elokuvilla oli oma merkityksensä, mutta tärkeimmäksi koettiin ideologinen valistus- ja kasvatustyö. Museon johtokunta suunnitteli usein oman tutkimus- ja julkaisutoiminnan käynnistämistä, mutta varojen puutteessa se kykeni julkaisemaan vain näyttelystään kertovan luettelomaisen vihkosen museovieraita ja opetuskäyttöä varten.¹¹⁷ Suosalo oli suomentanut neuvostoliittolaisen *Leninin lapsuus* -nimisen teoksen, jota museolla ei tosin ollut koskaan varaa painattaa.¹¹⁸ Johtokunta ryhtyi lisäksi kokomaan ”instituuttia”, eräänlaista kirjastoa, jonka oli määrä sisältää Leninin teoksia opintotoimintaa varten.¹¹⁹

Museolla oli ryhdytty maaliskuussa 1946 järjestämään maanantaisin pidettäviä esitelmätilaisuuksia, joissa käsiteltiin ja tutkittiin Leninin tuotantoa. Suosalo vastasi näistä maanantaikerhoiksi kutsutuista tilaisuuksista ja niihin pyydettiin mukaan myös SN-Seuran palveluksessa olleita Neuvostoliitto-asiantuntijoita ja ammatti-luennoitsijoita.¹²⁰ Hieman myöhemmin museolla toimintansa aloittivat lisäksi nuorisokerho ja sunnuntaikerho, joihin yhdessä maanantaikerhon kanssa osallistui säännöllisesti hieman yli 100 ”seikkaperäistä opastusta Leninin elämäntyön kysymyksistä” kaipaavaa ihmistä. Suosituin näistä kerhoista oli nuorisokerho, jonka osallistujista suurin osa oli SKP:n ja SKDL:n nuorisojärjestön Suomen Demokraattisen Nuorisoliiton (SDNL:n) tamperelaisia aktiiveja. Ensimmäisen

¹¹³ Kinnunen 1998, 296-297.

¹¹⁴ Yksityiskohtana mainittakoon, että samaan aikaan kun museo esitti Lenin vuonna 1918-elokuvaa, sen käsikirjoittaja Aleksei Kapler (1903 – 1979) virui työleirillä Vorkutassa. Kapler oli tuomittu neuvostovastaisesta toiminnasta, mutta tuomion todellinen syy oli hänen epäsovivaksi katsottu romanssinsa Stalinin tyttären Svetlanan kanssa. Kts. Montefiore 2004, 450-453.

¹¹⁵ Lenin-museon johtokunnan ptk 27.02.1946. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹¹⁶ Lenin-museon toimintakertomus v. 1947. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹¹⁷ Lenin-museon johtokunnan ptk 12.03.1946. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹¹⁸ Lenin-museon johtokunnan ptk 08.03.1947. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹¹⁹ Lenin-museon johtokunnan ptk 05.04.1946. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹²⁰ Lenin-museon johtokunnan ptk 12.03.1946. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

vuoden aikana nämä kerhot houkuttelivat yhteensä lähes 500 osallistujaa, joista puolet oli nuorisokerholaisia.¹²¹

Museolla kokoontuneiden kerhojen ei toivottu tutkivan pelkästään Leninin elämänvaiheita ja henkilöhistoriaa, vaan päämääränä oli vahvistaa osanottajien ideologista tietoutta. Sunnuntaikerholaiset paneutuivat Neuvostoliiton kommunistisen puolueen (bolševikkien) historiaan, maanantaikerholaiset pohtivat leninismiin kysymyksiä ja nuorisokerhon ”demokraattisesti ajattelevat nuoret” jaksoivat muista riennoistaan huolimatta keskittyä tutkimaan leniniläistä nuorisokysymystä tieteellisen sosialismin näkökulmasta.¹²² Opintokerhotoiminta oli vilkasta, vaikka museon lämmitysmaksujen kanssa tuskaileva johtokunta valitteli museohuoneiston ”tavattoman kylmyyden” vaivanneen osallistujia. Tampereen Työväenyhdistys ei ollut aiemmin suostunut vuokraamaan tilojaan SKP:n luentotoimintaa varten, mutta Lenin-museolla puolueen jäsenet saattoivat kokoontua piirikursseille ja muihin koulutustapahtumiin. Suosalo luennoi tovereilleen muun muassa dialektisesta materialismista samoin kuin Leninin teoksista ”Materialismi ja empiriokritisismi” sekä ”Valtio ja vallankumous”.¹²³

Lenin-museon opintokerho, -luento, - ja valistustoiminta oli vilkasta, mutta kävijöiden tavoin kovin laajaa kohderyhmää ei kyetty tavoittamaan. Tähän oli syynä jo sekin, että museon luento-aiheet käsittelivät esimerkiksi ”Leniniä valtioteorian kehittäjänä”, ”Leniniä uuden tyyppin puolueen luoja” ja ”Leninismiä marxilaisuuden edelleen kehittäjänä”.¹²⁴ Toiminnan ideologinen sisältö syvensi entisestään kuvaa museosta poliittisena laitoksena ja vasemmiston päämääriä tukevana paikkana. Mielikuville oli katetta, sillä olihan museosta lyhyessä ajassa muodostunut suosittu kokoontumispaikka ideologiaa opiskeleville paikallisille kommunisteille. Museonjohtaja Suosalon sanat olivat väistämättä myös puolueaktiivi Suosalon sanoja.

¹²¹ Lenin-museon toimintakertomus v. 1946. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹²² Opintokerhotoiminta oli ilmeisen suosittua, sillä vuonna 1947 niiden istunnot ja kävijämäärät kaksinkertaistuivat edellisvuoteen verrattuna: lähes 1000 osanottajaa jaksoi saapua museolle 77 eri opintokertaan. Kts. Lenin-museon toimintakertomus v. 1946. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹²³ Lenin-museon toimintakertomus v. 1946. Toimintakertomukset 1946 – 1962. Lenin-museon arkisto.

¹²⁴ Johtokunta tosin huomautti, että museonhoitaja Suosalo oli käynyt pitämässä luennot Kemissä ja Simoissa, ja niistä olivat edellisen kohdalla vastanneet kaupunki ja jälkimmäisen kohdalla Maalaisliiton ja SKDL:n osastot. Kts. Lenin-museon toimintakertomus v. 1949. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

3.3. VAIKEUKSIA ENTEILEVÄ PATSASHANKE

Suomen itsenäistymisestä ja Neuvostoliiton perustamiseen johtaneesta lokakuun vallankumouksesta tuli vuonna 1947 kuluneeksi 30 vuotta. Molemmat maat valmistautuivat tahoillaan juhlistamaan näyttävästi noita merkkipäiviä. Suomessa SN-Seura pyrki nitomaan merkkipäivät yhteen, sillä näin haluttiin korostaa lokakuun vallankumouksen merkitystä Suomen kansallisen itsenäisyyden saavuttamisessa. Suomi ja Neuvostoliitto neuvottelivat parhaillaan maiden välisen ystävyyssopimuksen solmimisesta ja SN-Seura järjesti erityisen ystävyyskuukauden ajalle 07.11. – 06.12. symboloimaan molemmille maille tärkeiden merkkipäivien kohtalonyhteyttä ja uutta sodanjälkeistä ystävyyttä. Ystävyyskuukausi oli samalla SN-Seuran ja SKP:n keino vauhdittaa Suomen ja Neuvostoliiton välillä käynnissä olleita neuvotteluita YYA-sopimuksen solmimisesta.¹²⁵

Lenin-museon johtokunnassa ryhdyttiin hyvissä ajoin pohtimaan, millä tavoin se voisi juhlistaa tulevia merkkipäiviä ja osallistua ystävyyskuukauden viettoon. SN-Seurasta ei annettu museolle mitään erityisiä ohjeita juhlien suhteen, joskin SN-Seuran Tampereen osasto pyrki järjestämään toimintaa tarkasti keskusseuran ohjeiden mukaisesti.¹²⁶ Museon johtokunta päätti lopulta lähteä ajamaan Leninin ja Stalinin ensikohtaamista kuvaavan patsaan pystyttämistä Tampereelle. Lenin-museon tilana toimiva huoneisto oli kahden merkittäväksi koetun tapahtuman historiallinen näyttämö: bolševikit olivat ilmaisseet siellä pitämässään konferensseissa tukensa suomalaisten pyrkimyksille vapautua Venäjän keisarikunnasta ja toisaalta se kertoi myös Leninin ja Stalinin ensikohtaamisesta. Nämä kaksi tarinaa nivottiin nyt yhteen samaa kaavalla, kuin itsenäisyyspäivä ja lokakuun vallankumous oli yhdistetty SN-Seurassa. Johtokunta perusteli patsaan pystyttämistä sillä, että se symboloisi erinomaisesti bolševikkien ilmaisemaa tukea Suomen itsenäistymiselle sekä Leninin ja Stalinin johtamien konferenssien merkitystä suomalaisten päämäärille.¹²⁷

Lauri Suosalo oli nostanut esille ajatuksen Leninin ja Stalinin ensitapaamista kuvaavan patsaan pystyttämisestä heti museon perustamisen jälkeen, kun hän oli tavannut Tampereella vierailleen Neuvostoliiton valistusasian ministerin Kalatšnikovin. Aihe oli tuolloin jäänyt silkaksi pohdiskeluksi ja lohdutukseksi V.I. Leninin keskusmuseo oli lähettänyt Tampereelle Leninin kohokuvan, joka on edelleen Tampereen työväentalon

¹²⁵ Kinnunen 1998, 91-93.

¹²⁶ Vuorikoski 1995, 21.

¹²⁷ Lenin-museon johtokunnan ptk 06.05.1947. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

seinässä.¹²⁸ Suosalo lähestyi Kalatšnikovia keväällä 1947 uudelleen ja pyysi tätä ottamaan patsasasian esille ministeriössään. Suosalo korosti hankkeen olevan mahdollisista taloudellisista rasitteistaan huolimatta erityisen tärkeä kaikille niille, ”joidenka kunnioitus ja rakkaus Leninin muistoa kohtaan on rajaton.” Suosalo perusteli patsaan pystyttämistä Lenin-museon läheisyyteen sillä, kuinka se olisi Tampereelle ”ainutlaatuinen historiallis-kulttureellinen merkkitapaus, joka samalla olisi omiaan lähentämään maitamme toisiinsa ja lujittamaan maittemme välistä ystävyyttä.” Kalatšnikov ei halunnut sekaantua asiaan enempää, vaan pyysi Suosaloa kysymään asiaa LVK:lta.¹²⁹

Suosalo kääntyi Kalatšnikovin ohjeiden mukaisesti patsasasiassa LVK:ssa ministerin nimikkeellä toimineen osastopäällikön A.N. Abramovin puoleen. Suosalo kirjoitti tälle, että Lenin – Stalin-patsaan pystyttäminen Tampereelle saisi todennäköisesti aivan toisenlaisen vastaanoton, kuin museon perustaminen vuotta aikaisemmin. Suosalon mielestä oli selvää, että patsashanke tulisi ”kohtaamaan maamme taantumuksellisten voimien taholta suurta vastarintaa”. Hän ei myöskään peitellyt sitä tosiasiaa, että neuvostoliittolaisten tuki olisi ratkaisevaa hankkeen eteenpäin viemiseksi: poliittiset realiteetit hyvin sisäistänyt Suosalo totesikin Abramoville suorasanaisesti, kuinka vain Neuvostoliiton virallinen hyväksyntä voi hiljentää ”taantumuksellisten piirien vastustuksen”.¹³⁰ LVK:n vastaus viipyi, sillä juuri kesällä 1947 se oli jo tekemässä lähtöä Suomesta.¹³¹ Hyväksyntä asialle tuli syksyllä ja vasta tuolloin patsashanketta saatettiin ryhtyä viemään eteenpäin. Tuossa vaiheessa kaikille oli selvää, ettei patsas ehtisi ainakaan Lokakuun vallankumousta tai itsenäisyyspäivää juhlistamaan. Tämä ei silti estänyt Lenin-museota ryhtymästä toimenpiteisiin.¹³²

Lenin-museolla ei ollut mitään taloudellisia voimavaroja patsashankkeen suhteen, sillä joutuihan se elämään käytännössä kädestä suuhun. Johtokunnan puheenjohtaja O.U. Järvinen vetosi lokakuussa SN-Seuran Tampereen piirijärjestöön ja pyysi sitä

¹²⁸ Lenin-museon johtokunnan ptk 14.12.1947. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹²⁹ Lauri Suosalon kirje RFSR:n valistusasiain ministerille herra Kalatšnikoville. Päiväämätön, 1947. Lenin – Stalin-patsashanke, Lenin-museon arkisto.

¹³⁰ Lauri Suosalon kirje ministeri Abramoville 10.06.1947. Lenin – Stalin-patsashanke, Lenin-museon arkisto.

¹³¹ Suomen ja liittoutuneiden välinen rauhansopimus allekirjoitettiin syyskuussa 1947 ja sen seurauksena LVK poistui Helsingistä. Neuvostoliiton etuja maahan jäi ajamaan sen suurlähetystö. Kts. Rautkallio 1979, 132-133.

¹³² Lenin-museon johtokunnan ptk 28.09.1947. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

käynnistämään virallisen ja kaikille avoimen luonnoskilpailun tulevasta patsaasta.¹³³ Tampereen piirijärjestö suhtautui odotetun myönteisesti Lenin-museon ehdotukseen ja molemmat osapuolet lähettivät marraskuussa 1947 kaupunginhallitukselle ja -valtuustolle yhteisen anomuksen, jossa he pyysivät paikan osoittamista Hämeenpuistosta tulevalle patsaalle. Anomuksessa patsasta perusteltiin ”historiallisen tapahtuman ikuistamisella, jolla on ollut laajakantoinen merkitys omalle maallemme ja sen vapaudelle”. Patsaan katsottiin olevan tarpeellinen etenkin kun Helsingissäkin oli Venäjän tsaarin Aleksanteri II:n monumentti, vaikka hän ei ”humaaniudestaan” huolimatta ollut koskaan myötämielinen Suomen itsenäisyydelle. Piirijärjestö ja museo vaativat, että patsaan pystyttämisestä tulisi saada päätös Suomen itsenäisyyspäivään mennessä.¹³⁴

Aiemmin Abramoville lähettämässään kirjeessä Suosalo oli arvellut patsashankkeen herättävän laajaa vastustusta ja todennäköisesti sen hillitsemiseksi anomuksessa hanke rinnastettiin Suomen ja Neuvostoliiton ystävällisten suhteiden kehittymiseen samalla tavoin, kuin oli toimittu museon perustamisenkin yhteydessä. Rinnastus ei juuri lämmittänyt Tampereen kaupungin elimiä: yleistentöiden lautakunta ja julkisivulautakunta hyväksyivät aloitteen patsaan sijoittamisesta Hämeenpuistoon, kun taas asemakaavalautakunta piti Hämeenpuiston eteläosaa sopimattomana patsaalle alueen viettävyuden vuoksi. Lautakunnat tarkastelivat patsasta teknisistä näkökulmista, mutta poliittista päätösvastuuta asiasta kantanut kaupunginhallitus ei lämmennyt hankkeelle. SDP:n ja porvariryhmän dominoima kaupunginhallitus hylkäsi aloitteen lopulta äänin 8 – 3. Kaupunginhallitus perusteli päätöstään sillä, että Lenin-museo oli jo itsessään muistomerkki Leninin ja Stalinin ensikohtaamisesta ja että työväentalon seinässä oleva Lenin-reliefi riittää korvaamaan patsaan. Kaupunginhallitus piikitteli lisäksi anojien suuntaan toteamalla, että koska kyseessä on ”niin merkittävä maiden välisiä suhteita koskeva asia”, niin kaupunki suostuu hankkeeseen vasta kun valtiovalta ottaa asian hoitaakseen. Joulukuussa 1947 kokoontunut kaupunginvaltuusto vahvisti kaupunginhallituksen näkemyksen ja SN-Seuran ja Lenin-museon anomus kaatui siltä erää.¹³⁵

¹³³ O.U. Järvisen kirje SN-seuran Tampereen piiritoimikunnalle 07.10.1947. Lenin – Stalin-patsashanke, Lenin-museon arkisto.

¹³⁴ 'Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Tampereen piirijärjestön ja Lenin-museon yhteinen anomus muistomerkin paikan luovuttamisesta Hämeenpuistosta'. Tampere 1949, 787-789.

¹³⁵ Sama, 787-789.

Kaupungin kielteinen suhtautuminen ei lannistanut Lenin-museota, vaan hanke jäi edelleen muhimaan. Sosialidemokraattien ja porvariryhmän hallitsemien kaupungin elinten kielteinen päätös näytti päinvastoin vahvistavan museon halua viedä patsashanketta eteenpäin. Lenin-museo julisti SN-Seuran Tampereen piirijärjestön kanssa toukokuussa 1948 Lenin – Stalin-patsaan luonnoskilpailun, jota kutsuttiin juhlallisesti ”aatekilpailuksi”. Tavoitteena oli saada taiteilijoita suunnittelemaan luonnoksia patsaalle, jonka sijoituspaikaksi edelleen haaveiltiin museon välitöntä läheisyyttä Hämeenpuistossa. Luonnoksista luvattiin rahapalkkiot: voittavalle työlle varattiin 50 000 markkaa, toiselle sijalle tulevalle 30 000 markkaa ja kolmannelle sijalle tulevalle oli luvassa 20 000 markan palkinto.¹³⁶ Luonnoskilpailua varten muodostettiin lautakunta, jonka jäseniksi nimettiin varatuomari Eric Idestam, vasemmistopiireissä suosituksi tullut taiteilija Tapio Tapiovaara, SN-Seuran valistussihteeri Betty Peltonen sekä Johannes Haapasalo ja V. Savikurki Suomen kuvanveistäjien liitosta. Kilpailun tavoitteena oli osoittaa konkreettisesti, miltä tuleva patsas tulisi näyttämään.¹³⁷

SN-Seuran Tampereen piirijärjestön rahoittamaan patsaskilpailuun saapui kaikkiaan 10 kipsiluonnosta. Luonnosten nimet olivat ”139”, ”Yhtymys”, ”Symboli”, ”Aika herää”, ”V. 1905”, ”Luottamus”, ”Ystävyydensopimus”, ”Ensi askel”, ”Graniittipilari” ja ”Vuosi 1917”.¹³⁸ Näiden varsin yleviltä kalskahtavien töiden alkuperäisten luonnosten kohtalo ei ole selvillä, mutta valokuvien perusteella niissä oli muun muassa Leniniä esittäviä rintaveistoksia sekä Stalinin näköinen hahmo ratsailla.¹³⁹ Lautakunta ei vaikuttanut olevan tyytyväinen töihin, eikä voittajaa valittu lainkaan: sen sijaan kolmannelle sijalle ylsi Gunnar Uotilan luonnos ”Vuosi 1905” ja toisen sijan joutuivat jakamaan Olli Waittisen ”Luottamus” sekä Yrjö Rosolan ”Symboli”. Pettynyt lautakunta katsoi kilpailun toteuttaneen tarkoituksensa, mutta ylivoimaisesti parasta tai tarkoitukseen sopivaa ratkaisua ei löydetty.¹⁴⁰ Ratkaisu saattoi olla viime kädessä tietoinen, sillä tuossa vaiheessa lautakunta ymmärsi patsaan pystyttämisen olevan mahdotonta toteuttaa käytännössä. Oli parempaa piiloutua muutoseikkojen taakse kuin menettää kasvonsa lopullisesti.

¹³⁶ Lenin-museon ja SN-Seuran kilpailukutsu 1948. Lenin – Stalin-patsashanke, Lenin-museon arkisto.

¹³⁷ 'Aatekilpailumme Lenin-muistomerkistä Tampereelle ratkaistu' *SNS-lehti* 16.11.1948.

¹³⁸ Lenin-patsas aatekilpailun palkintolautakunnan ptk 05.11.1948. Lenin – Stalin-patsashanke, Lenin-museon arkisto.

¹³⁹ Valokuvia aatekilpailuun osallistuneista töistä. Kts. Liite 3.

¹⁴⁰ Lenin-patsas aatekilpailun palkintolautakunnan ptk 08.11.1948. Lenin – Stalin-patsashanke, Lenin-museon arkisto.

Museon johtokunta oli lähtenyt pystyttämään patsasta liittämällä yhteen Leninin ja Stalinin ensitapaamisen historiallisen muiston ja kysymyksen suomalaisten vapaudesta, mutta tämä ajatus ei kantanut hanketta eteenpäin. Museo oli perustamisensa yhteydessä voinut nauttia poliittisten olosuhteiden mukanaan tuomista eduista, mutta vuonna 1948 LVK oli jo poistunut Suomesta ja kommunistien sekä SN-Seuran vaikutusvalta oli heikentynyt merkittävästi vuoden 1948 eduskuntavaalien seurauksena.¹⁴¹ Muuttuneen tilanteen myötä SDP:n ja porvariryhmän johtamat Tampereen hallintoelimet saattoivat kieltäytyä selväsanaisesti patsaspaikan myöntämisestä. Tuen puuttumisen seurauksena hanketta ei yksinkertaisesti voitu viedä eteenpäin ja kokonaisuudessaan sen kaatuminen oli arvovaltataappio niin museolle kuin SN-Seurallekin. Patsashankkeen epäonnistuminen enteili samoin muita museon eteen kasautuvia ongelmia, jotka yhdessä poliittisten muutosten kanssa vaikeuttivat huomattavasti koko laitoksen toimintaa.

3.4. MUSEO JOUTUU SIVURAITAILLE

Lenin-museon toiminta oli lähtenyt vilkkaasti liikkeelle. Säännöllisen opintokerho- ja luentotoiminnan ohella museo järjesti perustamisensa vuosipäivinä muistotilaisuuksia samaan ajankohtaan osuneen Leninin kuolinpäivän johdosta sekä useita muita erikoistapahtumia, joihin osallistui korkea-arvoisia vieraita suurlähettiläitä ja ministereitä myöten. Museossa riitti toimintaa, mutta se ei näkynyt kävijämäärissä. Ensimmäisen toimintavuoden jälkeen ne olivat pudonneet puolella ja vuoden 1948 aikana museossa vieraili vain 4600 ihmistä mukaan luettuna luentotilaisuuksiin osallistuneet henkilöt. Ensihuuma oli karissut nopeasti.¹⁴²

Museon johtokunta ei peitellyt sitä tosiasiaa, että pienet kävijämäärät johtuivat museoon kohdistuneista mielikuvista. Museon kannatus lepäsi lähinnä vasemmistolaisen työväenliikkeen varassa ja johtokunta harmitteli, ettei museon ”yleiskultturellia luonnetta” tunnustettu vaan sitä pidettiin vain Leninin elämäntyötä ilmentävänä propagandalaitoksena. Johtokunnan harjoittama itsekritiikki oli selväsanaista ja totuudenmukaista, mutta sillä ei ollut halukkuutta pohtia esimerkiksi oman toimintansa muuttamista. Päinvastoin syyksi museon tilaan koettiin ”koko itsenäisyytemme ajan kansaamme lietsottua venäläisvihaa ja siitä johtuvia ennakkoluuloja”.¹⁴³ Johtokunnan

¹⁴¹ Kts. Rentola 1997, 55-56.

¹⁴² Lenin-museon toimintakertomus v. 1948. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁴³ Lenin-museon toimintakertomus v. 1948. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

tulkinnalle oli katetta, sillä olihan museo täysin uudenlainen ilmiö sotienjälkeisessä maassa, jonka suhteita Neuvostoliittoon leimasi vuosikymmenten ajan epäsopeus ja keskinäinen vihamielisyys. Tulkinnassa oli silti itsepetoksen makua, sillä Suosalon johtamaa museota oli hyvin vaikeaa määritellä tuossa vaiheessa luonteeltaan ”yleiskultturelliseksi”.

Lenin-museon alhaisia kävijämääriä selitti myös heikko taloudellinen tilanne, jonka vuoksi mainonta jäi vähäiseksi. Valtioneuvosto oli myöntänyt museolle määrärahan vuonna 1946, mutta seuraavan vuoden budjetissa sitä ei huomioitu lainkaan. Tilanne korjaantui vasta, kun johtokunnan kansanedustaja-jäsen Mauri Ryömä sai järjestettyä määrärahan valtion ylimääräisestä tulo- ja menoarviosta. Valtioneuvoston ja SN-Seuran taloudellinen tuki sekä yksittäisten järjestöjen ja kansalaisten apu olivat alussa taanneet huolettoman toiminnan, mutta pitkäksi aikaa niistä ei ollut lohtua. Museon kirjanpito hoidettiin SN-Seuran Tampereen osaston toimistosta käsin, mutta keskusseuran omien talousvaikeuksien vuoksi sitä kautta toimintaan ei saatu varoja juuri lainkaan. Seura saattoi tukea museota oikeastaan vain ohjaamalla osastojaan vierailemaan siellä ja sitä kautta saatiin kerättyä edes hieman lisää tuloja.¹⁴⁴

Käytännön kannalta eniten päänvaivaa aiheutti kuitenkin Tampereen työväenyhdistys. Se oli määrännyt museolle 25 000 markan kuukausivuokran ja peri niin korkeita lämmitysmaksuja, että museosta tuli koko työväentalon suurin yksittäinen vuokranmaksaja. Museo joutui ottamaan lainaa maksaakseen vuokrat, jotka TTY oli epävarmoihin maksuihin kyllästyneenä määrännyt suoritettavaksi aina etukäteen. Museon lämmityskustannukset olivat nousseet 7000 markkaan kuukaudessa, joka yhdessä huoneistovuokran kanssa kiristi tilanteen äärimmilleen.¹⁴⁵ TTY:n kanssa päästiin lopulta sopimukseen pienestä vuokranalennuksesta, vaikka museo pelkäsi tämänkin vaihtoehdon vähentävän liikaa valtion avustusten määrää tulevaisuudessa. Vuokrarästejään museo ei silti edelleenkään kyennyt suorittamaan ajoissa.¹⁴⁶ Tukien vähyyys ja korkeat vuokrat

¹⁴⁴ Lenin-museon johtokunnan ptk 08.03.1947. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁴⁵ Taloudellinen tilanne oli niin vaikea, ettei museon johtokunta edes uskaltanut suostua Suosalon pyyntöön hankkia kirjoituskone museolle. Kts. Lenin-museon johtokunnan ptk 04.03.1948. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁴⁶ Johtokunta yritti vedota sosiaaliministeriön linjaukseen, jonka mukaan yleishyödyllisten laitosten vuokran tulisi määräytyä liikehuoneistotaksan sijaan asuinhuoneistotaksan mukaan, joka oli pienempi. Työväenyhdistys ei suostunut tähän, mutta myöntyi antamaan museolle 15 prosentin huojennuksen kuukausivuokraan. Kts. Lenin-museon johtokunnan ptk 28.05.1948. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

johtivat pian siihen, SN-Seurasta ehdotettiin vuonna 1947 museon siirtämistä kokonaan valtion hallintaan.¹⁴⁷ Tuossa vaiheessa ehdotus oli varteenotettava, sillä valtioneuvostoa johtivat museon kannalta myönteiset voimat ja omistajanvaihdos olisi muutenkin helpottanut huomattavasti SN-Seuran omaa maksutaakkaa. Asiassa ei silti lopulta edetty lainkaan ja taustalla oli todennäköisesti pelko seuran päämääriä tukevan museon menetyksestä kokonaan poliittisten olosuhteiden mahdollisesti muuttuessa. Museota pystyssä pitäneiden tahojen kannalta päätös osoittautui pian oikeaksi.

Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet vahvistuivat maiden välille huhtikuussa 1948 solmitun ystävyys, -yhteistyö, - ja avunantosopimuksen (YYA-sopimuksen) myötä. SN-Seura oli tervehtinyt sopimusta ilolla, mutta yleisen ilmapiirin kehitystä seurattiin huolestuneena. SKDL oli hävinnyt kevään 1948 eduskuntavaalit ja valtaan nousi K.A. Fagerholmin johtama SDP:n vähemmistöhallitus. Neuvostoliitto syytti uutta hallitusta suuntautumisesta länteen ja se ryhtyi erilaisiin painostustoimiin tilanteen muuttamiseksi. Kansalaisten kritiikki Neuvostoliittoa kohtaan kasvoi ja esimerkiksi SN-Seuran piiritoimistot ja neuvostokirjallisuutta myyvät liikkeet saivat uhkauksia. SN-Seura katsoi tilanteen heikentävän maiden välistä luottamusta ja lisäävään merkittävästi neuvostovihamielisyyttä.¹⁴⁸ Näytti siltä, kuin kansalaisten mielissä muhineet patoumat olisivat purkautuneet ilmoille valtavana vyörynä.

Sisäpoliittinen muutos vaikutti nopeasti Lenin-museoon. Fagerholmin hallitus myönsi edelleen säännöllisesti valtionapua SN-Seuralle ja museokin sai tukensa, mutta ne eivät kattaneet jokapäiväisen toiminnan kuluja.¹⁴⁹ Yhteyksien katkeaminen hallitukseen johti siihen, ettei museon johtokunta ollut aina edes varma, saako se toimintaansa varoja lainkaan. Johtokunta sai sosialidemokraattiselta opetusministeriltä Reino Oittiselta vain ympärilyöreitä lupauksia ylimääräisestä valtionavusta ja maksusuorituksia viivyteltiin pitkään.¹⁵⁰ Museo yritti lisäksi saada 100 000 markan avustusta Tampereen kaupungilta vetoamalla merkitykseensä matkailun edistäjänä sekä rooliinsa Tampereen kansainvälisen huomion lisääjänä.¹⁵¹ Avustushakemus aiheutti kaupunginvaltuustossa meteliä SKDL:n ja

¹⁴⁷ Lenin-museon johtokunnan ptk 14.12.1947. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁴⁸ Kts. Kinnunen 1998, 103-107.

¹⁴⁹ Sama, 103.

¹⁵⁰ Johtokunta oli ottanut yhteyttä opetusministeri Oittiseen jo vuoden 1948 lopulla, mutta valtion 100 000 markan lisäavustus saatiin vasta syyskuussa 1949. Kts. Lenin-museon johtokunnan ptk 06.09.1949. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁵¹ Lenin-museon johtokunnan ptk 02.01.1949. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

SDP:n sekä sitä tukeneen porvariryhmän välillä. Jälkimmäiset eivät kannattaneet avustushakemusta, mutta äänestivät samassa kokouksessa 200 000 markan määrärahan entisen kaupunginjohtajan Väinö Hakkilan muotokuvan maalaamiseksi. SKDL:n voimat eivät yksin riittäneet ja museon hakemus kaatui lopulta valtuuston äänestyksessä. Puolueiden äänenkannattajat puivat asiaa tulenkivenkatkaisilla kirjoituksilla.¹⁵²

Lenin-museon tilanne kiristyi vuosina 1948 – 1949 siinä määrin, että sillä oli syksyllä 1949 puhdasta velkaa jo yli 100 000 markkaa. Edellisen vuoden vuokratilaukset saatiin maksettua vain SN-Seuran pika-avustuksen ja johtokunnan jäsenen Lauri Jyväkorven henkilökohtaisesti takaaman pankkivexselin turvin.¹⁵³ Johtokunta katsoi tilanteen niin vaikeaksi, että se teki alustavan päätöksen museon toiminnan lopettamisesta kokonaan.¹⁵⁴ Päätös säikäytti SN-Seuran niin pahasti, että se päätti omista talousvaikeuksistaan huolimatta myöntää museolle välittömästi 100 000 markan avustuksen ja lupasi samalla pitää huolta rahoituksesta aina tarpeen vaatiessa¹⁵⁵ Paria vuotta aikaisemmin SN-Seuran piiristä oli väläytelty museon siirtämistä valtion hallintaan, mutta sisäpoliittisen tilanteen muuttumisen seurauksena museo nähtiin nyt Seuran kannalta erityisen tarpeellisenä laitoksena. Tämä seikan museon johtokuntakin tiesi vallan hyvin siinä vaiheessa, kun se ryhtyi väläyttelemään toimintansa alasajoa. Lievältä kiristykseltä haiskahtaneen päätöksen herättämän pelon turvin museo saattoi kitkutella taas hetken eteenpäin.

Lenin-museon huolet kasvoivat entisestään sen jälkeen, kun museonjohtaja Lauri Suosalo ilmoitti yllättäen syksyllä 1949 eroansa tehtävistään. Eron taustalla oli SKP:n päätös erottaa Suosalo puolueesta, kun oli tullut ilmi väitteitä, joiden mukaan hän olisi 1930-luvun alussa Viipurissa tehnyt yhteistyötä Etsivän Keskuspoliisin kanssa.¹⁵⁶ SKP käytännöllisesti katsoen valitsi ja vaihtoi SN-Seuran ja sitä lähellä olleiden järjestöjen työntekijöitä omien tavoitteidensa mukaan, vaikka muodollisesti se ei puuttunutkaan henkilövalintoihin.¹⁵⁷ Suosalon rooli oli museossa kuitenkin niin keskeinen, että johtokunta

¹⁵² Kts. 'Lenin-museolle ei avustusta – sota-Hakkilan kuvaan kyllä', *Hämeen Yhteistyö* 18.03.1948.

¹⁵³ Lenin-museon johtokunnan ptk 02.01.1949. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁵⁴ Lenin-museon johtokunnan ptk 06.09.1949. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁵⁵ Lenin-museon johtokunnan ptk 19.09.1949. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁵⁶ Lauri Suosalon puolison Anna Suosalon julkaisemattomien muistelmien mukaan väitteet yhteistyöstä EK:n kanssa olivat väärä. A. Suosalon mielestä EK oli vauhdittanut pidättämänsä kommunistiaktiivi Lauri Suosalon kuulusteluja merkitsemällä pöytäkirjaan ylimääräisiä tunnustuksia. Kts. Anna Suosalon muistelmat. Anna Suosalon arkisto:6966, KansA.

¹⁵⁷ Kts. Kinnunen 1998, 156.

pyysi häntä jatkamaan tehtävissään siihen asti, kunnes uusi museonhoitaja löytyy. Suosalo suostui tähän ja hän jatkoi tehtävässään tammikuuhun 1950 saakka.¹⁵⁸

Lauri Suosalo oli ollut keskeisesti vaikuttamassa museon perustamiseen ja ensimmäisten vuosien toiminnan muotoutumiseen. Museota saattoi kutsua jopa Suosalon projektiksi, jota hän vei eteenpäin poliittisten yhteyksiensä turvin. Museon opintokerho- ja luentotoiminta sekä muut aktiviteetit lepäsivät käytännössä Suosalon harteilla ja hän oli SKP:n ja SN-Seuran alueellisena vaikuttajana pitänyt huolta siitä, että museota johdettiin tiettyjen aatteellisten ja poliittisten päämäärien puitteissa. Suosalon rooli vaikeutti silti museon toimintaa jatkuvasti, sillä hänen mukanaolollaan oli varmasti vaikutusta esimerkiksi museota kohtaan tunnettujen mielikuvien syntymiseen sekä Tampereen kaupungin päätöksiin jättää museo ilman rahoitusta. Suosalo oli selvästi puolueeseensa sitoutunut henkilö, joka näki Lenin-museon välineenä edistää kommunistien ideologista ja aatteellista toimintaa rinta rinnan neuvostoystävyyden rakentamisen kanssa. Hänen poisjäämisensä museonjohtajan tehtävistä tapahtui museon tulevaisuuden kannalta kuitenkin oikeaan aikaan, sillä museo joutui muuttuneiden yhteiskunnallisten olosuhteiden vuoksi laajentamaan sisällöllistä toimintaansa vastaamaan entistä vahvemmin SN-Seuran päämääriä. Museosta oli tulossa yksi vasemmiston ja SN-Seuran torjuntataistelun tukilinnakkeista.

4. NEUVOSTOLIITTO-VALISTUKSEN KESKUS (1950 – 1955)

4.1. NEUVOSTOVASTAISUUTTA TORJUMASSA

Suomen ja Neuvostoliiton suhteet olivat joutuneet koetukselle K.A. Fagerholmin vähemmistöhallituksen astuttua virkaansa vuonna 1948. Opposition jääneet kansandemokraatit ja kommunistit syyttivät kovasanaisesti hallitusta neuvostovastaisesta politiikasta ja samanlaisia vihjauksia esitettiin myös Neuvostoliiton suunnalta. Tilanne oli herkkä ja suhteet hyytyivät muodollisen kanssakäymisen tasolle.¹⁵⁹ Maiden väliset suhteet heijastuivat yleiseen mielialaan ja Neuvostoliiton olojen ja politiikan arvostelu voimistui

¹⁵⁸ Suosalo sai läksäislahjaksi kolmen viikon palkan kesäloman korvauksena, 2500 markkaa johtokunnan sihteerinä toimimisesta vuonna 1949, johtokunnan tarjoamat kahvit sekä nahkapalat, jotka olivat jääneet yli Stalinille valmistetusta lahja-albumista. Kts. Lenin-museon johtokunnan ptk 26.01.1950. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁵⁹ Neuvostoliitto suhtautui Fagerholmiin niin torjuvasti, että huhuttiin NL:n saattavan jopa harkita YYA-sopimuksen irtisanomista. Kts. Suomi 2010, 175.

jatkuvasti. SN-Seuran vaikutusvalta oli heikentynyt huomattavasti ja 1950-luvun vaihteessa se ryhtyi kamppailemaan asemansa palauttamiseksi SKP:n taustatuella.¹⁶⁰ Lenin-museonkaan tilanne ei ollut kehuttava Lauri Suosalon jättäessä tehtävänsä tammikuussa 1950. Kommunistien laskeneen kannatuksen ja olosuhteiden muuttumisen seurauksena ymmärrettiin, että museon oli haettava uusia toimintamuotoja tilanteensa kohentamiseksi.

Lenin-museon johtokunta joutui etsimään Lauri Suosalolle seuraajan epävarmoissa olosuhteissa. Museonhoitajan haku tosin jäi varsin muodolliseksi, sillä SN-Seura oli jo ennen vuodenvaihdetta kysynyt tehtävään seuran päätoimisena luennoitsijana toiminutta veteraanikommunistia Hannes Juvosta (1892 – 1963)¹⁶¹. Juvonen oli kokenut puoluetoimitsija ja ollut mukana vuoden 1918 sisällissodassa sekä työskennellyt myöhemmin muun muassa SKP:n salaisissa tehtävissä eri puolilla Suomea. Juvonen oli istunut toimintansa vuoksi vankilassa 1920-luvulla ja vuonna 1930 Lapuan liike muilutti hänet Neuvostoliittoon. Siellä hän oli työskennellyt Petroskoissa ilmestyneen Iskuri-lehden toimittajana ja muissa kirjoittajan töissä. Juvonen oli palannut sotien jälkeen Suomeen ja astunut suoraan SN-Seuran palvelukseen.

SN-Seura oli pyytänyt Juvosta museonhoitajaksi heti Suosalon ilmoitettua erostaan syksyllä 1949. Kuopiossa tuolloin asunut Juvonen suostui tehtävään, mutta nimitys tapahtui vasta, kun hän oli saanut järjestetyksi vakituisen majoituksen asuntopulasta kärsivässä Tampereella. Lenin-museon johtokunnan tehtäväksi jäi vain hyväksyä Juvosen nimittäminen.¹⁶² 58-vuotiaan ja vieläpä muualta tulleen Juvosen valinta vetovastuuseen saattoi vaikuttaa oudolta, mutta taustalla oli SN-Seuran halu saada museonhoitajaksi monissa liemissä kovaksi karaistu, Neuvostoliittoa hyvin tunteva ja puhujana hyväksi tunnettu kommunisti. Hänen kaltaistaan henkilöä tarvittiin etenkin vuonna 1950, kun seurassa valjastettiin kaikki mahdolliset voimavarat ”neuvostovastaisten” ilmiöiden torjumiseen. Seura oli käynnistänyt voimakkaan kampanjan ”oikean” ja ”objektiivisen” tiedon välittämiseksi maasta ja Juvonen oli kiertänyt SN-Seuran leivissä ympäri maata luennoimassa aiheesta ”Kuinka neuvostovastaista propagandaa on torjuttava”.¹⁶³ Juvonen aloitti työnsä museon siihen asti vaikeimmalla hetkellä, vaikka valtakunnan politiikassa

¹⁶⁰ Kinnunen 1998, 112.

¹⁶¹ Kts. Airola 1991, 179-188.

¹⁶² Kts. Hannes Juvosen muistelmat. Museon historiaa, Lenin-museon arkisto.

¹⁶³ Kts. Kinnunen 1998, 113-114.

olikin havaittavissa edes joitain positiivisia merkkejä: kerran niin kovasti Lenin-museon perustamista toivonut Paasikivi valittiin keväällä 1950 uudelleen tasavallan presidentiksi ja ensitöikseen hän nimitti neuvostosuhteiden toiseksi takuumieheksi nopeasti nousseen Urho Kekkosen pääministeriksi. Neuvostoliitto koetteli vielä Suomea, mutta pian suhteet alkoivat jälleen kehittyä eteenpäin.¹⁶⁴

Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa puhalsivat uudet myötätuulet, mutta kansalaistasolla neuvostovastaisiksi tulkitut ilmaukset jatkuivat voimakkaina. SN-Seura järjesti aiempaa enemmän Neuvostoliiton oloista kertovia yleisötilaisuuksia ja museo seurasi tätä kehitystä. Juvosen johdolla käynnistettiin esitelmien sarja, joissa käsiteltiin neuvostoliittolaista yhteiskuntaa. Esitelmäaiheet olivat monenkirjavia ja Juvosen ohella SN-Seuran edustajat sekä muut puhujat kävivät luennoimassa Neuvostoliiton lastenkasvatusjärjestelmästä, verotuksesta, kouluoloista, avioliittosuhteista ja ”työn uusista elämäntavoista”. Tällaiset arkielämän (tai kuvitellun sellaisen) yksityiskohdat olivat helppoja kysymyksiä etenkin Juvoselle, joka oli asunut pitkään Neuvostoliitossa.¹⁶⁵ Mikäli avioelämän tai verotuksen kiemurat eivät kiinnostaneet, tarjosi museo myös esitelmiä Neuvostoliiton rauhanpolitiikasta, maataloudesta ja teollisuudesta. Vuosina 1950 – 1952 museossa pidetyt esitelmäsarjat olivat suosittuja, sillä yksistään vuonna 1951 niitä kävi kuuntelemassa lähes 1700 aiheesta kiinnostunutta.¹⁶⁶

Lenin-museo keskitti voimavaransa Neuvostoliitto-tietämyksen lisäämiseen, mutta se ei unohtanut Suosalon aiemmin vaalimaa opintokerhotoimintaa ja sellaista luentotoimintaa, jonka sisältö tähtäsi ideologisen valistuneisuuden kasvattamiseen. Museon johtokunta oli aiemmin ilmaissut huolensa museon toiminnallisen sisällön jäämisestä vasemmistolaisten varaan, mutta siitä huolimatta esitelmätilaisuudet Leninin elämästä ja aatteista sekä leniniläisestä kansallisuuspolitiikasta jatkuivat. Nuorisokerho ja sunnuntaikerho kokoontuivat edelleen säännöllisesti opiskelemaan Neuvostoliiton kommunistisen puolueen historiaa sekä aatteellisia kysymyksiä. ”Bolsevikkien taktiikan erinäiset erikoisuudet lokakuun valmistelukaudella” sekä sellaiset lukuläksyt kuin ”Stalinin vala Leninin kuolinpaarien äärellä” olivat aiheita, jotka kiinnostivat jatkuvasti noin 40

¹⁶⁴ Suomi 2010, 181-186.

¹⁶⁵ Lenin-museon toimintakertomus v. 1951. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁶⁶ Esitelmätilaisuuksiin osallistuneet henkilöt muodostivat merkittävän osan museovieraista. Esimerkiksi vuonna 1952 museossa vieraili 5350 ihmistä, joista 1325 oli osallistunut tuona vuonna pidettyyn 16 luentotilaisuuteen. Kts. Lenin-museon toimintakertomus v. 1952. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

opintokerholaista. Näiden aatteellisten kerhojen ohella museossa kokoontui lisäksi venäjänkielinen luku- ja keskustelupiiri, josta tuli suosittu kohtaustapaikka Tampereen venäjänkielisille ja venäjää opiskeleville.¹⁶⁷ Ideologinen luentotoiminta menetti kuitenkin väistämättä selkeän poliittisen kontekstinsa sen jälkeen, kun Suosalo oli jättänyt tehtävänsä museonhoitajana. Juvonen ei osallistunut paikallispolitiikkaan, joten paikallisten kommunistien kasvatuslaitoksiksi museon opintokerho- ja luentotoimintaa ei voinut ainakaan suoranaisesti haukkua.

Neuvostoliittoa koskevien esitelmäsarjojen ja tavanomaisen opintokerho- ja luentotoiminnan ohella Lenin-museo aktivoitui myös laajemmin valistusasioissa sekä rauhankysymyksissä, jotka olivat nousseet pinnalle suurvaltasuhteiden kiristymisen ja Kylmän sodan kiihtymisen myötä. Rauhankysymyksissä olikin nieltävää, sillä Neuvostoliitto oli testannut onnistuneesti atomipommiaan vuonna 1949 ja SN-Seuralla riitti työtä selitettäessä, miksi koe oli välttämätön ja miksi juuri Neuvostoliitto edusti rauhan puolesta kamppailevien voimien etuja.¹⁶⁸ Keväällä 1950 Tampereella vierailleen neuvostoliittolaisen vaikuttajan Nina Popovan ja Leninin kansainvälisen rauhanpalkinnon saaneen pohjoiskorealaisen Pak Chang Aen esiintyminen houkutteli museon äärimmilleen yleisöä. Jälkimmäisen esiintyjän kotimaassa sota syttyikin vain hetkeä myöhemmin.¹⁶⁹ Museolla oli aiemmin ollut vaikeuksia saada koululaisryhmiä ja lapsia tutustumaan näyttelyihinsä, mutta museoon rakennetun Lenin ja lapset -pienoisnäyttelyn myötä museossa kävi nyt myös runsaasti lapsia sekä joitain kouluryhmiä aina Turusta ja Varkaudesta asti. Yksistään Suomen demokratian pioneerien liiton (SPDL:n) liittopäivien aikaan keväällä 1951 museossa kävi yli 1000 pioneeria tutustumassa Lenin-näyttelyihin.¹⁷⁰ Jo aiemmin Tampereella pidettyjen työväenjärjestöjen kesäjuhlien myötä museolle saapui runsaasti uusia kävijäryhmiä.¹⁷¹

¹⁶⁷ Kts. Lenin-museon sunnuntaikerhon opinto-ohjelma kevätkaudelle v. 1950. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁶⁸ Kts. Kinnunen 1998, 108-112.

¹⁶⁹ Popova oli VOKS:n asiamies ja sen seuraajan SSOD:n (kulttuurisuhteita hoitavien seurojen liiton) pääsihteeri. Kts. Kinnunen 1998, 190; Pak Chang Ae puolestaan oli Kim Il Sungin rinnalla yksi Pohjois-Korean vaikutusvaltaisimmista poliitikoista.

¹⁷⁰ Lenin-museon toimintakertomus v. 1951. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁷¹ Yksistään Työväen naisliikkeen ja edistysliikkeen osuustoimintaliikkeen vuosipäivät toivat museolle kesällä 1950 yli tuhat vierasta. Vuonna 1950 museolla vieraili yhteensä 5169 ihmistä, joista 177 oli ulkomaalaisia. Kts. Lenin-museon toimintakertomus v. 1950. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

Elokuvatoimintaa ei unohdettu ja Neuvostoliitosta kertovat filmit toivat edelleen satapäisiä yleisöjä museolle. Suomalaisten kiinnostus naapurimaan oloihin oli lisäksi korkea, sillä Juvonen kiersi Suosalon tavoin Lenin-museon edustajana luennoimassa ympäri Suomea. Näitä luentoja kävi kuuntelemassa vuosittain tuhansia ihmisiä ja yhdessä museossa pidettyjen esitelmien kanssa ne olivat tärkeä lisä SN-Seuran asettamaan tavoitteeseen, jonka mukaan vuodessa piti järjestää 10 000 Neuvostoliittoa käsittelevää tilaisuutta sekä pyrkiä niiden osalta miljoonaan kävijään.¹⁷²

Lenin-museon toiminta piristyi yleisestikin. Leninin syntymän 80. vuosipäivänä järjestettiin juhlatilaisuus, joka yhdessä Lenin ja lapset -pienoisnäyttelyn sekä kirjailija Vladimir Majakovskin muiston kunniaksi pidetyn juhlan kanssa toivat eloa hiljaiseen museoon. Museo oli valmistuttanut oman Lenin-aiheisen rintamerkin, jota myytiin eteenpäin SN-Seuran ja SKP:n paikallisosastojen kautta. Johtokunnan puheenjohtajan O.U. Järvisen ja johtokunnan jäsenen Erkki Niemisen vierailut V.I. Leninin keskusmuseoon vuosina 1950 ja 1951 vauhdittivat museoiden välisten yhteyksien tiivistymistä ja Moskovasta saatiin myöhemmin hieman lisää kuvatauluja Tampereelle. Kuvataulut olivat tärkeä lisä lähes olemattomiin kokoelmiin.¹⁷³

Museon 5-vuotisjuhlat tammikuussa 1951 olivat näyttävä tapahtuma, johon osallistui lukuisa joukko arvovieraita useista kansandemokraattisten maiden edustustoista Neuvostoliiton Suomen-suurlähettilään Grigori Savonenkovin johdolla. Juhlan kunniavieras oli Leninille 1917 turvapaikan tarjonnut Arthur Blomqvist ja olivatpa paikalle saapuneet Tampereen kaupunginkin edustajat, jotka poikkeuksellisesti suostuivat myöntämään museolle hieman varoja arvovieraiden kestittämiseksi.¹⁷⁴ Vuosijuhlia vietettiin siinä mielessä erikoisessa tilanteessa, että Hämeen museon suljettua ovensa suurremontin ajaksi Lenin-museo oli näin ollen ainoa avoinna oleva varsinainen museo Tampereella.¹⁷⁵

¹⁷² SN-Seuran asettaman tavoitteen päämääränä oli nostattaa suomalaisten kiinnostusta Neuvostoliittoa kohtaan. Tavoitteissaan seura ei koskaan onnistunut, vaikka parhaimmillaan se onnistuikin saamaan 900 000 osanottajaa vuoden aikana. Kts. Kinnunen 1998, 115.

¹⁷³ Lenin-museon toimintakertomus v. 1952. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁷⁴ Tampereen kaupunginhallitus oli suostunut kustantamaan vain juhlaan saapuvien diplomaattien kestityksen, mutta lopulta pienen väännön jälkeen se suostui ottamaan huomioon myös näiden puoliset ja myönsi tähän tarkoitukseen 40 000 markkaa. Museo sai lisäksi tukea keskusseuralta ja loppujen lopuksi juhla tuotti voittoa lähes 5000 markkaa. Kts. Lenin-museon johtokunnan ptk 09.02.1951. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁷⁵ Hämeen museo oli suljettuna koko vuoden 1951 ja se avattiin osittain remontoituna olympialaisten alla 1952. Kts. Tirkkonen 2008, 73.

Juvosen tulo museonhoitajaksi monipuolisti toimintaa jo ensimmäisen vuoden aikana, joskaan muutokset eivät olleet luonteeltaan laadullisia. Juvosen myötä museo ei enää heijastellut yhtä selvästi SKP:n ja poliittisen vasemmiston ajankohtaisia poliittisia päämääriä, mutta SN-Seuran tavoitteisiin nojaamisen seurauksena nämä väistämättä näkyivät välillisesti. Neuvostoliiton kulttuuria tai rauhankysymyksiä käsittelevät tilaisuudet olivat toimintaa, jonka tavoitteena oli viime kädessä pehmentää kansalaisten kuvaa Neuvostoliitosta ja sosialismista. Kaikkia tahoja nuo toiminnalliset muutokset eivät silti vakuuttaneet, kuten Juvonen ja johtokunta saivat tulla huomaamaan.

4.2. ONGELMIA KAUPUNGIN KANSSA

Lenin-museo oli kärsinyt pitkään vähäisistä kävijämääristä ja tämä huoletti johtokuntaa jatkuvasti, vaikka kesäisin vieraita olikin hieman enemmän. Vasemmistolaisten työväenjärjestöjen ryhmät kävivät säännöllisesti tutustumassa Leninin elämään ja aatteisiin, mutta laajempia kansalaispiirejä ei onnistuttu tavoittamaan. Tilanne alkoi hiljalleen muuttua 1950-luvun alussa ja yhä useampia ryhmiä sekä yksittäisiä vieraita saapui museolle tuoden mukanaan kipeästi kaivattuja pääsylipputuloja. Vuonna 1951 museossa kävi yli 5400 vierasta ja näistäkin yli 10 prosenttia eli noin 570 oli ulkomaalaisia. Juvonen kuvasi museon tilaa ”jatkuvaksi edistykseksi” ja sellaiselta se näyttikin tarkasteltaessa onnistuneita vuosijuhlia, virinnyttä oheistoimintaa ja kasvaneita kävijämääriä. Tulokinnassa oli silti havaittavissa todellisuudelta silmänsä sulkevaa optimismia. Sivulauseessa Juvonen muistuttikin, että tämä ”edistys” olisi voinut olla vielä suurempaa, mikäli taloudelliset olosuhteet olisivat sen sallineet.¹⁷⁶

Suomessa kärsittiin 1950-luvun alussa vakavasta inflaatiosta ja muista valtiontalouden ongelmista. Vaikeuksista huolimatta Kekkonen hallitus myönsi museolle lisäapua sillä seurauksella, että museo saattoi esimerkiksi vuoden 1950 lopussa nauttia pitkästä aikaa velattoman kirjanpidon iloista. Valtioneuvosto tuki museota lähes 500 000 markan suuruisella määrärahalta, mutta lisäapua jouduttiin pyytämään tämän tästä. TTY korotti museon vuokraa säännöllisesti ja syksyllä 1951 se uusi aiemman ehtonsa, jonka mukaan vuokra piti maksaa aina kuukautta etukäteen.¹⁷⁷ Vuokranmaksu oli jatkuvasti myöhässä ja TTY yritti määräämillään korotuksilla ja asettamallaan ehdoilla saada museon lähtemään

¹⁷⁶ Lenin-museon toimintakertomus v. 1951. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁷⁷ Lenin-museon johtokunnan ptk 06.09.1951. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

työväentalosta.¹⁷⁸ Tässä se olisi varmaan onnistunutkin ilman valtioneuvoston ja SN-Seuran toistuvasti myöntämiä lisätukia. Seuran pääsihteeri Toivo Karvonen joutui jopa kerran tuomaan henkilökohtaisesti museolle 15 000 markkaa avustusta museon välittömien laskujen maksamiseksi. Museo eli toimintavuoden viimeiset puoliskot tavallisesti kädestä suuhun.¹⁷⁹

Suomen kansainvälinen asema vahvistui jatkuvasti 1950-luvun alussa ja läntiset kauppasuhteet virisivät uudelleen lännen suuntaan.¹⁸⁰ Helsingissä kesällä 1952 pidetyt olympialaiset olivat merkki olojen vakiintumisesta ja ne nostattivat huomattavasti suomalaisten omanarvon tuntoa.¹⁸¹ Olympialaisista oli muodostumassa kansainvälisiä kisaturisteja houkutteleva massatapahtuma, johon Lenin-museo ryhtyi valmistautumaan hyvissä ajoin. Näyttelysalia ehostettiin, uusia opaslehtisiä painatettiin ja työväenlehdissä mainostettiin museota säännöllisesti. Johtokunta otti lisäksi yhteyttä kansandemokraattisten maiden ystävyysseuroihin, joita pyydettiin ohjaamaan ulkomaisia kisavieraita tutustumaan museoon näiden käydessä Tampereella. Neuvostoliittolaisia ja unkarilaisia houkuteltiin museoon Leninin Suomen-vaiheista kertovilla radio-ohjelmilla, jotka Juvonen oli saanut suhteillaan järjestettyä näiden maiden radiokanaville.¹⁸² Johtokunnan työ tuotti tulosta ja olympiakesän 1952 aikana museossa kävi yli 700 vierasta aina Afrikan ja Etelä-Amerikan maita myöten.¹⁸³ Suomalaisia museovieraita kävi vuoden aikana reilusti yli 4000 ja tähän epäilemättä vaikutti kansalaisten olojen kohentuminen sotakorvausten maksamisen ja säännöstelytaloudesta luopumisen seurauksena.¹⁸⁴

Leninistä kiinnostuneet museovieraat ja olympialaisten innoittamana tulleet ulkomaalaiset joutuivat tutustumaan aiheeseen salissa, joka oli päässyt pahoin ränsistymään. Huoneistoa ei remontoitu lainkaan museon perustamisen jälkeen ja lattioihin oli jäänyt painaumuksia aiemmin siellä olleista biljardipöydistä, jotka oli varastoitu kömpelösti museosalin perällä olevaan väliaikaiseen varastohuoneeseen. Puutteellisen lämmitysjärjestelmän vuoksi salissa oli usein niin kylmä, että siellä kokoontuneet

¹⁷⁸ TTY korotti museon vuokraa siinä määrin, että se oli joulukuussa 1952 jo 48 000 markkaa kuukaudessa. Kts. Lenin-museon johtokunnan ptk 03.12.1952. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁷⁹ Lenin-museon johtokunnan ptk 26.01.1950. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁸⁰ Perna 2002, 80.

¹⁸¹ Jutikkala & Pirinen 2003, 467.

¹⁸² Lenin-museon johtokunnan ptk 13.06.1952. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁸³ Lenin-museon toimintakertomus v. 1952. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁸⁴ Suomi maksoi viimeiset välirauhan määräämät sotakorvaukset syyskuussa 1952. Kts. Jutikkala & Pirinen 2003, 467.

opintokerholaiset joutuivat pönttämään leniniläistä kansallisuuspolitiikkaa ja NKP:n puoluehistoriaa ulkovaatteet yllään. Museosalin kunto ja nuhjuinen yleisilme vaivasivat toistuvasti johtokuntaa, sillä vierailihan siellä arvovaltaisia neuvostoliittolaisia valtuuskuntia ja diplomaatteja. Lenin-museota ei voinut ainakaan kutsua neuvostoystävyyden kirkkaaksi ikkunaksi ulospäin.

Tampereen työväenyhdistyksellä ei vaikuttanut olevan halua museohuoneiston kunnostamiseen, joten johtokunta joutui kääntymään asiassa lopulta Tampereen kaupungin puoleen. Suosalon aikana museon ja sosialidemokraattien ja porvariryhmän hallitsemien kaupungin johtielinten väliset suhteet olivat olleet vaikeat, eikä kaupunki suostunut laskemaan SN-Seuran alaista laitosta kaupungille tärkeäksi matkailunähtävyydeksi. Johtokunta oli koettanut kepillä jäätä olympialaisten alla ja pyytänyt kaupunginhallitukselta 100 000 markan määrärahaa mattojen, verhojen ja repsottavien seinäpapereiden uusimiseksi.¹⁸⁵ Anomus oli kuitenkin kaatunut äänestyksen jälkeen ja museon oli pakko tyytyä esittelemään museota olympiavieraille rähjäisessä huoneistossa.¹⁸⁶

Johtokunta ei lakannut yrittämästä, vaan toisti uudelleen keväällä 1953 anomuksensa museohuoneiston ehostamiseksi sen jälkeen, kun opetusministeriö oli kieltäytynyt myöntämästä museolle haettua 400 000 markan lisätukea. Vuokrat olivat kuukausia myöhässä ja tilanne oli ajautunut niin tiukaksi, että esille nostettiin jälleen ajatus museon toiminnan keskeyttämisestä.¹⁸⁷ Tampereen kaupunginhallitus heltyi yllättäen myöntämään museolle 70 000 markan määrärahan. Äänin 7 – 5 tehdystä päätöksestä teki erikoisen se, että aiemmista kerroista poiketen kaupunginhallituksen sosialidemokraatit kannattivat museon anomusta varakaupunginjohtaja Erkki Lindforsin johdolla.¹⁸⁸ Sosialidemokraattien myötämielisyyttä vauhdittivat tulevat kunnallisvaalit ja pyrkimys kalastella ääniä SKDL:n tukijoukoilta.¹⁸⁹ Suunnanmuutokseen vaikutti silti todennäköisesti enemmän se, ettei museota Suosalon lähdön jälkeen nähty enää niin selvästi paikallisten kommunistien

¹⁸⁵ Lenin-museon johtokunnan ptk 25.04.1952. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁸⁶ Lenin-museon johtokunnan ptk 13.06.1952. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁸⁷ SN-Seurankin tilanne oli niin huono, että se saattoi antaa museolle vain 130 000 markkaa lainaa velkakirjaa vastaan. Kts. Lenin-museon johtokunnan ptk 18.09.1953. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁸⁸ Lindforsin puoltavasta esityksestä jouduttiin äänestämään ja määräraha päätettiin lopulta myöntää äänin 7 -5. Kts. Tampereen kaupunginhallituksen ptk 11.05.1953. Tampereen kaupunginhallitus CI: 304, TKA.

¹⁸⁹ SDP kävi Tampereella mittavan kunnallisvaalikampanjan ja se onnistui viemään SKDL:ltä siinä määrin ääniä, että nosti eniten kannatustaan sekä paikkalukuaan valtuustossa. Kts. Kaarninen 2006, 123-124.

omana laitoksena. Sosialidemokraatit tukivatkin museon anomuksia myös vuosina 1954 ja 1955, jolloin sille myönnettiin 80 000 ja 150 000 markan suuruiset määrärahat yleisen ulkoasun parantamiseksi ja toiminnan kehittämiseksi.¹⁹⁰

Lenin-museon johtokunta ei ehtinyt iloita saamistaan määrärahoista pitkään. Tampereen kaupunginvaltuuston porvariryhmän eräät jäsenet valittivat kaupunginhallituksen päätöksistä Korkeimpaan Hallinto-oikeuteen ja lääninhallitukseen. Niitä vaadittiin kumoamaan päätös sillä perusteella, ettei kaupunki ollut muutenkaan ohjannut määrärahaa museolle varsinaisesta budjetistaan. KHO ja lääninhallitus päätyivät lopulta samaan tulkintaan.¹⁹¹ Kaupunginhallitus ilmoitti perivänsä takaisin maksetut avustukset ja tästä koitui museolle suurta harmia, sillä rahat oli jo ehditty käyttää uusiin mattoihin ja ikkunaverhoihin. Museon pelasti entistä pahemmalta taloudellisesta ahdingolta vain vasemmistolaisen vakuutusyhtiön Turvan lupaus korvata menetetyt 70 000 markkaa sekä kaupunginhallituksen päätös antaa pari vuotta takaisinmaksuaikaa vuonna 1954 myönnetylle 80 000 markan määrärahalle.¹⁹² Vuonna 1955 myönnettyä määrärahaa museo ei ehtinyt edes saada.¹⁹³

Porvariryhmän alulle panemat valitukset olivat paha takaisku Lenin-museon ja Tampereen kaupungin orastavien suhteiden kannalta. Päätösten kumoamisia perusteltiin teknisillä seikoilla, mutta selvää oli, että taustalla olivat nimenomaan poliittiset syyt. Suosalon vaihtuminen Juvoseen ei ehostanut Lenin-museon kuvaa ainakaan kaupunginelinten porvarillisten jäsenten silmissä. Sosialidemokraattien aiemmista kerroista poikkeava hieman myönteisempi suhtautuminen museota kohtaan oli sentään uusi ilmiö.

4.3. LENIN – STALIN-MUSEOKSI?

Josif Stalin oli jäänyt pois museon nimestä vuonna 1945, mutta tämä esiintyi jatkuvasti Leninin rinnalla näyttelyissä sekä muun toiminnan yhteydessä. Staliniin kohdistuva huomio oli noussut museossa uuteen ulottuvuuteensa vuonna 1949, kun Neuvostoliitossa vietettiin

¹⁹⁰ Lenin-museon toimintakertomus v. 1955. Toimintakertomukset 1946 – 1962. Lenin-museon arkisto.

¹⁹¹ KHO kumosi 11.05.1953 tehdyn määrärahapäätöksen 22.12.1954 ja lääninhallitus päätyi 18.04.1955 samanlaiseen ratkaisuun toisesta kaupunginhallituksen 20.04.1954 tekemästä määrärahapäätöksestä. Kts. 'Lääninhallituksen päätös apulaisjohtaja Yrjö Laihon tekemästä valituksesta, joka koskee avustuksen myöntämistä Tampereen Lenin-museolle'. Kts. Tampere 1955 II, 128.

¹⁹² Lenin-museon johtokunnan ptk 06.06.1955. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁹³ KHO kumosi 26.09.1956 Tampereen kaupunginvaltuuston 29.06.1955 tekemän määrärahapäätöksen. Kts. 'Ei avustusta Lenin-museolle', *Kansan Lehti* 23.10.1956.

tämän 70-vuotissyntymäpäivää. Juhla oli samalla merkinnyt häneen kohdistuneen henkilöpalvonnan siihenastista huipentumista.¹⁹⁴ Lukemattomat neuvostoliittolaiset ja ulkomaalaiset valmistelivat tervehdyksiä ja lahjoja Stalinille vuosipäivän johdosta. Suomessa kommunistit ja heitä lähellä olevat järjestöt muistivat Stalinia monin tavoin ja yksistään SN-Seura järjesti juhluvuonna 104 tilaisuutta, joihin osallistui yli 17 000 ihmistä. Stalinin syntymäpäivästä oli vähällä muodostua vuosittainen perinne SN-seurassa ja vuonna 1950 sitä juhlittiin ”kiitollisina Stalinin osoittamasta ystävydestä Suomen kansaa kohtaan”. Seuraavana vuonna neuvostojohtajalle tyydyttiin lähettämään sähke, mutta yksittäisiä juhlatilaisuuksia järjestettiin edelleen.¹⁹⁵

Lenin oli saanut vuonna 1949 väistyä hetkeksi opintokerhojen asialistoilta ja esimerkiksi Suosalon vetämässä nuorisokerhossa opiskeltiin Stalinin elämäkertaa ja vallankumouksellisen toiminnan historiaa. Samoista aiheista järjestettiin useita luentotilaisuuksia, joiden tavoitteena oli parantaa kuvaa Stalinista itsestään samoin kuin hänen johtamansa maan politiikasta. Lisäksi museoon järjestettiin laaja Lenin – Stalin-näyttely, johon erilaisia opintokerhoja ja ryhmiä oli käynyt tutustumassa.¹⁹⁶ Johtokunta valmisti myös museosta kertovan valokuva-albumin, joka lähetettiin lahjana Stalinille.¹⁹⁷ Albumin kanteen sijoitettiin valokuvajäljennös neuvostoliittolaisen taiteilijan Vephvadzenin maalauksesta, jossa Lenin ja Stalin kättelevät toisiaan Tampereen konferenssissa vuonna 1905. Lenin-museo järjesti työväentalon juhlasalissa 18.12.1949 yleisen kansalaisjuhlan, jonka yhteydessä muistettiin samassa talossa 44 vuotta aikaisemmin pidettyä VSDTP:n konferenssia.¹⁹⁸ Juhlaan oli tuolloin osallistunut satoja ihmisiä.¹⁹⁹ Leninin ja Stalinin ensikohtaaminen oli saanut museossa entistä näkyvämmän merkityksen Stalinin

¹⁹⁴ Joulukuussa 1949 vietetyt juhlallisuudet olivat ”sekoitus uskonnollista pyhiinvaellusta, keisarillista voitonjuhlaa, kuninkaallisia häitä ja suuryrityksen pippaloita”, jotka tulivat maksamaan 5,6 miljoonaa ruplaa. Kts. Montefiore 2004, 600-601.

¹⁹⁵ Kts. Kinnunen 1998, 319.

¹⁹⁶ Tampereen Lenin-museon toimintasuunnitelma vuodelle 1949 syystoimintakautta varten (1/7 – 31/12 1949). Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁹⁷ Lenin-museon johtokunnan ptk 27.10.1949. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

¹⁹⁸ Juhlaan oli saapunut Neuvostoliiton suurlähetystön edustajia ja juhlan kohokohta oli paikallisen lausuntakuoron tulkinta Elvi Sinervon runosta ”Ylistän neuvostoihmistä”. juhlassa puhuneet johtokunnan edustajat O.U. Järvinen ja Betty Peltonen korostivat puheissaan Stalinin merkitystä saavutuksissa ja palauttivat mieliin bolševikkien konferenssien vaiheita. Kts. ’Stalin-juhlien sarja Tampereella jatkuu’, *Hämeen Yhteistyö* 20.12.1949.

¹⁹⁹ Museon Stalin-juhla oli ilmeisen hyvin onnistunut, sillä siihen osallistui yli 150 ihmistä ja museollakin kävi tuona juhlapäivänä yli 500 ihmistä – eli kymmenesosa koko vuoden kävijämäärästä. Juhlien jälkeen johtokunta oli julistanut luottavansa siihen, ”että Suomen kansa tulee kerran kokonaisuudessaankin ryhmittymään maamme valtiollisen itsenäisyyden antajan, suuren Leninin, muiston ympärillä sitä kunnioittaen.” Kts. Lenin-museon toimintakertomus v. 1953. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

syntymäpäiväjuhlien myötä. Heidän nimensä esiintyivät museossa käytännöllisesti katsoen erottamattomina.

Josif Stalin kuoli 5. maaliskuuta 1953. Viimeistään toisen maailmansodan jälkeen hänestä oli tullut auktoriteetti, jota ei harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta uskallettu kyseenalaistaa kansainvälisen kommunistisen- ja työväenliikkeen piirissä. Suomessa Stalinin kuolemaan suhtauduttiin ristiriitaisin tuntein, mutta virallisella tasolla johtavat poliitikot ja puolueet ryntäsivät kilvan esittelemään surunvalittelujaan. Presidentti Paasikivi oli omassa muistokirjoituksessaan maltillisempi, mutta pääministeri Urho Kekkonen katsoi olleen nimenomaan Stalinin ansiota, että Neuvostoliitto suhtautui sodan jälkeen Suomea kohtaan niin ”suopeasti” ja ”jalomielisesti”.²⁰⁰ Kekkosen kommentit saattoivat olla luonteeltaan enemmän kuollutta kohtaan osoitettuja kohteliaisuuksia, mutta kommunistien ja SN-Seuran keskuudessa Stalinin kuolema herätti huomattavasti tunteikkaampia reaktioita. Seura ja puolue järjestivät ympäri Suomea muistotilaisuuksia ja niissä yllyttiin jopa vannomaan uskollisuudenvaloja edesmenneelle generalissimukselle.²⁰¹

Stalinin kuolema otettiin raskaasti vastaan Lenin-museossa, sillä perustuihan koko laitos neuvostojohtajan ja Leninin ensitapaamisen muiston vaalimiselle. Museon salissa ollut suuri Stalinin muotokuva puettiin surunauhaan ja esille asetettiin muistokirja, jonne tamperelaiset ja muut saattoivat jättää viimeiset jäähyväisensä tai surunvalittelunsa. Hämeen Yhteistyön mukaan museoon saapui jatkuvana virtana kansalaisia osoittamaan kunnioitustaan ”vakavina, menetyksen suuruuden käsittäen”.²⁰² Juvonen kuvasi asiaa vielä hartaammin:

Syvä suru kuvastui niiden satojen kansalaisten kasvojen piirteistä, jotka osallistuivat noina murheen päivinä Lenin-museossa järjestettyihin muistotilaisuuksiin taikka saapuivat kunniakäynnille tähän Leninin ja Stalinin muistolle omistettuun historialliseen saliin.²⁰³

Hämeen Yhteistyön ja Juvosen kuvauksissa saattoi olla mukana melkoinen ripaus liioittelua, mutta monille tamperelaisille oli varmasti luonnollista käydä esittämässä siellä

²⁰⁰ Vihavainen 1998, 265-268.

²⁰¹ Katso esim. 'Stalinin 70-vuotisjuhlat ensimmäisen kerran esillä lännessä' *Kansan Uutiset* 14.10.1993.

²⁰² 'Stalinin muistolle omistettuja kunniakäyntejä Lenin-museossa', *Hämeen Yhteistyö* 19.03.1953.

²⁰³ Lenin-museon toimintakertomus v. 1953. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

surunvalittelunsa juuri Lenin-museossa. Juvonen järjesti kuolinviikolla keskusteluiltoja, joissa käsiteltiin ”Stalinin valtavaa ja tulosrikasta elämäntyötä, joka niin merkittävällä on vaikuttanut paitsi neuvostokansojen elämän nopeaan myönteiseen kehitykseen ja kukoistukseen”. Näissä keskustelutilaisuuksissa korostettiin lisäksi sitä, miten Stalin oli niin ”ratkaisevalla tavalla” vaikuttanut Suomen kansallisen riippumattomuuden saavuttamiseen.²⁰⁴ Stalinia suitsutettiin lisäksi seitsemässä muussa luentotilaisuudessa, joissa Juvosta oli käynyt kuulemassa yhteensä yli 500 ihmistä. Museoluentojen ohella Juvonen kävi puhumassa Stalinin elämäntyöstä muun muassa Amurinlinnan rakennustyömaan työläisille, jotka olivat päättäneet järjestää muistohetken neuvostojohtajan kunniaksi.²⁰⁵ Stalinin poismeno ei kuitenkaan lamaannuttanut museota niin paljon, etteikö johtokunta olisi kesken suruluentojen ehtinyt jälleen anoa lisää taloudellista tukea valtioneuvostolta ja Tampereen kaupungilta.²⁰⁶

Stalinin kuolema ei jäänyt museon osalta silkaksi surunauhojen ripustamiseksi tai muistoluentojen pitämiseksi. Juvonen ryhtyi herättelemään uudelleen henkiin museon perustamisen yhteydessä esillä olleita suunnitelmia Stalinin liittämistä museon nimeen. SKP:n äänenkannattajalle Vapaalle Sanalle antamassaan haastattelussa heinäkuussa 1953 Juvonen kertoi, että museota ollaan laajentamassa Leninin ja Stalinin yhteiseksi muistohuoneeksi, jossa heidän nimensä tulisivat säilymään ”kuolemattomina Suomen työväenluokalle, pientalonpojille ja sivistyneistön parhaimmistolle”.²⁰⁷ Museon johtokunta ei käsitellyt virallisesti museon nimen tai toimenkuvan muuttamista, mutta asiaa oli varmasti ehditty pohtia useita kertoja. Tuskinpa Juvonen olisi omissa nimissään ehdottanut Leninin ja Stalinin muistohuoneen perustamista yhdessä SKP:n keskeisimmässä sanomalehdessä. Suunnitelmien olemassaolosta kertoi jo sekin, että Juvonen toisti ajatuksen vielä seuraavana vuonna Hämeen Yhteistyölle antamassaan haastattelussa.²⁰⁸

Neuvostoliitossa ryhdyttiin nopeasti ajamaan alas Staliniin kohdistunutta henkilöpalvontaa, vaikka sitä ei vielä näyttävästi tuomittu. Uusi neuvostojohto vannoi Stalinin nimeen, mutta puolueen sisällä alkoi näkyä merkkejä halusta päästä irti hänen kautensa ylilyönneistä ja

²⁰⁴ 'Stalinin muistolle omistettuja kunniakäyntejä Lenin-museossa' *Hämeen Yhteistyö* 19.03.1953.

²⁰⁵ Lenin-museon johtokunnan ptk 18.04.1953. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁰⁶ Lenin-museon johtokunnan ptk 21.03.1953. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁰⁷ 'Tampereen Lenin museo laajentumassa Lenin – Stalin-museoksi', *Vapaa Sana* 14.07.1953.

²⁰⁸ 'Lenin-museo juhluvuoden kynnyksellä', *Hämeen Yhteistyö* 27.07.1954.

menettelytavoista.²⁰⁹ Neuvostoliiton sisällä tapahtuvat muutokset huomattiin nopeasti SKP:ssa ja SN-Seurassa, mutta Lenin-museo ryhtyi päinvastoin vahvistamaan Stalinin elämäntyön ja aatteiden esiintuomista. Maaliskuussa 1954 museo järjesti näyttävän tilaisuuden Stalinin kuoleman ensimmäisen vuosipäivän johdosta, jossa edesmennyttä johtajaa muistettiin lukuisilla puheilla ja taide-esityksillä.²¹⁰ V.I. Leninin keskusmuseosta Moskovasta saapui säännöllisesti uutta Stalin-aineistoa ja vielä joulukuussa 1954 johtokunta anoi siltä sellaista neuvostoyhteiskunnan nykyisyyttä kuvaavaa aineistoa, joka havainnollistaisi paremmin Stalinin ”nerokkuutta”.²¹¹

Stalinin kuoleman jälkeiset suunnitelmat Lenin-museon muovaamisesta eivät konkretisoituneet, vaikka neuvostojohtajaa pyrittiin muutoin tuomaan esille. Joitain Stalinin kuoleman jälkeen pidettyjä luentoja lukuun ottamatta häntä ei ryhdytty syvällisemmin muistelemaan esitelmätilaisuuksien avulla tai museossa kokoontuneissa, Juvosen ohjaamissa opintokerhoissa. Todennäköisesti SN-Seura tai jopa neuvostoliittolaiset kehottivat museota luopumaan Stalin-museo -suunnitelmista ja asia haudattiin vähin äänin. Merkille pantavaa on, että varsin tarkoissa muistelmissaan Juvonen ei mainitse sanallakaan Stalinin kuoleman jälkeen esillä olleita suunnitelmia. Museossa ymmärrettiin lopulta pysyä totutussa ja tuoda Stalin edelleen esille näyttelysisällön avulla. Ilman virallisia muutoksiakin Stalin oli läsnä kaikkialla, minne päänsä käänsi. Stalinin nimen ja roolin ylläpitämisestä muodostui museolle kuitenkin tikittävä aikapommi, jonka räjähdysjälkiä se joutui myöhemmin siivoamaan.

4.4. PIENIÄ MUUTOKSIA

Stalinin kuoleman jälkeen Neuvostoliitossa käynnistynyt hienoinen ilmapiirin vapautuminen ja maan johdossa tapahtuneet poliittiset muutokset olivat johtaneet uusiin avauksiin lännen suuntaan. Suomen ja Neuvostoliiton välillä ensimmäinen merkki suhteiden etenemisestä oli juuri kuolleen Stalinin läheisen työtoverin, varapääministeri Anastas Mikojanin vierailu Suomeen marraskuussa 1954.²¹² Mikojanin vierailu toi Lenin-museon eteen yllättäen mahdollisuuden, jonka avulla se saattoi edes hieman kohentaa toimintaansa ja perustella olemassaoloaan laajemmalle yleisölle. Neuvostojohtajan vierailuohjelmaan kuului

²⁰⁹ Radzinski 1997, 660-661.

²¹⁰ Lenin-museon toimintakertomus v. 1954. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²¹¹ Lenin-museon johtokunnan ptk 10.11.1954. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²¹² Suomi 2010, 315.

tutustuminen Tampereen tuotantolaitoksiin ja Mikojania käytettiin myös Lenin-museossa sen jälkeen, kun tämä oli sitä erikseen vaatinut isänniltään. Tampereen kaupunginjohto ei ollut huomionnut lainkaan Lenin-museota protokollassa ja kun Mikojan oli huomannut tämän, hän oli vaatinut päästä käymään siellä. Ikään kuin näpäytyksenä huonosti laaditusta ohjelmasta Mikojan päätti pitää museossa varsinaisen lehdistötilaisuutensa.²¹³

Mikojanin odottamaton vaatimus johti ripeisiin järjestelyihin. Museohoitaja Hannes Juvosella ja johtokunnalla oli ollut 12 tuntia aikaa valmistautua arvovieraan käyntiin. He esittelivät varapääministerille ja hänen valtuuskunnalleen näyttelyt ja Juvosen muistelmien mukaan Mikojan oli tuntunut olevan hyvin perillä museosta itsestään ja siellä vuosikymmeniä aiemmin pidetyistä konferensseista. Museon edustajat osasivat myös hyödyntää Mikojanin vierailua: hänen ollessa kuulolla seurueen mukana olleelle ulkoministerille Johannes Virolaiselle esitettiin vaatimus museon heikon talouden esille ottamisesta valtioneuvostossa. Silminnähdyn nolostunut Virolainen oli luvannut viedä asiaa eteenpäin. Vierailun jälkeen museo oli ollut yhteydessä pääministeri Urho Kekkoseenkin SN-Seuran välityksellä ja lopulta museo sai takeet lisäävusta tulevaisuudessa.²¹⁴

Varapääministeri Mikojanin yllättävä vierailu oli taloudellisen hyötynsä ohella myös imagovoitto Lenin-museolle. Mikojan oli alun perin saapunut Suomeen sopimaan tärkeistä maidenvälisistä kauppasopimuksista ja tutustumaan tuotantolaitoksiin, mutta niiden ohella hänen vaatimuksensa saada tutustua Tampereen työväentalon kolmannessa kerroksessa sijaitsevaan pieneen huoneistoon viesti neuvostoliittolaisten arvostuksesta Leninin muistoa vaalivaa laitosta kohtaan. Tämä ei voinut jäädä huomaamatta keneltäkään. Lenin-museon toiminta koheni yleisestikin Mikojanin vierailun jälkeen. Lukuisat neuvostoliittolaiset ministeri- ja kulttuurivaltuuskunnat ryhtyivät vierailemaan museossa ja samoin sinne löysivät tiensä yhä useammat kotimaiset kävijät.²¹⁵ Neuvostoliiton sisäisen ilmapiirin vapautumisen seurauksena museoon saapuivat syksyllä 1955 myös ensimmäiset neuvostoliittolaiset turistiryhmät, joita ryhtyi käymään siitä eteenpäin 2-3 kuukaudessa.²¹⁶ Nämä turistiryhmät toivat mukanaan museon kipeästi kaipaamia pääsylipputuloja samalla,

²¹³ Kts. Hannes Juvosen muistelmat. Museon historiaa, Lenin-museon arkisto.

²¹⁴ Sama, Lenin-museon arkisto.

²¹⁵ Vuonna 1955 museossa vieraili 7892 ihmistä ja peräti 190 ryhmää. Kts. Lenin-museon toimintakertomus v. 1955. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²¹⁶ Suomen ja NL:n välinen turistiliikenne oli alkanut tammikuussa 1955, kun SN-Seuran ryhmä oli vierailut Leningradissa. Kts. Kinnunen 1998, 118.

kun se vähensi riippuvuutta vasemmistolaisten työväenjärjestöjen museolle ohjaamista kävijöistä.

Lenin-museolle avautui viimeinkin mahdollisuus uudistaa yleisilmettään, kun Leninin johdolla pidetyistä Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen konferensseista tuli vuonna 1955 kuluneeksi tasan 50 vuotta. Johtokunta oli ryhtynyt valmistautumaan tähän merkivuoteen jo hyvissä ajoin, sillä samalla haluttiin juhlistaa myös museon 10-vuotista taivalta. Museohuoneistoa oli ehditty hieman ehostaa kaupunginhallitukselta vuonna 1953 saaduilla (ja sittemmin takaisin perityillä) rahoilla. V.I. Leninin keskusmuseo lähetti puolestaan uuden näyttelyaineiston, joka sisälsi peräti 35 laatikollista kuvatauluja ja muuta materiaalia. Uusi näyttelyaineisto oli tervetullutta, mutta se vastasi sisällöllisesti jo 10 vuotta esillä olleiden kuvatauluja: Stalin oli kuollut, mutta Moskovasta toimitettu aineisto heijasteli tämän henkilöpalvontaa ja tulkintaa hänen roolistaan Leninin läheisimpänä ja uskollisimpana työtoverina.

Näyttelynsä uusineen Lenin-museon 10-vuotisjuhlaa sekä bolševikkien ensimmäisen Tampereen konferenssin merkkipäivää vietettiin näyttävästi joulukuussa 1955. Juhlaan saapui huomattava joukko koti- ja ulkomaisia arvovieraita, joihin lukeutuivat Neuvostoliiton ja kansandemokraattisten maiden suurlähettiläät, V.I. Leninin keskusmuseon johtaja V.F. Morozov sekä yksi Tampereen konferenssin yhä elossa ollut osanottaja, 78-vuotias V.A. Raduz-Zenkovits.²¹⁷ Juhlaesitelmän pitänyt SN-Seuran puheenjohtaja Sylvi-Kyllikki Kilpi näki museon roolin historiallisen totuuden kertojana, jolla oli myös laajempi vaikutus Suomen poliittiseen ilmapiiriin:

Vaatimaton Lenin-museo on ainoana muistomerkkinä (...) viimeisenä vuosikymmenenä maamme kehitykseen onnellisesti vaikuttaneesta ystävydestä. Olemme vakuuttuneita, että totuus tunkeutuu lopulta aina historian tutkimuksessa esille. (...) Neuvostoliiton työtätekevien rauhantahto ja pyrkimys kansojen väliseen ystävyteen tekee Suomen olon turvalliseksi. Voimme vapaasti hengittää.²¹⁸

Kilven sanoissa oli kaikupohjaa, sillä museosta oli 10 ensimmäisen toimintavuoden myötä kehittymässä paikka, jolla oli symbolinen merkityksensä sotien jälkeisissä poliittisissa

²¹⁷ Kts. Hannes Juvosen muistelmat. Museon historiaa, Lenin-museon arkisto.

²¹⁸ 'Puoli vuosisataa ja kymmenen vuotta', referaatti Kilven juhlaesitelmästä, *SNS-lehti* 1/1956.

olosuhteissa sekä Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa. Anastas Mikojanin ja neuvostoliittolaisten valtuuskuntien aiemmat vierailut osoittivat, että museolla oli mahdollisuus vahvistaa tuota profiilia. Lenin-museo oli neuvostoliittolaisille tärkeämpi, kuin moni oli kuvitellutkaan.

Lenin-museon eteen oli avautunut uusia mahdollisuuksia kymmenen ensimmäisen toimintavuoden jälkeen. Juvosen myötä toiminta oli hieman monipuolistunut ja kävijämäärät kasvaneet. Ohjelmallista toimintaa riitti, mutta viime kädessä museo eli jatkuvassa epävarmuuden tilassa tulevaisuutensa suhteen. Pohdinnat museon lakkauttamisesta tai toiminnan siirtämisestä Helsinkiin kertoivat kieltään vakiintumattomuudesta.²¹⁹ Suurinta päänvaivaa aiheutti jatkuvasti heikko taloudellinen tilanne ja riittämättömät määrärahat. Museo yritti jatkuvasti saada valtiolta lisää varoja kulujensa kattamiseen, mutta sen pyyntöihin ei ajoittain vaivauduttu edes vastaamaan. Kommunistit olivat oppositiossa, eikä hallituksissa istunut museon kannalta tärkeitä henkilöitä. Museo oli joutunut noidankehään, sillä rahoituksen puute heikensi mahdollisuuksia toiminnan uudistamiseen ja pääsylipputulosten kasvattamiseen. Museo ei myöskään kyennyt uudistamaan toiminnallista sisältöään, vaan se tukeutui vanhoiksi ja turvallisiksi koettuihin keinoihin.

Hannes Juvonen onnistui karistelemaan edes hieman museon harteille asetettua kommunistien poliittisen laitoksen viittaa. Hän ei silti ollut valmis toteuttamaan muutoksia museon sisällön ja toimenkuvan suhteen, vaan tyytyi vuosina 1950 – 1955 panemaan toimeen lähinnä määrällisiä muutoksia. Nuokin muutokset olivat pitkälti seurausta SN-Seuran toiminnan suunnanmuutoksista. Juvonen kuvasi ensimmäisiä vuosiaan museonhoitajana Työkansan Sanomille antamassaan haastattelussa ”elämänsä parhaaksi ajaksi”.²²⁰ Lausuntoa ei ole syytä kyseenalaistaa, mutta vuoden 1955 juhlien jälkeistä aikaa Lenin-museon osalta tuskin saattoi kuvata samalla superlatiivilla. Jo seuraavana vuonna museo joutui kamppailemaan tilanteessa, jotka olivat vähällä uhata tosissaan koko laitoksen tulevaisuutta Tampereen työväentalossa.

²¹⁹ Vuonna 1954 museossa vieraili 6435 ihmistä, joista hieman yli tuhat osallistui luento- ja esitelmätilaisuuksiin. Kts. Lenin-museon toimintakertomus v. 1954. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²²⁰ 'Juhlaa ja arvokasta arkipäivän työtä Lenin Museossa', *Työkansan Sanomat* 29.12.1955.

5. SUOJASÄÄN MYRSKYNSILMÄSSÄ (1956 – 1958)

5.1. PAKON EDESSÄ TOTEUTETTU DESTALINISAATIO

Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa tapahtui selkeä muutos 1950-luvun puolivälissä. Tämä näkyi muun muassa maiden välisen kulttuurivaihdon alituisena kasvuna ja kaupallisten suhteiden kehittymisenä vuodesta 1955 eteenpäin. Urho Kekkosen valinta tasavallan presidentiksi maaliskuussa 1956 vauhditti osaltaan maiden välisten poliittisten suhteiden lämpenemistä sekä Suomen idänpolitiikan aktivoitumista. Muutosta vauhditti niin kutsuttu suojasään kausi, jonka seurauksena Neuvostoliitto ryhtyi korostamaan rauhanomaisen rinnakkaiselon periaatetta sosialistisen ja kapitalistisen maailman välisissä suhteissa. NKP:n uusi päämies Nikita Hruštšev tuomitsi Stalinin henkilöpalvonnan ja rikokset puolueen 20. edustajakokoukselle pitämässään salaisessa puheessa helmikuussa 1956. Puheesta tihkuneet tiedot yhdessä kasvavien ongelmien kanssa herättivät vakavia levottomuuksia Varsovan liittoon kuuluvissa Unkarissa ja Itä-Saksassa. Näytti siltä, kuin vakauden tila olisi murtunut yhdessä hetkessä.²²¹

Neuvostoliitossa käynnistyneet muutokset vaikuttivat myös Suomi-Neuvostoliitto-Seuraan, joka oli jo aiemmin ryhtynyt uudistamaan toimenkuvaansa. Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden elpymisen seurauksena seuralla ei ollutkaan enää yhtä selkeää asemaa suhteiden portinvartijana.²²² Puheenjohtaja Sylvi-Kyllikki Kilpi oli vaatinut seuraa siirtymään ”valistustyöstä sivistystyöhön” ja tämä linja otettiin uudistusten päämääräksi. Seuran johto piti muutosta pelkästään hyvänä, vaikka Stalinin teoista käyty keskustelu ja Neuvostoliiton toimet herättivät jäsenistössä ajoittain ankaraakin kritiikkiä. Samaan aikaan yleinen arvostelu Neuvostoliittoa kohtaan kävi äänekkäämmäksi, eivätkä esimerkiksi tiedotusvälineet kaihtaneet käydä arkojen aiheiden kimppuun. Yleisessä mielipiteessä toistuivat vuoden 1948 ilmiöt.²²³

Kilven vaatimukset SN-Seuran siirtymisestä sivistystyöhön eivät muuttaneet kurssia Lenin-museossa. Opintokerhot kokoontuivat edelleen säännöllisesti ja Neuvostoliiton politiikkaa tehtiin tavalliseen tapaan tunnetuksi luentojen ja elokuvanäytösten avulla.²²⁴ Juvonen ja

²²¹ Kts. Perna 2002, 83.

²²² Sama, 83.

²²³ Kinnunen 1998, 119.

²²⁴ Museossa järjestettiin vuonna 1956 yhteensä 25 luentotilaisuutta, 19 elokuvailtaa ja opintokerhot kokoontuivat 45 kertaa. Kts. Lenin-museon toimintakertomus v. 1956. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

johtokunta olivat varmasti pistäneet merkille huhut Stalinin palvonnan tuomitsemisesta sekä muista muutoksista Neuvostoliiton politiikassa. Mitään virallisia päätöksiä Stalinin näkyvyyden vähentämisestä näyttelyissä ei tehty, vaikka SDP:n äänenkannattajat Suomen Sosialidemokraatti ja Kansan Lehti kertoivat maaliskuun lopulla, että museossa oli ryhdytty tekemään muutoksia. Lehtien yhteisartikkelin mukaan museosta oli kuljetettu pois Stalinia esittäviä kuvia, joista osa kuvasi neuvostojohtajaa yhdessä Leninin kanssa. Lehdet pitivät tapausta ”sensaatiomaisena” ja arvelivat kuvien poistamisen tapahtuneen Suomen kommunistisen puolueen määräyksestä, jonka sisällä ilmeni heidän mukaansa kuohuntaa Hruštševin tekemien paljastusten vuoksi.²²⁵

Sosialidemokraattisten lehtien väitteen synnyttivät lähes koko vuoden kestäneen tapahtumasarjan, joka sai ajoittain jopa absurdeja muotoja. Juvonen kiisti tuoreeltaan SKP:n äänenkannattajalle Vapaalle Sanalle antamassaan haastattelussa väitteet Stalinin kuvien poistamisesta ja totesi, että museossa ei ollut tapahtunut mitään muutoksia sen jälkeen, kun Moskovasta oli saapunut uusi näyttelyaineisto joulukuussa 1955.²²⁶ Työkansan Sanomat puolestaan kuittasi artikkelin sosialidemokraattien myöhästyneeksi aprillijutuksi, jolla ei ollut mitään todellisuuspohjaa.²²⁷ Kansan Lehti hyökkäsi pian uudestaan museota vastaan pääkirjoituksella, jossa väitettiin Juvosen ylläpitävän omaa Stalin-kulttia Tampereen työväentalon suojissa. Kirjoituksessa katsottiin Juvosen pyrkineen sivuuttamaan NKP:n ja SKP:n uuden suhtautumisen Staliniin ja näin luoneen oman linjan diktaattorin muiston säilyttämiseksi. Kaiken kukkuraksi jutussa vihjailtiin Juvosen olevan kiittolisuudenvelassa Neuvostoliitolle väitetystä erikoisasemastaan 1930-luvulla suomalaisiin kommunisteihin kohdistuneiden puhdistusten aikana.²²⁸ Pääkirjoituksen lisäksi lehdessä julkaistiin nimimerkki *Ajomiehen* kolumni, jossa irvailtiin Lenin-museon kunnioittavan Stalinia eräänlaisena Leninin ”ilkiänä veljenä”, jonka kuvia on Neuvostoliitossakin siirretty hanakammin piiloon.²²⁹

Kansan Lehden keväällä 1956 esittämä kova kritiikki ja hyökkäys Juvosta vastaan ei hetkauttanut museon johtokuntaa, sillä pöytäkirjojen perusteella kohusta ei edes keskusteltu. Sei ei suostunut peittelemään Stalinia, sillä Kansan Lehti nosti aiheen jälleen

²²⁵ Katso esim. 'Stalin-myyttiä tuhotaan Suomessa: "Kansojen isän" kuvia pois Lenin-museosta', *Kansan Lehti*, 29.03.1956.

²²⁶ 'Ei muutoksia 29.12. jälkeen Tampereen Lenin-museossa', *Vapaa Sana* 05.04.1956.

²²⁷ 'Aprilli-juttua SSssä Lenin-museosta', *Työkansan Sanomat* 05.04.1956.

²²⁸ 'Museonhoitajalla oma Stalin-kulttinsa', *Kansan Lehti* 08.04.1956.

²²⁹ 'Itsepintainen Stalin-kultti Tampereella', *Kansan Lehti* 11.04.1956.

esille elokuun lopussa. Lehden toimittaja oli käynyt museossa ja todennut, kuinka siellä oli edelleen näkyvillä useita Stalinia kuvaavia maalauksia ja veistoksia. Jutun ydin ei kuitenkaan ollut raportti näyttelyn sisällöstä vaan väite siitä, että Neuvostoliiton presidentti Kliment Vorosilov olisi joutunut perumaan Suomen-vierailun yhteyteen suunnitellun tutustumismatkan Tampereelle museon Stalin-aiheisen aineiston vuoksi. Jutussa järkeiltiin, että Tampere oli täytynyt poistaa matkaohjelmasta, sillä saapuessaan kaupunkiin Vorosilov olisi ollut pakotettu kohteliaisuudesta vierailemaan myös Lenin-museossa ja näin kunnioittamaan julkisesti Stalinin muistoa. Jutussa syytettiin vierailun peruuntumisesta myös SKP:n johtoa, jonka olisi lehden mielestä pitänyt jo aiemmin käskä Lenin-museota poistamaan Stalin-aineistonsa.²³⁰

Väitteet Vorosilovin vierailun peruuntumisesta Lenin-museon vuoksi olivat rajuja, vaikka ne saattoikin kuitata silkkana panetteluna.²³¹ Kansan Lehden keväällä ja syksyllä 1956 julkaisemien artikkelien taustalla oli todennäköisesti tarjolle tullut tilaisuus käyttää museota hyväksi sosialidemokraattien valmistautuessa kamppailemaan kommunistien kanssa suurimman työväenpuolueen asemasta Tampereella loppusyksystä pidettävissä kunnallisvaaleissa.²³² Osansa saattoi olla silläkin, että lehden päätoimittajaksi noussut SKP:n entinen pääsihteeri ja sittemmin puolueesta eronnut Arvo ”Poika” Tuominen ja Hannes Juvonen tunsivat toisensa Neuvostoliiton-vuosiltaan. Heidän keskinäiset välinsä eivät varmasti olleet parhaasta päästä ja kansan Lehden viittaukset Juvosen kiitollisuudenvelasta neuvostoliittolaisille perustuivat todennäköisesti Tuomisen tietoihin tämän asemasta suomalaispuhdistusten aikana 1930-luvulla.²³³

Kansan Lehden synnyttämän kohun seurauksena museo ryhtyi kuitenkin poistamaan Stalinin henkilöpalvonnan näkyvimpiä merkkejä. Museo siirsi syyskuussa suurimmat Stalinin muotokuvat salista ja se sai Kansan Lehden kolumnisti Ajomiehen vain lisäämään pilkkaansa museota kohtaan sen jälkeen, kun lehden toimittajat olivat huomanneet kuvia

²³⁰ 'Miksi presidentti Vorosilov ei tullut Tampereelle? Kotikommunistiemme karhunpalvelus', *Kansan Lehti* 30.08.1956.

²³¹ NKP:n keskuskomitean puhemiehistön pöytäkirjoista ei käy ilmi syytä, miksi V:n vierailu Tampereelle jäi toteutumatta. SKP:n pääsihteeri Ville Pessi tosin kirjoitti myöhemmin puhemiehistölle, että SN-Seuran jättäminen huomiotta V:n vierailun yhteydessä oli herättänyt tyytymättömyyttä seuran johdossa. Kts. Rautakallio et al. 2001, 189.

²³² Katso esim. Kaarninen 2006, 131.

²³³ Tuominen ja Juvonen tutustuivat toisiinsa alun perin petroskoilaisella Vilkan metsäpunkilla, jonne ensin mainittu oli tullut pitämään puhetta SKP:n pääsihteerin ominaisuudessa. NL:n suomalaiset tunsivat hyvin toisensa ja Tuomisen ero puolueesta oli todellinen kohutapaus, jota tämä ei saanut anteeksi. Kts. Tuominen 1957, 181.

kannettavan pois työväentalosta.²³⁴ Kansan Lehden esittämä arvostelu laantui nopeasti, eikä museon johtokuntakaan pitänyt asiasta isompaa meteliä. Juvonen ja johtokunta ymmärsivät, että Stalinin näkyvyyden verkkainen vähentäminen hiljensi kritiikkiä ja säästäisi museon ikävämmältä huomiolta niin suomalaisten kuin neuvostoliittolaistenkin silmissä. Lenin-museon päätös siirtää Stalinin kuvia pois näyttelystä osoitti kuitenkin, että museo oli julkisen paineen alla valmis edes näennäisiin muutoksiin. Suuria uudistuksia ei silti voitu toteuttaa, sillä kaikkien Stalinin henkilöpalvontaa ilmentävien kuvataulujen ja aineiston poistaminen olisi tehnyt museohuoneistosta varsin tyhjän. Museolla ei yksinkertaisesti ollut taloudellisia, - eikä muitakaan resursseja hankkia korvaavaa aineistoa tilalle.

5.2. SOSIALIDEMOKRAATTIEN KIISTAKAPULANA

Lenin-museon rahavaikeudet eivät olleet kadonneet minnekään, vaikka museo oli Neuvostoliiton varapääministeri Mikojanin vierailun jälkeen saanut Suomen hallitukselta takeita rahoituksen turvaamisesta. Johtokunta ryhtyi jo syksyllä 1956 varoittamaan SN-Seuraa toimintansa vaarantumisesta lähitulevaisuudessa. Museo joutui tappiollisten tilinpäätösten seurauksena korottamaan pääsymaksujaan ja pohtimaan jopa oman kannatusyhdistyksen perustamista rahoitusvaikeuksien lievittämiseksi. Omista vaikeuksistaan kärsivältä seuraltakaan ei apua juuri herunut, vaikka se yritti kovasti saada museota osaksi Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisuhteiden rahoitusta.²³⁵ Museon vuokranmaksu takkusi koko ajan ja useidenkin kuukausien rästeistä selvittiin vain valtion tai SN-Seuran ylimääräisillä tuilla. Lenin-museon tilanne vaikeutui merkittävästi tammikuussa 1957, kun TTY uhkasi häätää museon tiloistaan useilta kuukausilta kertyneiden maksamattomien vuokrien vuoksi.²³⁶

Museon häätöuhka näytti vuokratien vuoksi perustellulta toimelta, mutta laajemmassa mittakaavassa TTY:n ilmoituksen taustalla olivat tamperelaisten sosialidemokraattien sisäiset kiistat. Varakaupunginjohtaja Erkki Lindforsin johtama Tampereen sosialidemokraattinen kunnallisyhdistys – joiden jäseniä kutsuttiin SDP:n piirissä niin sanotuiksi yleislinjalaisiksi – kävivät kovaa kamppailua Tampereen työväenyhdistyksen

²³⁴ 'Kuvat kulkee', nimimerkki Ajomiehen kolumni, *Kansan Lehti* 26.09.1956.

²³⁵ Lenin-museon johtokunnan ptk 31.01.1957 ja 13.02.1957. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²³⁶ Lenin-museon johtokunnan ptk 31.01.1957. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

sihteeriin Unto Kanervaan henkilöityneen niin kutsutun opposition kanssa.²³⁷ Yleislinjalaiset olivat jo pitkään yrittäneet saada taloudellisesti vaurasta työväentaloa hallussaan pitävää TTY:tä käsiinsä siinä kuitenkaan onnistumatta. TTY ei ollut myöntänyt tarpeeksi rahaa kunnallisyhdistykselle vuoden 1956 vaalien aikana ja se oli johtanut syytöksiin, joiden mukaan yhdistyksen taloutta hoidetaan huonosti kun se katsoi toistuvasti läpi sormien työväentalossa majailevan Lenin-museon vuokrarästejä.²³⁸

Tamperelaisten sosialidemokraattien sisäiset kiistat eivät periaatteessa olleet Lenin-museon asia, mutta se joutui pakostakin osaksi niitä. TTY:n vuosikokouksen alla alkuvuodesta 1957 sosialidemokraattien keskuudessa oli levitetty nimettömien tekijöiden kirjasta, jossa vaadittiin työväenyhdistystä irtisanomaan museon vuokrasopimus. Vuokrarästit olivat kuitenkin sivuseikka, sillä vihkosessa syytettiin museota kommunistien laitokseksi, joiden toimintaa TTY tukee välinpitämättömällä taloudenhoidollaan.²³⁹ TTY olisi varmasti halunnut museon ulos tiloistaan, mutta yleislinjalaisten syytösten vuoksi se joutui tavallaan puolustamaan sitä; yhdistyksen julkaisemassa vastatiedotteessa muistutettiin, kuinka nimenomaan Lindfors ja hänen liittolaisensa olivat äänestäneet kaupunginhallituksessa vuosina 1953, 1954 ja 1955 museon avustushakemusten puolesta. Tiedotteessa todettiin samalla, ettei museota häädetä kunhan se vain maksaa vuokransa säännöllisesti.²⁴⁰ Merkille pantavaa on, että tamperelaisten sosialidemokraattien sisäisten kamppailujen päänäyttämönä toimi sali, joka sijaitsi museohuoneistoa vastapäätä.

TTY pysyi Kanervan johtaman opposition käsissä ja museo sai jatkaa toimintaansa, vaikka kohun seurauksena yhdistys uhkasi viedä museon käräjille, mikäli se ei maksa vuokrarästejään. Tuossa vaiheessa avuksi tuli valtioneuvosto, jonka 250 000 markan ylimääräisellä tuella veloista voitiin suoriutua ja toimintaa jatkaa taas hetken rauhassa.²⁴¹ Lindfors koetti vielä syyttää museota kommunistien työkaluksi ja sen ympärillä olevia henkilöitä ”historiantutkijoiden oudonnäköiseksi kaartiksi”, jotka olivat pesiytyneet

²³⁷ Katso esim. Kaarninen 2006, 136-137.

²³⁸ TTY:n johtokunnan jäsenet olivat saaneet kunnallisvaalien alla nimettömiltä lähettäjiiltä saapuneita postikortteja, joissa oli kuvattu aiemmin Kansan Lehdessä ollut kuva Lenin-museon henkilökunnasta kantamassa Stalinin kuvaa ulos työväentalosta. Kortit oli varustettu tekstillä ”...On järkeä on kuntoa jos toimeen tartutaan”. Kanervan mukaan korttien taustalla olivat olleet Lindforsin johtamat yleislinjalaiset, vaikka todisteita siitä ei saatu. Kts. Kanerva 1986, 354-355.

²³⁹ Sama, 355.

²⁴⁰ Kts. TTY 1957, 4-5.

²⁴¹ Lenin-museon johtokunnan ptk 31.01.1957. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

työväentaloon vaaran vuosien suojissa. Lindforsin Sosialidemokraattinen Tampere-lehdessä julkaistu artikkeli ei vaikuttanut Lenin-museon asemaan, vaan antoi päinvastoin toivoa saada kaupungilta avustusta jatkossakin: Lindfors nimittäin perusteli aiempaa myönteistä linjaansa museon anomusten suhteen tarpeella tukea kaupungin matkailunähtävyyksien kehittämistä.²⁴² Samalla, kun museota syytettiin kommunistien laitokseksi, sillä nähtiin siis olevan myös oma matkailu-arvonsa. Lindforsin jakomieliseltä vaikuttanut selitys lämmitti varmasti johtokuntaa, joka harmitteli usein museon matkailuarvon väheksymistä Tampereen kaupungin päättäjien suunnalta.

Lenin-museo oli perustamisestaan lähtien joutunut kokemaan eräänlaista passiivista vastarintaa sosialidemokraattien suunnalta, mutta Lindforsin vuonna 1957 esittämät syytökset yhdessä Kansan Lehden aiemmin esittämän kritiikin kanssa olivat rajuja. Vastaavanlaista pyöritystä museo ei ollut aiemmin kokenut. Kahden episodin välillä oli olemassa välillinen yhteys, sillä olihan Kansan Lehti SDP:n kunnallisyhdistyksen linjaa tukeva julkaisu ja Arvo ”Poika” Tuominen tiedettiin nimenomaan Lindforsin valintana lehden johtoon.²⁴³ Viitteitä Lenin-museon joutumisesta pitkäkestoisen ja monimutkaisen juonen kohteeksi ei silti ollut olemassa, vaikka tällaiset ajatukset kävivät varmasti monet koettelemukset läpi käyneiden Lenin-museon johtokunnan edustajien mielissä vuonna 1957. Viime kädessä museo oli vain joutunut lyömäaseeksi sosialidemokraattien sisäisissä kiistoissa, vaikka sen seurauksena häätö työväentalosta oli lähellä. Valtioneuvoston väliintulo ja lisätuen myöntäminen kertoivat tahdosta ylläpitää Lenin-museosta ja tämä rauhoitti johtokuntaa. Vuosien 1956 ja 1957 kohut osoittivat silti museon olevan hyvin haavoittuvainen. Balsamia haavoihin oli silti luvassa.

5.3. NEUVOSTOJOHTAJIEN VIERAILU

Neuvostoliiton suurlähettiläät ja neuvostovaltuuskunnat olivat usein nähtyjä vieraita Lenin-museossa. Lenin ja Stalinin ensikohtaamisesta muistuttava huoneisto koettiin bolševikkien historian kannalta tärkeäksi paikaksi, jossa vierailamista pidettiin tärkeänä. Lenin-museo oli perustamisensa yhteydessä ja ensimmäisten toimintavuosiensa aikana hyödyntänyt näkyvästi Suomessa majailleiden Liittoutuneiden valvontakomission neuvostoliittolaisten edustajien arvovaltaa, mutta tämä valttikortti oli menetetty komission lähdön myötä.

²⁴² 'Kaksikasvoinen Tampereen TTy Lenin-museon tukimiesjärjestönä' *Sosialidemokraattinen Tampere* 2/1957.

²⁴³ Tuominen oli aloittanut Kansan Lehden päätoimittajana v. 1956. Kts. Kaarninen 2006, 140.

Museon ja neuvostoliittolaisten suhteet olivat muuttuneet vuosien varrella korrekteiksi ja apua Moskovan suunnalta saatiin joko pyytämällä sitä suoraan V.I. Leninin keskusmuseosta tai vastaavasti SN-Seuran välityksellä. Varapääministeri Anastas Mikojanin yllättävä vierailu museossa ohi isäntien virallisen vierailuohjelma ja protokollien vuonna 1954 oli silti osoittanut, että museota kohtaan tunnettiin arvostusta ylintä neuvostojohtoa myöten. Mikojanin vierailu oli samoin käynnistänyt korkeiden neuvostovaltuuskuntien ja tavallisten neuvostoturistien säännöllisen vierailuliikenteen museoon.

Neuvostoliitossa vuonna 1956 alkanut destalinisaatio kyseenalaisti Lenin-museon sisältöä. Kansan Lehdessä vuonna 1956 esitetyt syytökset olivat olleet poliittista härnäilyä, mutta niissä oli silti kaikupohjaa: Leninin ja Stalinin ensikohtaamista korostava museo ei vastannut NKP:n omaksumaa uutta suuntaa, jossa pyrittiin purkamaan Stalinin ympärille rakennettua henkilöpalvontaa. Moni mietti, kuinka neuvostoliittolaiset suhtautuisivat museoon tulevaisuudessa. Nämä mahdolliset murheet kaikkosivat nopeasti siinä vaiheessa, kun Tampereelle kiiri keväällä 1957 tieto Neuvostoliiton korkeimpien johtajien Nikita Hruštševin ja Nikolai Bulganinin aikeesta vieraillla Lenin-museossa heidän Suomen-vierailunsa yhteydessä.²⁴⁴ Hruštševin ja Bulganinin vierailu Suomeen oli ulkopoliittisesti merkittävin maiden välinen valtiovierailu vuosiin ja erikoisena piirteenä siinä oli SN-Seuran pääsy vastaanottamaan korea-arvoisia vieraita vastoin virallisten valtiovierailujen protokollaa. Suomen valtiojohto huolehti neuvostojohtajista, mutta seura oli saanut luvan järjestää heille muun muassa kansalaisjuhlan ja tapaamisia suomalaisten Neuvostoliiton-ystävien kanssa.²⁴⁵

Neuvostojohtajien tutustumisesta Lenin-museoon 12.06.1957 muodostui suuri mediatapahtuma, jonka massiivisuus yllätti museon johtokunnan täydellisesti. Neuvostoliiton kulttuuriministeri Mihailov ja Suomen opetusministeri Reino H. Oittinen olivat käyneet tarkastamassa museotilat jo etukäteen ja vierailuaamuna saliin oli laskettu 35 toimittajaa eri tiedotusvälineistä, jotka yhdessä neuvostoliittolaisten turvamiesten kanssa täyttivät pienen salin melkein kokonaan. Hruštševin, Bulganinin, Neuvostoliiton ulkoministerin Andrei Gromykon, pääministeri K.A. Fagerholmin ja muiden ministereiden saapuminen museolle aiheutti niin suurta liikehdintää, että pelättiin näyttelyesineistön

²⁴⁴ Katso esim. Hannes Juvosen muistelmat. Museon historiaa, Lenin-museon arkisto.

²⁴⁵ Kinnunen 1998, 126 ja 180.

vaurioituvan toimittajien tuuppiessa toisiaan. Hruštšev ja Bulganin pitivät Juvosta koko ajan käsipuolesta ja osoittivat hänelle muutenkin erityishuomiota tämän esitellessä vieraille museota. Haltioitunut Nikita Hruštšev kiitti vuolaasti Juvosta ja museota seuraavilla sanoilla:

Sallikaa minun valtuuskuntamme ja koko Neuvostoliiton työväenluokan nimissä tervehtiä ja kiittää teitä siitä, että säilytätte muistoa tapahtumista, jotka liittyvät meidän vallankumoushistoriaamme. Te ymmärrätte miten kallis meille on Leninin muisto ja se toiminta, jota te suoritate säilyttääksenne hänen muistonsa täällä. Kiitos teille, ystävät!²⁴⁶

Mikäli jotkut olivat epäilleet museon joutuneen neuvostoliittolaisten epäsuosioon, niin nämä huolet kumottiin nyt vaikutusvaltaisimman neuvostojohtajan suulla.

Hruštšev käytti Lenin-museota myös poliittisena areenana, sillä hän piti sen parvekkeelta tuhansille työväentalon edustalle saapuneille tamperelaisille tulisen puheen, jossa haastettiin länttä ideologiseen kilpailuun talouskasvusta ja vaadittiin atomi- ja vetyaseiden kieltämistä maailmanrauhan nimissä. Lenin-museo sai näin hetken paistatella suojasään ja rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikan näyttämönä.²⁴⁷ Hruštševin ja Bulganinin johtaman valtuuskunnan tutustuminen Lenin-museoon oli laajemmassakin mittakaavassa merkittävää, sillä se korosti painavasti museon asemaa osana Suomen ja Neuvostoliiton välistä kanssakäymistä. Neuvostojohtajat olivat saapuneet viralliselle valtiovierailulle ja museon sisällyttäminen osaksi sitä alleviivasi myös sen omia pyrkimyksiä nousta maiden välisen ystävyyden vaalijaksi ja edistäjäksi. Tämän joutuivat samoin vierailua seuranneet tiedotusvälineetkin huomioimaan.²⁴⁸

Neuvostojohtajat ylistivät virallisissa puheissaan museon roolia Leninin muiston vaalijana, mutta mistään historian oppitunnista tai kohteliaisuuskäynnistä Hruštševin ja Bulganinin vierailussa ei ollut kyse. Taustalla olivat poliittiset syyt, sillä SKP:n pääsihteeri Ville Pessi oli ehdottanut jo maaliskuussa 1957 neuvostojohdolle lähettämässään kirjeessä, että nämä kävisivät Suomen-vierailunsa yhteydessä myös Lenin-museossa. Pessi ei erikseen ollut perustellut syytä ehdotukselleen, mutta on syytä olettaa esimerkiksi SKP:hen itsek

²⁴⁶ Lenin-museon toimintakertomus v. 1957. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁴⁷ 'Hrushtsev puhui Lenin-museossa ja parvekkeella', *Hämeen Yhteistyö*, 13.06.1957.

²⁴⁸ 'Lenin-museon suuri päivä', *Kansan Uutiset* 13.06.1956.

kuuluneen Juvosen pyytäneen tätä vetoamaan neuvostojohtajiin tilanteessa, jossa museon oli väitetty poikenneen SKP:n ja NKP:n omaksumista linjoista suhteessa Staliniin. Olipa niin tai näin, Pessin toiminta kertoi SKP:n valmiudesta tukea edelleen museota.²⁴⁹

Lenin-museon näkökulmasta Hruštševin ja Bulganinin vierailulla oli henkisen tunnustuksen ohella myös taloudellista hyötyä. Pienet resurssit eivät olleet jääneet huomaamatta ja jo syksyllä 1957 NKP:n keskuskomitea määräsi Neuvostoliiton Suomen-suurlähetystön aloitteen pohjalta museolle 40 000 ruplan suuruisen kerta-avustuksen, joka ohjattiin Tampereelle Trustivapaa Bensiini-nimisen öljy-yhtiön kautta.²⁵⁰ Tämä oli todistettavasti ensimmäinen kerta, kun museo sai Neuvostoliitosta suoraa rahallista tukea. Ikään kuin ylimääräisenä tukena museo sai nauttia vielä pitkään kasvavista pääsylipputulosta, joita Hruštševin ja Bulganinin vierailun innoittamina näyttelyä saapumaan katsoneet ihmiset toivat mukanaan.²⁵¹ Lenin-museo saattoi olla vain tyytyväinen vierailun tuloksiin.²⁵²

Neuvostojohtajien vierailun seurauksena Lenin-museosta tuli yhä suosittu käyntikohta erityisesti neuvostoliittolaisille valtuuskunnille. Suomeen ja Tampereelle saapuneiden neuvostoministereiden, taitelijaryhmien ja jopa 58-henkisen merimiesvaltuuskunnan ohjelmaan kuului nyt tutustuminen siihen saliin, missä bolševikit olivat kerran pitäneet ensimmäisen varsinaisen konferenssinsa. Lenin-museon uutta näkyvyyttä valtuuskuntien silmissä kuvasi se, että kun korkea-arvoinen neuvostoliittolainen upseerivaltuuskunta kävi päivänmittaisella sotilasvierailulla Tampereella, ohjelmaan oli heidän vaatimuksestaan merkitty myös tutustuminen museoon.²⁵³ Museon näkyvyys ei ollut vain neuvostojohtajien vierailusta kiinni, sillä sen löysivät enenevässä määrin myös Tampereelle saapuneet turistit, joista suurin yksittäinen kävijäryhmä neuvostoliittolaisten ohella olivat länsisaksalaiset matkailijat.²⁵⁴

²⁴⁹ Kts. Ville Pessin kirje Neuvostoliiton kommunistisen puolueen keskuskomitealle. Rautkallio et al. 2001, 198-199.

²⁵⁰ Kts. Tšernous & Rautkallio 1992, 40.

²⁵¹ Kts. Hannes Juvosen muistelmat. Museon historiaa, Lenin-museon arkisto.

²⁵² Kaikki eivät olleet tyytyväisiä neuvostojohdon Suomen-vierailuun: Hrustsov yritettiin syrjäyttää NKP:n johdosta pian hänen matkansa jälkeen ja yhtenä syytöksenä tässä käytettiin sitä, että H oli matkansa yhteydessä mennyt samaan saunaan kapitalistisen maan presidentin Urho Kekkonen kanssa. Kts. Seppänen 2004, 156-163.

²⁵³ Kts. 'Neuvostoliiton sotilasvaltuuskunta eilen pikavierailulla Tampereella', *Aamulehti* 09.10.1959.

²⁵⁴ Lenin-museon toimintakertomus v. 1957. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

5.4. MUSEON MERKITYS KASVAA

Lenin-museon johtokunta oli hyvillään neuvostovieraista ja ulkomaalaisista turisteista, mutta samaan aikaan huolta herätti suomalaisten kävijöiden vähyys. Kotimaisia matkailijoita kävi kyllä runsaasti kesäaikaan, mutta talvisin museolle saapui vain yksittäisiä ryhmiä. Tästä yhtälöstä oli tullut krooninen. Aktiivisena luennoitsijana tunnetun Juvosen voimat alkoivat iän myötä ehtyä ja se näkyi museon ohjelmatoiminnan selvänä laskuna: kun museossa järjestettiin vielä vuonna 1956 lähes 30 luentotilaisuutta, pidettiin niitä vuonna 1958 enää kuusi. Aiemmin niin säännöllisesti kokoontuneet opintokerhotkin hiipuivat, sillä nämä kolme kerhoa istuivat vuonna 1958 museolla vain 13 kertaa, vaikka vain kahta vuotta aikaisemmin kokoontumisia oli ollut lähes 50.²⁵⁵ Valistustoimintaa vaikeutti myös saatavilla olevan uuden aineiston vähyys, sillä yleisliittolaisen kulttuurikomitean VOKS:n lakkauttamista seuranneet uudelleenjärjestelyt ja Suomea koskevan toiminnan siirtyminen uuteen virastoon vaikeuttivat niiden toimittamista Neuvostoliitosta SN-Seuralle ja sitä kautta museolle.²⁵⁶

Heikentynyt ohjelmatoiminta ja kotimaisten kävijöiden vähyys eivät tarkoittaneet, että Lenin henkilönä tai ilmiönä olisi jäänyt vain museoon. Suomen ja Neuvostoliiton valmistautuessa tahoillaan vuonna 1957 juhlistamaan lokakuun vallankumouksen ja itsenäisyyden 40-vuotisjuhlia Lenininkin osuus jälkimmäisen kohdalla tuotiin ensimmäistä kertaa näkyvämmiin esille. Aiemmin lähinnä vasemmistolaiset lehdet olivat muistuttaneet Leninin johtaman kansankomissaarien neuvoston tunnustaneen ensimmäisenä Suomen valtiollisen itsenäisyyden, mutta nyt tämä tuotiin esille myös laajemmin tiedotusvälineissä ja historiantutkijoiden keskuudessa. SN-Seuran puheenjohtaja Sylvi-Kyllikki Kilpi julkaisi lisäksi teoksen *Lenin ja suomalaiset*, jossa kerrottiin kattavasti Leninin oleskelusta Suomessa sekä haastateltiin henkilöitä, jotka olivat auttaneet tätä ennen lokakuun vallankumousta. Kilven teoksen punainen lanka oli kuitenkin todistelu Leninin myötämielisestä suhtautumisesta Suomen itsenäistymiseen sekä hänen osuutensa siihen johtaneessa kehityksessä.²⁵⁷

²⁵⁵ Lenin-museon toimintakertomus v. 1958. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁵⁶ VOKS:n eri osastot olivat aiemmin vastanneet maakohtaisista yhteyksistä ulkomaille, mutta vuonna 1958 toteutetun hajautuksen seurauksena eri maille perustettiin kulttuuriministeriön alainen NL:n ystävyysseurojen liitto SSOD, jonka alla puolestaan toimi mm. nopeasti perustettu Neuvostoliitto-Suomi-Seura. Kts. Kinnunen 1998, 125-126.

²⁵⁷ Opetusministeriö 1990, 51-52.

Lenin-museossa ryhdyttiin Kilven tavoin tuomaan selvemmin esille Leninin osuutta Suomen valtiollisen itsenäisyyden tunnustamiseen johtaneissa tapahtumissa. Museossa oli jo aiemmin marraskuussa 1957 pidetty Lokakuun vallankumouksen vuosipäivän juhlatilaisuus ja tammikuussa 1958 työväentalon konserttisalissa juhlittiin Leninin ja kansankomissaarien neuvoston 40 vuotta aikaisemmin antaman, Suomen valtiollisen itsenäisyyden vahvistavan tunnustamisasiakirjan allekirjoittamista.²⁵⁸ Museossa oli alusta lähtien muistutettu Leninin suhtautuneen myönteisesti suomalaisten tahtoon saada vapaus, mutta tärkeämpää oli ollut Leninin ja Stalinin ensikohtaamisen esille tuominen.²⁵⁹ Myös museossa korostettua luokkakantaisuutta ryhdyttiin pehmentämään. Kymmenen vuotta aikaisemmin museo oli esimerkiksi Lenin – Stalin-patsashankkeen yhteydessä halunnut muistuttaa nimenomaan Leninin *Suomen työväenluokalle* antamasta lupauksesta saada vapaus sitten, kun Venäjällä tapahtuu vallankumous. Juhlatilaisuuden teema ja puheiden sisältö kielivät nyt uudenlaisesta asenteesta, jonka avulla museo pyrki hakemaan uutta roolia.

Suomen valtiollisen itsenäisyyden tunnustamispäivän juhla ei jäänyt poikkeukseksi museon pyrkiessä luomaan itsestään kuvaa Suomelle itsenäisyyden taanneen Leninin muistoa vaalivana laitoksena. Museo järjesti huhtikuussa 1958 juhlan, jossa yhdistyivät Leninin syntymän ja YYA-sopimuksen 88-vuotis, - ja 10-vuotispäivät.²⁶⁰ Niin ikään museo ryhtyi mainostamaan itseään yleisölle iskulauseella ”*Tutustukaa Suomen ystävän, suuren valtiomiehen elämään!*”, jonka tavoitteena selvästi oli korostaa museon luonnetta Suomen historialle tärkeän valtiojohtajan elämää esittelevänä paikkana.²⁶¹ Tätä uutta Lenin-näkökulmaa vahvasti viimeistään se, kun presidentti Urho Kekkonen paljasti tammikuussa 1959 Leningradissa sijaitsevassa Smolnassa muistolaatan, jossa kerrottiin Leninin johtaman kansankomissaarien neuvoston tunnustaneen ensimmäisenä Suomen valtiollisen itsenäisyyden. Mikäli joku halusi kyseenalaistaa tulkinnan Leninin osuudesta itsenäisyyteen johtaneessa kehityksessä, niin ainakin voitiin sanoa valtiovallan tukevan samoja näkemyksiä.²⁶²

²⁵⁸ Lenin-museon johtokunnan ptk 29.11.1957. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁵⁹ Ensimmäisessä näyttelyssä ei siitä tehdyn kirjasen perusteella mainittu lainkaan Leninin antamasta itsenäisyydentunnustuksesta. Vuonna 1955 uusitusta luettelosta ei saatu rahapulan vuoksi tehtyä lehtistä, mutta mikään ei viittaa siihen, että tuossakaan uudessa sisällössä olisi haluttu tuoda esille Leninin osuutta vuoden 1917 – 1918 itsenäistymiskehityksessä. Kts. Lenin-museo 1946.

²⁶⁰ Lenin-museon johtokunnan ptk 25.04.1958. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁶¹ Lenin-museon johtokunnan ptk 28.11.1958. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁶² Opetusministeriö 1990, 56-57.

Museon itsestään antamassa kuvassa tapahtunut muutos oli melkoinen, kun ottaa huomioon miten sitä vain paria vuotta aikaisemmin oli syytetty kommunistien poliittiseksi laitokseksi stalinismin läpikäymine sisältöineen. Museon selvä pyrkimys julkisen kuvansa muuttamiseen yhdessä neuvostoliittolaisten taholta saadun huomion kanssa vaikuttivat todennäköisesti siihen, että valtioneuvosto ilmoitti vuodenvaihteessa 1958 – 1959 nostavansa museon määrärahan vastaamaan täysin sen vuosittaisia vuokramenoja. Tämä johtokunnan jo vuosien ajan vaatima muutos valoi ainakin uskoa siihen, että museon ei tarvinnut jokaisessa käänteessä pelätä välitöntä häätöä tiloistaan.²⁶³ Valtioneuvoston päätöksen saattoi samalla tulkita epäviralliseksi tunnustukseksi museota kohtaan sekä jälleen yhdeksi uudeksi viestiksi muille, millainen merkitys laitoksella oli valtiollisten suhteiden näkökulmasta.

Lenin-museon taloudellisen pohjan ja arvostuksen vahvistumisen seurauksena Hannes Juvonen katsoi sopivaksi jättää tehtävänsä museonhoitajana syksyllä 1959. Eläkkeelle jäämisen ajoittuminen samaan ajankohtaan museon julkisuuskuvan ja roolin kanssa tapahtuneiden muutosten kanssa ei pitänyt sisällään samanlaista dramatiikkaa, kuin Suosalon eroaminen tehtävistään kymmentä vuotta aikaisemmin. Juvosen eron taustalla oli puhtaasti hänen heikko terveytensä, jonka vuoksi museon ohjelmallinen toiminta oli jo aiemmin kärsinyt. Juvosen seuraajaksi nimitettiin lokakuussa 1959 SN-Seuran suosituksesta valistussihteeri Veikko Lehtinen, jota Juvonen jäi vielä perehdyttämään tehtäviinsä johtokunnan uutena jäsenenä.²⁶⁴ Juvosen eläkkeelle jääminen oli eräänlainen huipennus vuodesta 1956 eteenpäin alkaneelle kehitykselle museossa. Juvonen oli alun perin koettanut laajentaa museota Leniniä ja Staliniä muistavaksi paikaksi, mutta hän oli kyennyt myös sopeutumaan muuttuneisiin olosuhteisiin ja kääntämään museon kurssia ainakin piirun verran.²⁶⁵ Juvosen henkilökohtaista toimintaakin enemmän museon vahvistumiseen vaikuttivat ympärillä tapahtuneet muutokset. Muutamassa vuodessa Lenin-museota kohtaan oli syntynyt rajatun sosiaalisen tilauksen ohella valtiollistakin tarvetta. Laajan yleisön ja Tampereen kaupungin hyväksyntää museo sai vielä odottaa.

²⁶³ Lenin-museon johtokunnan ptk 24.02.1959. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁶⁴ Lenin-museon johtokunnan ptk 10.10.1959. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁶⁵ Lauri Suosalo oli aiemmin saanut läksiäislahjaksi kahvikestityksen, kun taas Juvoselle annettiin kiitoksena työstään Väinö Linnalta juuri ilmestyneen Täällä pohjantähden alla -teoksen ensimmäinen osa. Kts. Lenin-museon johtokunnan ptk 04.09.1959. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

6. YLÖS POHJALTA (1959 – 1964)

6.1. TOIVOA TULEVASTA

Vladimir Iljitš Lenin oli nostettu ikoniseen asemaan Neuvostoliitossa jo pian kuolemansa jälkeen 1920-luvulla. Häneen kohdistunut huomio nousi uudelle asteelle sen jälkeen, kun Nikita Hruštšev oli tuominnut Stalinin rikokset ja henkilöpalvonnan. Leniniä ei kuvattu enää yhtä usein vakavaimena Stalinin työtoverina vaan nyt myös lempeänä koko kansan setähahmona. Leninin syntymän 90. vuosipäivästä 1960 muodostui Neuvostoliitossa juhlien sarja, joka merkitsi samalla siihenastisen Lenin-kultin huipentumista.²⁶⁶ Suomessa SN-Seura, SKP ja Lenin-museo olivat tavallisesti muistaneet Leniniä tämän kuoleman vuosipäivien yhteydessä. Leninin syntymäpäivinä ei tavallisesti järjestetty erityisiä juhlatilaisuuksia, vaan voimat oli keskitetty Stalinin syntymäpäivän viettoon.²⁶⁷ Näistä tavoista oli luovuttu 1950-luvun puolivälissä ja museossakin Leninin kuoleman vuosipäivän vietto oli korvaantunut tämän syntymäpäivän kunniaksi järjestetyillä tilaisuuksilla.²⁶⁸

Leninin syntymän vuosipäivän lähestymiseen havahduttiin museossa viimeistään syksyllä 1958, kun neuvostoliittolaisilta koululaisilta ja Komsomol-pioneerien osastoilta oli alkanut saapua kirjeitä, joissa pyydettiin lisää tietoa Leninin oleskelupaikoista Suomessa. Näiden tietojen kerääminen oli ilmeisesti annettu kotitehtäväksi useissa neuvostoliittolaisissa kouluissa, sillä tuore museonhoitaja Veikko Lehtinen sai ensitöikseen keskittyä vastaamaan keskimäärin 10 kirjeen päivävuuhdilla saapuviin tiedusteluihin.²⁶⁹ Museon kuvakorteilla varustettuja vastauskirjeitä lähetettiin takaisin Neuvostoliittoon talvella 1959 – 1960 yli 500 ja niistä aiheutuneet postituskustannukset nousivat niin suuriksi, että kuluihin jouduttiin anomaan määrärahaa SN-Seurasta.²⁷⁰ Merkkivuodesta haluttiin luoda laajemminkin lapset huomioon ottava juhla, sillä museossa järjestettiin keväällä 1960 kolme erityistä lasteniltaa, joissa kerrottiin Leninin lapsuudesta ja kouluvuosista. Aikuisiakaan ei unohdettu ja heille järjestettiin esitelmätilaisuuksia hieman vakavammista aiheista kuten leniniläisestä rauhanpolitiikasta ja hänen elämäntyönsä vaikutuksista Neuvostoliiton rakennustyössä.²⁷¹

²⁶⁶ Tumarkin 1997, 231-232.

²⁶⁷ Kinnunen 1998, 318-319.

²⁶⁸ Neuvostoliitossa Leninin syntymäpäivää 22.04. muistettiin tavallisesti erilaisten talkoo- ja vapaaehtoistoiminnan merkeissä.

²⁶⁹ Katso esim. 'Lasten kirjeitä NIsta Tampereen Lenin-museolle', *Kansan Uutiset* 09.04.1960.

²⁷⁰ Lenin-museon johtokunnan ptk 25.05.1960. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁷¹ Lenin-museon toimintakertomus v. 1960. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

Leninin syntymän vuosipäivää juhlittiin 22.04.1960 työväentalon konserttitalissa. Juhlan tuntua lisäsi Neuvostoliiton korkeimman neuvoston puheenjohtajan ja maan tulevan ykkösmiehen Leonid Brežnevin johtaman valtuuskunnan vierailu museossa paria päivää aikaisemmin. Hänen kaltaistaan merkittävää vierasta ei laitettu puhumaan museon juhlaan, vaan Brežnev kunnioitti läsnäolollaan SKP:n Helsingissä järjestämää muistojuhlaa. Lenin-museon juhlaan saapuneiden 500 vieraan joukossa istuivat kunniavieraina Neuvostoliiton suurlähettiläs ja lukuisat taide-esitykset huipentuivat näyttelijä Veikko Sinisalon tulkintaan Elvi Sinervon runosta ”Ylistän neuvostoihmistä”. Ylistystä muistettiin suunnata myös Suomen ja Neuvostoliiton ystävällisille suhteille, joiden alullepanijaksi juhlaesitelmän pitänyt SN-Seuran pääsihteeri Toivo Karvonen näki nimenomaan Leninin ja myötämielisyytensä tämän tunnustettua ensimmäisenä Suomen valtiollisen itsenäisyyden.²⁷²

Leninin syntymäpäivän juhlinta jatkui museossa koko vuoden 1960. Museo oli jo hyvissä ajoin lähettänyt kirjeitä lukuisille järjestöille ja ammattiosastoille, joiden vierailuryhmiä kävi tutustumassa näyttelyihin tasaisena virtana. Museo oli saanut valtioneuvostolta 50 000 markan ylimääräisen avustuksen juhluvuoden kulujen kattamiseksi ja tämän tuen ansiosta voitiin kestittää Leninin juhluvuotta kunnioittamaan saapuneita neuvostovaltuuskuntia.²⁷³ Juhluvuoden ympärillä käynyt yleinen huomio johti siihenkin, että museoon tuli lukuisia yhteydenottoja henkilöiltä, jotka antoivat lisävalaistusta Leninin tai venäläisten vallankumouksellisten vaiheista vuosisadan alkupuolen Suomessa. Museonhoitaja Lehtinen ja johtokunta olivat tyytyväisiä juhluvuoden saldoon, sillä sen myötä museossa vieraili lähes 7300 ihmistä, joista 1900 oli neuvostoliittolaisia.²⁷⁴ Lenin-juhluvuosi oli monessa mielessä menestys ja osoitti, että sillä oli kykyä jatkaa toimintaansa senkin jälkeen kun kymmenen vuotta toiminnasta vastannut Juvonen oli jäänyt pois tehtävistään.

6.2. MUUTOSVAATIMUKSIA

Lenin-museon arvostuksen kasvu, vuokran kanssa kohdilleen saatu tuki valtiolta ja hyvin sujunut Lenin-juhluvuosi miellyttivät johtokuntaa, mutta nämä seikat eivät antaneet kokonaiskuvaa todellisuudesta, joka oli sanalla sanoen surkea. Museon ovet kävivät

²⁷² Katso esim. 'Arvokas kunnianosoitus suurmiehelle: Leninin 90-vuotispäivän juhla Tampereella', *Hämeen Yhteistyö* 26.04.1960.

²⁷³ Lenin-museon johtokunnan ptk 25.05.1960. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁷⁴ Lenin-museon toimintakertomus v. 1960. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

tiuhaan juhluvuoden siivittäminä ja kävijämäärät näyttivät hyviltä, mutta muutoin luvut olivat olleet jo hyvän aikaa laskussa. Huippuvuonna 1956 museossa oli käynyt yli 8000 ihmistä ja sen jälkeen luvut olivat laskeneet vuosi vuodelta niin, että vuonna 1959 museossa oli käynyt vain hieman yli 5000 vierasta eli saman verran kuin 1940-luvulla ja 1950-luvun alkupuolella. Juhluvuoden tuoman nosteen jälkeen vuonna 1961 kävijämäärät putosivat taas vuoden 1959 tasolle ja näistäkin kävijöistä jo lähes puolet oli neuvostoliittolaisia. Turistivaltuuskuntien mukana olleita neuvostoliittolaisia ja muita ulkomaalaisia matkailijoita saapui museolle kyllä kasvavaan tahtiin, mutta tosiasia oli, että pääasiassa SN-Seurojen osastoista tai vasemmistolaisista järjestöistä koostuneiden ryhmien ohella vain harvat suomalaiset vaivautuivat käymään Lenin-museossa.

Nikita Hruštševin ja muiden neuvostojohtajien vierailun jälkeen museo oli yrittänyt rakentaa itsestään kuvaa laaja-alaisempaan laitoksena. Ponnistelut kuitenkin valuivat hukkaan viimeistään riittämättömistä rahavaroista johtuvan mainonnan vähyyden-, sekä edelleen sitkeästi museon kyljessä olleen poliittisen leiman vuoksi. Museota kohtaan sympatiaa tunteneetkaan eivät jaksaneet käydä toistuvasti katsomassa vuodesta 1946 esillä ollutta ja vuonna 1955 osittain uusittua näyttelyä. Ainoa muutos näyttelyssä vuoden 1955 jälkeen olivat Suomen itsenäisyyden tunnustamisen asiakirjan kopiot, jotka museo sai käyttöönsä SKP:n järjestämän Lenin-juhlan jälkeen keväällä 1960.²⁷⁵ Johtokunta yritti jatkuvasti houkutella koululuokkia tutustumaan Leninin elämään ja aatteisiin: esimerkiksi juhluvuoden alla eri kouluihin lähetettiin yli 1000 mainoskirjettä, mutta yksikään näistä kouluista ei vastannut kutsuun.²⁷⁶

Alkuperäisissä ohjesäännöissä museon tehtäväksi oli määriteltä Lenin-tuntemuksen herättäminen muun muassa tutkimuksen ja esitelmien avulla, mutta nämäkin päämäärät uhkasivat jäädä täysin kuolleiksi kirjaimiksi. Opintokerhot eivät kokoontuneet käytännöllisesti katsoen enää lainkaan ja tutkimustoimintaa harjoitettiin lähinnä nimeksi. Esitelmä- ja luentotilaisuuksiakin järjestettiin vain silloin tällöin ja niiden sisältö käsitteli pääasiassa Neuvostoliiton politiikkaa. Elokuvailtojen pitäminen lakkasi lähes kokonaan,

²⁷⁵ Näyttelyaineiston mukana tullessa Suomen itsenäisyyden tunnustamisasiakirjassa oli se erikoisuus, että siitä oli Leninin allekirjoitusta lukuun ottamatta leikattu pois kaikkien muiden nimet – mukaan lukien Stalinin ja Lev Trotskin. Kts. Lenin-museo 1964.

²⁷⁶ Lenin-museon toimintakertomus v. 1959. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

johon tosin osaltaan vaikutti TV-vastaanottimien yleistyminen suomalaiskodeissa.²⁷⁷ Näiden aktiviteettien hiljenemisen myötä museon ohjelmallinen toiminta pysähtyi, eikä kenelläkään näyttänyt olevan intoa muuttaa tilannetta Juvosen eläkkeelle jäämisen jälkeen.

Lenin-museon juhliessa 15-vuotista taivaltaan tammikuussa 1961 sen tulevaisuudennäkymät olivat masentavat, vaikka kansandemokraattiset lehdet koettivat maalailta ruusuisia kuvia tulevaisuudesta.²⁷⁸ Tilanteen vakavuutta kuvasi hyvin se, että tilaisuudessa juhlaesitelmän pitänyt SN-Seuran puheenjohtaja Sylvi-Kyllikki Kilpi jätti korulauseet sikseen ja vaati muutoksia museon toiminnan kuvaan sekä tutkimustoiminnan aloittamista. Hänen puheensa ydinkohta kuului:

Lenin-museo ei saisi olla vain turistinähtävyys tai kommunistisesti ajattelevien ihmisten pyhiinvaelluspaikka, vaan myös tieteellisen tutkimustyön tyyssija. Leninin elämän ja työn kuvaamisen ohella lankeaisi luonnostaan suomalaisten harrastuksia ajatellen, että museoon kerättäisiin aineistoa Leninin merkityksestä Suomen itsenäisyydelle, hänen yhteistyöstään suomalaisten kanssa sekä ennen että jälkeen lokakuun suuren vallankumouksen. Tampereen Lenin-museo on ainutlaatuinen maassamme sen vuoksi, ettei sitä ole perustettu Suomessa syntyneelle. Mutta juuri siksi on museon selitettävä, miksi Leninin muiston vaaliminen meille suomalaisille on kiintoisa ja tärkeä. Toivottavaa on, että Lenin museosta kehittyä elävä organismi, tietoja rikastuttava ja näköaloja avartava laitos, kaikkia suomalaisia kokoava kulttuurilaitos.²⁷⁹

Kilven puheen sisältö oli yksiselitteinen, sillä hän yhdisti sen yleiseen museoalan kehitykseen ja siteerasi tuonnempana puheessaan jopa valtion arkeologin C.A. Nordmanin sanoja museotyön ominaispiirteistä ja merkityksestä. Kilpi päättikin puheensa Tampereen museopäivillä vuonna 1954 kuulemaansa lausumaan, jonka mukaan ”museoalalla olemme edelleenkin lukkarien opetuksen ja vaillinaisen kiertokoulun tasolla.”²⁸⁰ Tämä, jos mikä, oli vahva viesti museon johtokunnalle.

²⁷⁷ Museossa esitettiin Lenin-juhlavuoden kunniaksi pari aiheeseen liittyvää dokumenttielokuvaa, mutta vuonna 1961 elokuvailtoja ei järjestetty lainkaan. Kts. Lenin-museon toimintakertomus v. 1961. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁷⁸ Katso esim. 'Monista maailman maista kävijöitä Lenin-museossa: toiminnan 15-vuotispäivä tammikuussa', *Hämeen Yhteistyö* 05.01.1961.

²⁷⁹ Sylvi-Kyllikki Kilven puhe Lenin-museon juhlassa 22.01.1961. Kilven papereita, Lenin-museon arkisto.

²⁸⁰ Sylvi-Kyllikki Kilven puhe Lenin-museon juhlassa 22.01.1961. Kilven papereita, Lenin-museon arkisto.

Juhlaesitelmän viittaukset museotoimintaan ja vaatimukset suunnanmuutoksesta kohti kulttuurilaitosta olivat paikallaan, sillä toiminnan laadun kannalta Lenin-museota saattoi hädin tuskin edes kutsua museoksi; hyvin hoidettua tallennustoimintaa sillä ei ollut lainkaan ja ylipäättään ainoa viittaus kokoelmien hoitoa koskeviin toimenpiteisiin löytyi vuodelta 1947, jolloin oli laadittu luovutusasiakirja Arthur ja Emilia Blomqvistilta saaduista huonekaluista.²⁸¹ Kilven kulttuurilaitosta koskeva puhe oli varmasti saanut innoitusta edellisenä vuonna Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisopimuksen solmimisesta, jonka valmistelussa SN-Seura oli ollut vahvasti mukana ja joka hyötyi siitä omassa toiminnassaan.²⁸² Mutta Kilven sanojen taustalla oli myös aito huoli tulevaisuudesta ja siitä, millä tavoin museo kykenisi tulevaisuudessa perustelemaan olemassaolonsa tarpeellisuuden yleisön silmissä sekä vaatimaan jatkuvasti rahoitusta. Taisipa Kilven puheessa kaikua myös turhautuminen siitä, että hänen johtamansa seura joutui jatkuvasti syyttämään rahaa museoon ilman, että tämä itse teki juuri mitään lisätäkseen esimerkiksi pääsylipputuloja.

6.3. VIELÄ KERRAN STALIN

Sylvi-Kyllikki Kilven kehoitus uudistaa museota tutkimustyötä harjoittavaksi kulttuurilaitokseksi kaikui toistaiseksi kuuroille korville. Harvoin kokoontuvalla johtokunnalla ei näyttänyt olevan voimaa ryhtyä toteuttamaan tarpeellisia uudistuksia ja innostusta lannistivat viimeistään tiedot heikosta rahatilanteesta, jonka johtokunta näki päällimmäiseksi syyksi siihen, ettei museossa ollut mahdollisuutta toteuttaa korjaustöitä tai muita uudistuksia edes yleisilmeen parantamiseksi. Johtokunta päätti kuitenkin toteuttaa aineiston arvioinnin ja uudelleenluetteloinnin ensimmäistä kertaa museon historiassa. Tämä tulikin tarpeeseen, sillä rahapulan vuoksi vuonna 1955 uusitusta näyttelystä ei voitu valmistaa uutta opaskirjasta ja vuoden 1946 näyttelykirjanen oli myyty loppuun jo 1950-luvun alussa. Johtokunta pohti samoin keinoja pahoin nuupahtaneen luentotoiminnan jatkamiseksi.²⁸³

Museo pääsi ahdingostaan huolimatta paistattelemaan jälleen julkisuudessa, kun ensimmäisenä ihmisenä avaruudessa käynyt kosmonautti Juri Gagarin tutustui museoon heinäkuussa 1961. Gagarin oli saapunut Suomeen SN-Seuran kutsumana osallistumaan

²⁸¹ Blomqvistien esineistön luovutusasiakirja 1947. Museon historiaa, Lenin-museon arkisto.

²⁸² Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisopimus solmittiin vuonna 1960. Kts. Kinnunen 1998, 350.

²⁸³ Lenin-museon johtokunnan ptk 17.08.1961. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

Kemissä pidettäville ystävyyspäiville ja hänen ensimmäisestä avaruuslennon jälkeisestä ulkomaanmatkastaan tuli todellinen mediatapahtuma, joka villitsi tuhansia suomalaisia.²⁸⁴ Lenin-museon edustallekin oli kertynyt runsaasti ihmisiä, joille Gagarin kävi näyttelykierroksen ja vieraskirjaan kirjoittamisen jälkeen vilkuttamassa museon parvekkeelta samaan tapaan kuin Hruštšev ja neuvostojohtajat muutamaa vuotta aikaisemmin.²⁸⁵ Gagarinin opastaminen museossa oli samalla Lehtisen viimeinen merkittävä työtehtävä museonhoitajana, sillä hän irtisanoutui työstään pian vierailun jälkeen elokuussa 1961 siirtyäkseen SKP:n valistussihteeriksi. Toisin kun hänen, Juvosen ja Suosalon kohdalla, SN-Seura ei sanellut johtokunnalle uutta museonhoitajaa vaan paikasta julistettiin seuran sisäisen haku. Tehtävään haki vain valistussihteeriksi Aarre Halme, jonka johtokunta nimitti uudeksi hoitajaksi 15.08.1961 lukien.²⁸⁶

Lehtinen jätti tehtävänsä Gagarinin onnistuneen museovierailun saattamana. Uuden museonhoitajan Halmeen työ ehti hädän tuskin alkaakaan, kun museota ravisteli taas kerran Stalinin nimen ympärille nouseva kohu. Moskovassa lokakuun lopussa 1961 kokoontunut NKP:n 22. edustajakokous tuomitsi stalinismin entistä voimakkaammin ja päätti muun muassa siirtää vuodesta 1953 Leninin mausoleumissa maanneen Stalinin balsamoidun ruumiin pois haudattavaksi. Edustajakokouksen päätökset aiheuttivat kuohuntaa kansandemokraattisten maiden sisällä ja Suomessakin keskustelu Stalinista ryöpsähti uudelleen käyntiin tiedotusvälineissä.²⁸⁷

Kuten jo vuoden 1956 NKP:n edustajakokouksen jälkeen, museon näyttelysisältö joutui jälleen julkisen kritiikin silmätikuksi. Ensimmäisenä asialle ehti tamperelainen Aamulehti. Sen sivuilla ei jostain syystä esitetty näkyvämpää kritiikkiä Lenin-museota kohtaan, vaikka lehti oli muuten hyvin kriittinen kommunismia ja Neuvostoliiton politiikkaa kohtaan. Pari viikkoa NKP:n edustajakokouksen ja Stalinin ruumiin hautaamisen jälkeen lehti kuitenkin nosti museon tapetille. Se julkaisi näyttävän artikkelin, jossa huomautettiin ”Tampereen stalinistien tunnustavan uskoaan” Lenin-museossa, vaikka SKP:kin oli jo muuttanut linjaansa. Aamulehden mukaan museon näyttelyssä oli yhä esillä Stalinia esittäviä

²⁸⁴ Kinnunen 1998, 129.

²⁸⁵ Gagarin kirjoitti museon vieraskirjaan seuraavan tekstin: ”Suurella mielihyvällä ja liikuttuneena huolenpidosta, jolla Suomen kansa vaalii valtiomme perustajan muistoa, vierailin Lenin-museossa.” Kts. Vuorikoski 1995, 68.

²⁸⁶ Lenin-museon johtokunnan ptk 20.06.1961. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁸⁷ Kinnunen 1998, 118-119.

kuvatauluja ja muuta aineistoa.²⁸⁸ Pääkirjoitussivulla julkaistussa jutussa ei vaadittu museota poistamaan Stalinin kuvia, vaan siinä tyydyttiin lähinnä raportoimaan asiasta sensaationomaiseen tyyliin, joka näytti sopivan hyvin lehden muilla palstoilla meneillään olleeseen ruotimiseen Suomen ja Neuvostoliiton välisestä noottikriisistä.

Museon johtokunta ei ollut vuoden 1956 kohun yhteydessä edes kokoontunut tekemään päätöksiä näyttelyn sisällön muuttamisesta ja yritykset siirtää Stalinin kuvat vähin äänin pois museosta olivat vain lisänneet Kansan Lehden intoa kirjoittaa asiasta. Tapauksesta oli ilmeisesti otettu opiksi, sillä johtokunta kokoontui heti Aamulehden artikkelin jälkeen keskustelemaan tilanteesta. Stalinin näkyvyys oli johtokunnalle vaikea asia, sillä olihan tällä ollut kaikesta huolimatta merkittävä rooli Leninin rinnalla jo kauan ennen lokakuun vallankumousta ja nämä kaksi esiintyivät yhdessä useimmissa näyttelyissä esillä olleista isoista maalauksista. Johtokunta päätti lopulta olla poistamatta sellaista Stalin-aiheista näyttelyaineistoa, jotka sen oman tulkinnan mukaan vastasivat historiallisia tosiasioita. Muun materiaalin osalta johtokunta päätti ”suorittaa eräitä tarkistuksia” ja siirtää pois räikeimmin Stalinin henkilöpalvontaa vielä edustavat kuvataulut. Jatkotoimenpiteitä ajatellen päätettiin lisäksi tiedustella Moskovan Lenin-keskusmuseolta heidän suhtautumistaan muutoksiin. Vuonna 1956 Kansan Lehden toimittajat olivat onnistuneet ottamaan mehekkaita kuvia Stalin-työkalujen siirrosta, mutta nyt johtokunta varautui ”tarkistuksen suorittamiseen” asettamalla täyden kuvauskiellon museon tiloihin.²⁸⁹

Johtokunta poisti välittömästi näyttelystä sopimattomiksi katsomansa Stalin-aineiston. Aamulehti elämyksiä Lenin-museossa tapahtuneista ”puhdistuksista” huomattuaan muutokset, mutta jätti asian ruotimisen siihen.²⁹⁰ Suomen Sosialidemokraatti koetti vielä 25.11. irvailla museon suuntaan muistuttamalla pääkirjoituksessaan vuoden 1947 Lenin – Stalin-patsashankkeesta, mutta tähän johtokunta ei vaivautunut reagoimaan millään tavalla.²⁹¹ Johtokunta pohti vielä laajempienkin muutosten tekemistä näyttelyssä vastaamaan uusia olosuhteita ja pyysi johtokunnan jäseneksi aiemmin nimitettyä taitelijaa Tapio Tapiovaaraa suunnittelemaan museon uutta yleisilmettä. Tapiovaara tekikin luonnoksen uudesta näyttelystä, mutta nämäkin suunnitelmat tyssäsivät välittömästi rahapulaan.²⁹²

²⁸⁸ 'Stalin yhä Tampereella', *Aamulehti* 16.11.1961.

²⁸⁹ Lenin-museon johtokunnan ptk 21.11.1961. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁹⁰ 'Stalin romahti: puhdistus Tampereen Lenin-museossakin', *Aamulehti* 23.11.1961.

²⁹¹ 'Levoton järjestelmä', *Suomen Sosialidemokraatti* 25.11.1961.

²⁹² Lenin-museon johtokunnan ptk 25.06.1962. Pöytäkirjat 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

Aamulehden käynnistämän kohun seurauksena Stalin katosi museosalista käytännöllisesti katsoen kokonaan ja jäljelle jäi vain muutamia maalauksia, jotka ovat yhä esillä Lenin-museossa. Stalinin alasajo tapahtui museossa ennätysmäisen nopeasti, sillä NKP:n edustajakokouksestakin oli kulunut vasta noin kuukausi. Lenin-museon johtokunta oli selvästi oppinut elämään tilanteen mukaan ja ymmärsi ottaa huomioon yleisen mielipiteen kohentaakseen julkisuuskuvaansa. Stalinista oli vuosien varrella muodostunut rasite, joka lakaistiin kertaheitolla maton alle vuonna 1961. Toimenpiteen seurauksena Lenin-museo oli jälleen ehostanut yleisilmettään vastaamaan Neuvostoliitossa ja Suomen kommunistisessa liikkeessä tapahtuneita poliittisten virtauksien muutoksia.

6.4. MUSEON PELASTAMINEN NKP:N AVULLA

Kosmonautti Juri Gagarinin vierailun ansiosta Lenin-museo oli saanut paistatella hetken aikaa myönteisessä julkisuudessa. Sädekehä oli silti himmennyt nopeasti vuoden 1961 jälkipuoliskolla jälleen kerran leimahtaneen Stalin-kohun vuoksi. Pienistä muutoksista huolimatta orastanut positiivinen kehitys jämähti paikoilleen nopeasti, sillä museon kävijämäärät jatkoivat laskuaan. Aiemmin niin vilkasta ohjelmatoimintaa järjestettiin vain silloin, kun SN-Seurasta sattui saapumaan sopivia puhujia Tampereelle. Tilanteesta antoi hyvän kuvan se, ettei museo kyennyt vuonna 1962 järjestämään edes tavanomaista Leninin syntymän vuosipäivän juhlatilaisuutta.

Lenin-museon eteen avautui jatkuvasti mahdollisuuksia, joita se ei lopulta jaksanut edes hyödyntää. Helsingissä järjestettiin kesällä 1962 Maailman nuorison ja ylioppilaiden VII festivaalit, jonne saapui tuhansia ”edistyksellisesti ajattelevia nuoria” eri puolilta maailmaa. Festivaalit olivat kansandemokraattisen maailman voimannäyttö ja niiden järjestäminen porvarillisessa Suomessa herätti runsaasti huomiota kylmän sodan käydessä kuumimmillaan.²⁹³ Nuorisofestivaalien tuhannet osanottajat olivat potentiaalisia museovieraita, mutta näiden houkuttelemiseksi ei tehty mitään, vaikka SN-Seura sekä kommunistiset ja kansandemokraattiset järjestöt olivat mukana järjestämässä festivaalien oheistoimintaa.²⁹⁴ Satunnaiset suomalaiskävijät ja Neuvostoliitosta edelleen saapuvat turistivaltuuskunnat eivät tuoneet eloa museon pysähtyneeseen eloon. Festivaalivuonna Lenin-museossa kävi vieraita vähemmän kuin koskaan aikaisemmin. Museon toiminta oli

²⁹³ Helsingissä pidetyistä VII festivaaleista katso esim. Krekola 2012.

²⁹⁴ Kts. Kinnunen 1998, 131.

taantunut lähes horrostilaan. Festivaalivuonna museossa kävi vieraita vähemmän kuin koskaan aikaisemmin. Vain alle 4200 pääsymaksun suorittanutta kävijää oli todellinen rimanalitus.²⁹⁵

Pysähtyneisyyteen vaikutti keskeisesti museonhoitaja Aarre Halmeen kyvyttömyys järjestää toimintaa museossa. Tilannetta edesauttoi samoin johtokunnan puheenjohtajan O.U. Järvisen heikko terveys, jonka vuoksi tämäkään ei voinut vaikuttaa tarmokkaammin asioihin. Hannes Juvonen oli muuttanut jo aikaa sitten Turkuun ja hän kuoli siellä kesällä 1962. Halme ei ollut hoitanut tehtäviään henkilökohtaisen ongelmansa vuoksi enää loppuvuodesta 1962 eteenpäin ja johtokunta nimesi hänen tilalleen väliaikaiseksi museonhoitajaksi Aino Järvisen, joka ryhtyi hoitamaan tehtävänsä vuoden 1963 alusta.²⁹⁶ Tampereen paikallisen työväenliikkeen toiminnassa kannuksensa hankkineen Järvisen tehtäväksi tuli nyt pitää yllä alennustilaan vaipuneen museon toimintaa yhdessä Järvisen ja johtokuntaan tuolloin kuuluneiden Risto Toimisen, Erkki Niemisen, Tapio Tapiovaaran ja SN-Seuran puheenjohtajan tehtävistä hieman aiemmin pois jääneen Sylvi-Kyllikki Kilven kanssa.²⁹⁷ Lenin-museo kärsi kroonisesta rahapulasta, jota Tampereen työväenyhdistyksen vaatimiin korkeisiin vuokriin menevä valtionapu tai SN-Seuran satunnaiset rahalähetykset eivät helpottaneet. Museo ei kyennyt suoriutumaan maksuistaan ja 400 000 markkaan kohonneen vuokravelan vuoksi sitä uhkasi taas häätö työväentalosta.²⁹⁸ Oli tullut aika nostaa museo täydellisestä lamaannustilasta.

Neuvostoliiton kommunistinen puolue oli vuonna 1957 myöntänyt museolle kertaluontoisen avustuksen, mutta muutoin neuvostorahaa ei virrannut Tampereelle ainakaan suoraan. Museon tulevaisuus huoletti siinä määrin SN-Seuraa ja SKP:tä, että ne päättivät lopulta raportoida museon ahdingosta suoraan korkeimmalle neuvostojohdolle.²⁹⁹ NKP huolestui museon sulkemisuhasta siinä määrin, että se päätti heinäkuussa 1962 auttaa museon pysyvästi jaloilleen. Lenin-museolle määrättiin annettavaksi 400 000 Suomen markan suuruisen kerta-avustus vuokratien maksamiseksi ja samalla Neuvostoliiton

²⁹⁵ Museossa kävi vuonna 1962 vain 4167 maksanutta asiakasta. Neuvostoliittolaisten tarkkaa määrää ei edes mainita toimintakertomuksessa. Kts. Lenin-museon toimintakertomus v. 1962. Toimintakertomukset 1946 – 1962, Lenin-museon arkisto.

²⁹⁶ Lenin-museon johtokunnan ptk 07.03.1963. Pöytäkirjat 1963 – 1980, Lenin-museon arkisto.

²⁹⁷ Lenin-museon toimintakertomus v. 1962. Toimintakertomukset 1946 – 1962. Lenin-museon arkisto.

²⁹⁸ Lenin-museon johtokunnan ptk 18.08.1962. Pöytäkirjat 1946 – 1962. Lenin-museon arkisto.

²⁹⁹ Kts. Tsernous & Rautkallio 1992, 139.

Ystävyyssseurojen Liittoa (VOKS:n seuraajaa) ohjeistettiin huolehtimaan samansuuruisen summan lähettämisestä museolle vuosittain.³⁰⁰

NKP:n päätös oli merkittävä, sillä näin museo pääsi irti alati epävarmasta rahoituspohjastaan. Museon riippumattomuuden ja tulevaisuuden turvaaminen oli neuvostoliittolaistenkin tavoite, sillä he olivat varmasti pistäneet merkille, kuinka se oli joutunut jatkuvasti elämään poliittisten suhdanteiden varassa. NKP:n päätökseen vaikutti todennäköisesti myös halu varmistaa, että Lenin-museon toiminta vastaisi jatkossa paremmin Neuvostoliiton virallista linjaa. Ei ole tiedossa, miten NKP:n rahat konkreettisesti toimitettiin museolle, mutta oletettavasti asiasta huolehti tällaisista rahasiirroista Suomesta vastannut SN-Seuran pääsihteeri Toivo Karvonen.³⁰¹ NKP:n keskuskomitean päätös sai museon johtokunnan huokaisemaan helpotuksesta, sillä häätöuhka oli vältetty. Opetusministeriön ja NKP:n tuen avulla voitiin käytännössä suoriutua vuokrasta ja museonhoitajan palkasta, mutta museohuoneisto- ja näyttelyä niillä ei voitu korjata. Tähänkin ongelmaan tuli pian ratkaisu Neuvostoliiton suunnalta.

Museonhoitaja Aarre Halme oli vielä ennen eroamistaan ehtinyt vastaanottaa marraskuussa 1962 vierailulle saapuneen V.I. Leninin keskusmuseon johtajan N. Kazminin. Kyseessä oli vastavierailu, sillä Halme ja hänen edeltäjänsä Veikko Lehtinen olivat käyneet aiemmin kahdella opintomatalla Moskovassa keskusmuseon vieraina. Kazminin johtamassa keskusmuseossa kävi vuosittain miljoonia ihmisiä ja siitä oli kasvanut suunnaton laitos, joka toimi Neuvostoliiton Lenin-museoiden ja muistopaikkojen valvojana. Museo piti yhteyksiä Tampereen ja Prahan Lenin-museoihin ja avusti niitä aineiston saamisessa. Moskovassa keskusmuseo oli kaiken kaikkiaan neuvostomuseoista tärkein ja samalla se antoi suuntaa poliittisille museoille niin kotimaassa kuin kansandemokraattisissakin maissa.³⁰²

Kazmin oli järkyttynyt Tampereella näkemästään. Matkaltaan palattuaan hän laati välittömästi seikkaperäisen kirjeen NKP:N keskuskomitealle, jossa valotettiin Lenin-museon tilannetta. Kazmin kuvaili museota ”rapistuneeksi, likaiseksi, nokiseksi ja

³⁰⁰ Mielenkiintoinen yksityiskohta KK:n päätöksessä oli, että museon avustus määrättiin maksettavaksi ”ulkomaisten puolueitoimihenkilöiden vastaanottamisesta ja ylläpidosta vastaavan hallinto-osaston” budjetista. Kts. Tsernous & Rautakallio 1992, 139.

³⁰¹ Kts. Kinnunen 1998, 102.

³⁰² Katso esim. Progress 1979, 7-9.

hoitamattomaksi” paikaksi, jonka auttamattomasti vanhentuneessa näyttelyaineistossa oli selviä merkkejä yksilönpalvonnan vaiheesta. Kirjeessään museonjohtaja luetteli esillä olleita Stalin-aiheisia näyttelyesineitä ja kritisoi selvin sanoin Halmetta, joka ei Kazminin mukaan ollut kyennyt tekemään mitään muutoksia, vaikka sitä oli hänelle jo vuotta aikaisemmin vakavasti suositeltu. Kazminin mukaan Lenin-museossa ei käynyt talviaikaan juuri ketään ja kesälläkin pääasiassa vain neuvostoliittolaisia turisteja. Kazmin ilmaisi keskuskomitealle samoin huolensa museon taloudesta, joka hänen mielestään johtui liian korkeasta vuokrasta. Museon työntekijöiden ja sosialidemokraattien välisiä suhteita Kazmin kuvasi mutkikkaiksi ja vaikeiksi, joita oli entisestään pahentanut 400 000 markan vuokravelka sosialidemokraattiselle työväenyhdistykselle.³⁰³

Kazminin kirje oli siihen asti selväsanaisin kuvaus Lenin-museon todellisuudesta. Kirjeen varsinainen aihe oli vaatimus, että NKP:n keskuskomitean on autettava museota uudistumaan. Huolestunut museonjohtaja kirjoitti Suomi-Neuvostoliitto-Seuran edustajien toivoneen Moskovan keskusmuseota auttamaan tamperelaisia uudistamaan näyttelynsä niin, että se Leninin elämän ohella kertoisi paremmin myös Leninin työstä Suomen kansan hyväksi. Kazminin mukaan uudistuksia ei voitu toteuttaa, sillä SN-Seuralla ja SKP:llä ei ollut tarjota siihen tarpeeksi varoja. Tampereen kaupungiltakaan ei apua ollut odotettavissa ja tämä johtui Kazminin tulkinnan mukaan ”oikeistolaisen kaupunginjohtajan” eli sosialidemokraattien Erkki Lindforsin kielteisestä asenteesta museota kohtaan. Kazmin päätti kirjeensä vetoomukseen siitä, että Leninin muiston vaalimiseksi paremmin NKP:n keskuskomitea myöntäisi ainakin 600 000 Suomen markkaa tukea museon täydelliseen korjaukseen ja restaurointiin.³⁰⁴ NKP:n keskuskomitean kesäinen myötämielisyys sai jatkoa, sillä se ohjeisti pian Kazminin kirjeen saatuaan keskusmuseon valmistelevaan ja lähettämään uuden näyttelyaineiston Tampereelle lupautuen samalla hoitamaan siitä aiheutuvat kulut. Ohjeistuksen painoarvoa lisäsi vielä se, että päätöksen oli hyväksynyt allekirjoituksellaan politbyroon ideologisista asioista vastaava jäsen Mihail Suslov.³⁰⁵

NKP:n päätös oli Lenin-museolle todellinen onnenpotku, vaikka V.I. Leninin keskusmuseon apu saapui vasta seuraavan vuoden syksyllä. Uuden näyttelyaineiston mukana tuli kaksi keskusmuseon työntekijää, joiden kanssa näyttelyn visuaalista ilmettä

³⁰³ Kts. Kazminin kirje NKP:n keskuskomitealle Tampereen Lenin-museosta 28.11.1962, Rautkallio et al. 2001, 374-375.

³⁰⁴ Sama, 374-375.

³⁰⁵ Kts. NKP:n KK:n päätös 11.12.1962, Rautkallio et al. 2001, 376.

johtokunnan jäsen Tapio Tapiovaara oli lupautunut suunnittelemaan. Muutostöiden vuoksi museo suljettiin useiden viikkojen ajaksi. Ennen uuden näyttelyn ripustusta jouduttiin kuitenkin tekemään täydellinen katto-, lattia-, ja seinäremontti, sillä keskusmuseon työntekijät eivät olleet suostuneet asettamaan Leniniä kuvaavaa aineistoa museon huonokuntoisille ja nokeentuneille seinille. Museolla itsellään ei ollut rahaa remonttiin, mutta avuksi tuli yllättäen Tampereen kaupunki. Kazminin oikeistolaiseksi kaupunginjohtajaksi nimittämän Erkki Lindforsin johtama kaupunginhallitus myönsi museolle 6250 markan avustuksen, jonka myötä koko museohuoneisto saatettiin ehottaa lattiasta kattoon asti.³⁰⁶ Kaupunginhallituksen apu oli selvä kädenojennus museolle, eikä siitä tehty jälkikäteen edes valituksia.

SN-Seuran ja museon edustajat olivat kertoneet Kazminille haaveilevansa näyttelyn uudistamista niin, että Leninin elämän ohella siinä olisi tullut esille tämän työ Suomen riippumattomuuden ja itsenäisyyden tunnustamisen hyväksi. Museossa oli jo esillä sensuroitu versio Leninin johtaman kansankomissaarien neuvoston antamasta Suomen itsenäisyyden tunnustamisen asiakirjasta ja aihetta käsiteltiin opastuksissa ja puheissa, mutta sillä ei ollut tarpeeksi Leninin ja suomalaisten suhteista kertovaa aineistoa. Keskusmuseo oli ottanut toiveet huomioon ja Moskovasta tulleen aineiston avulla museohuoneisto jaettiin temaattisesti kahteen osaan. Museohuoneiston ensimmäinen sali käsitti Leninin elämään ja työhön yleisesti liittyvää aineistoa ja toinen sali puolestaan kertoi Leninin oleskelusta Suomesta ja siihen liittyvästä toiminnasta.³⁰⁷ Tätä kahden salin temaattista jakoa on noudatettu museossa näihin päiviin asti.

Uudistettua Lenin-museota juhlistettiin kahdessa eri tilaisuudessa joulukuussa 1963 ja tammikuussa 1964. Jälkimmäinen tapahtuma oli järjestetty Leninin kuoleman 40-vuotispäivän muistoksi, mutta siitä muodostui lopulta eräänlainen Lenin ja Suomi-juhla. Juhlapuheissa ylistettiin suomalais-neuvostoliittolaisten suhteiden ilmentävän täysin Leninin päämääriä, jossa keskeistä oli tämän lämmin suhtautuminen Suomen kansalliseen itsemääräämisoikeuteen.³⁰⁸ Vastaavanlaiset puheet olivat alkaneet jo saada vakiintuneen ja liturgisen muodon, mutta sai itse museokin huomiota: uuden näyttelyn avajaisissa joulukuussa paikalla kutsuvieraana ollut Tampereen kaupunginvaltuuston

³⁰⁶ Lenin-museon johtokunnan ptk 11.02.1964. Pöytäkirjat 1963 – 1980, Lenin-museon arkisto.

³⁰⁷ Kts. Lenin-museo 1971, 7.

³⁰⁸ 'Lenin jätti meille arvokkaan perinnön', *Hämeen Yhteistyö* 28.01.1964.

varapuheenjohtaja Pentti Halonen kiitti virallisesti museota ”kunniateosta suuren Suomenystävän V.I. Leninin muistolle.”³⁰⁹ Kyseessä taisi olla ensimmäinen kerta, kun vastaavaa kuultiin kaupungin edustajan suusta. Epäilemättä kiitoksia esitettiin myös toiseen suuntaan, sillä NKP:n avulla toteutettu uudistus olisi saanut ympärilleen huomattavasti alkeellisemmat puitteet ilman Tampereen kaupungin tukea.

6.5. LENININ KAUPUNGIN MUSEO

Neuvostoavun turvin Lenin-museosta oli syksyllä 1963 muovattu paikka, jonka näyttelyt ja yleisilme nivoivat yhteen historiaa ja päivänpoliittisia tarpeita. Moderni ja ajanmukainen museo tuki hyvin idänsuhteiden kehittämistä. Lenin ja Suomi-teeman esille tuomiseen kannustivat ennen kaikkea suomalais-neuvostoliittolaiset suhteet, joihin saatiin lisää potkua presidentti Urho Kekkosen keväällä 1962 tapahtuneen uudelleenvalinnan myötä.³¹⁰ Idänsuhteiden takuumieheksi jo paljon aikaisemmin nousseelle Kekkoselle jopa myönnettiin Neuvostoliiton korkein huomionosoitus, Leninin kunniamerkki.³¹¹ Leninistä oli kehittymässä hahmo, jonka nimeä voitiin käyttää silloin, kun haluttiin muistuttaa maiden välisten suhteiden historiasta positiivisessa mielessä. Neuvostovaltion perustajasta oli muodostumassa maiden välisten suhteiden maskotti. Museon Lenin ja Suomi-teemalle oli tarvetta ja kysyntää muutenkin, sillä esimerkiksi Leninin oleskelupaikkoja oli ryhdytty kartoittamaan tarkemmin. Kotkassa oli vuonna 1957 julkistettu Lenin-aiheinen seinäreliefi ja Lahdessa kiinnitettiin vuonna 1962 muistolaatta erään sellaisen talon seinään, jota Lenin oli käyttänyt piilopaikkanaan.³¹²

Lenin-museossa oli tapahtunut jo ennen näyttelyn uudistamista henkilövaihdoksia. Museota hetken aikaa hoitaneen Aino Järvisen ainoaksi näkyväksi tehtäväksi jäi Neuvostoliiton varapääministerin ja maan tulevan kakkosmiehen Aleksei Kosyginin tutustumisvierailun emännöiminen huhtikuussa 1963. Järvinen hoiti tehtävänsä kuitenkin vain väliaikaisesti ja museoon etsittiin koko ajan varsinaista hoitajaa.³¹³ Järvinen luopui tehtävästään loppukesällä 1963, kun johtokunta nimitti vakituiseksi museonhoitajaksi

³⁰⁹ 'Uutta aineistoa korjattuun ja uudistettuun Lenin-museoon', *Kansan Lehti* 13.12.1963.

³¹⁰ Suomi 2010, 334-335.

³¹¹ Opetusministeriö 1990, 57.

³¹² Sama, 60.

³¹³ Kosygin (1904 – 1980) oli vuonna 1964 syrjäyttämässä yhdessä Leonid Brezhnevin kanssa Nikita Hrustsevia. Kosygin toimi tämän jälkeen NL:n pääministerinä kuolemaansa asti.

tamperelaisen toimittajan Arvi Laakson (1903 – 1997).³¹⁴ Tunnettuun vasemmistolaisukuun kuuluneen, suomalaisella keskitysleirilläkin jatkosodan aikana viruneen ja SKP:n toiminnassa aktiivisesti mukana olleen Laakson valinta heijasteli tahtoa saada museonhoitajaksi tarmokas ja kokenut henkilö vuosien alennustilan jälkeen. Laaksolla, jos kenellä, oli tuntumaa museosta, sillä olihan hän seurannut sen kehitystä Hämeen Yhteistyön päätoimittajana jo vuodesta 1945 lähtien.³¹⁵

Uuden museonhoitajan ohella koettiin toinenkin henkilömuutos, kun museon perustamisesta lähtien sen johtokunnan puheenjohtajana toiminut O.U. Järvinen jätti tehtävänsä keväällä 1963. Hänen tilalleen opetusministeriö nimitti Järvistä jo aiemmin Tampereen työväenopiston rehtorina seuranneen maisteri Veikko O. Veilahden.³¹⁶ Nimitys oli poikkeuksellinen, sillä Veilahti oli Tampereen vasemmiston keskuudessa ristiriitainen hahmo ja vieläpä SDP:n jäsen toisin kuin SKDL:ään kuulunut edeltäjänsä. Veilahtea kohtaan tunnettiin epäluuloa niin kommunistien kuin sosialidemokraattienkin keskuudessa, mutta SDP:n puheenjohtaja Väinö Tanner oli kehottanut häntä ottamaan tehtävän vastaan. Syy Neuvostoliiton hampaissa jatkuvasti olleen Tannerin kehotukselle ei ole tiedossa, mutta Veilahden hyväksymistä edesauttoi varmasti halu saada johtokunnan puheenjohtajaksi henkilö, jolla oli jo jäsenkirjankin kautta yhteyksiä Tampereen kaupunginjohtoon ja TTY:hyn. Poliittisia suhteita enemmän Veilahden nimitystä tosin edesauttoi tämän Lenin-harrastus, sillä hän oli kiinnostunut erityisesti neuvostojohtajan kansojen itsemääräämisoikeutta koskevista kirjoituksista.³¹⁷ Laaksosta ja Veilahdesta tuli seuraavien vuosien aikana tehokas parivaljakko.

Laakso ja Veilahti ryhtyivät ensitöikseen uudelleenkäynnistämään sammunutta ohjelmatoimintaa, jonka osalta painopiste asetettiin uusitun näyttelyn innoittamana Lenin ja Suomi-teeman ympärille. Tammikuussa 1964 järjestettyyn Lenin-aiheiseen lastenjuhlaan osallistui yli 100 ihmistä ja Leninin syntymäpäiväjuhlassa huhtikuussa luennoimaan saapunut eestiläinen toimittaja Ants Lang houkutteli niin ikään museosalin täyteen yleisöä. Aiemmin museo oli juhlistanut Suomen itsenäisyyttä keskittyen Suomen itsenäisyyden

³¹⁴ Lenin-museon toimintakertomus v. 1963. Toimintakertomukset 1963 – 1980, Lenin-museon arkisto.

³¹⁵ Laaksosta oli lähtenyt mukaan työväenliikkeen toimintaan jo kansalaissodan jälkeen. 1920-luvulla hän toimi sanomalehtimiehenä eri julkaisuissa ja istui vankiloissa poliittisen toimintansa vuoksi. Sodan aikana hän istui turvasäilössä. Laakso toimi Hämeen Yhteistyön päätoimittajana vuosina 1946 – 1963. Katso esim. Martti 2012.

³¹⁶ Lenin-museon johtokunnan ptk 07.03.1963. Pöytäkirjat 1963 – 1980, Lenin-museon arkisto.

³¹⁷ Veikko O. Veilahdesta kts. Kiuru 1998, 142-144.

tunnustamisasiakirjan vuosipäivään, mutta nyt juhlatilaisuus siirtyi kuudenteen joulukuuta ja sen ympärille luodun esitelmäsarjan nimeksi tuli ”Suomen itsenäisyyden syntyvaiheet”. Naapurimaatakaan ei unohdettu, sillä Laakso ryhtyi esitelmöimään tamperelaisille aiheesta ”Mitä tiedät Neuvostoliitosta?”.³¹⁸ Uusi näyttely ja ohjelmatoimintaan panostaminen vaikuttivat välittömästi, sillä museon kävijämäärät nousivat jälleen lähes 7500:aan. Neuvostoliittolaisia ministerivaltuuskuntia saapui museolle aiempaa enemmän ja vuoden 1964 aikana museossa kävi jo lähes 2800 neuvostoturista.³¹⁹

Museoiden ammatillinen hoitaminen oli alkanut saada vahvempaa jalansijaa jo 1950-luvun lopussa ja vuosina 1963 ja 1964 eduskunta sääti uuden muinaismuistolain sekä lain kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten suojelusta.³²⁰ Lenin-museon kokoelma- ja tallennustoiminta oli ollut alusta lähtien olematonta, mutta uusien säädösten myötä Laakso ryhtyi luetteloimaan aineistoa ja laatimaan periaatteita tallennustoiminnalle, jonka painopisteeksi asetettiin luonnollisesti Leninin Suomen-vaiheita koskevan aineiston, esineiden ja muistelmien kerääminen. Aineistoa saapuikin nyt aiempaa enemmän ja esimerkiksi Yleisradio luovutti museon kokoelmiin ääninauhoja, jotka sisälsivät Leninin tavanneiden suomalaisten muistelmia.³²¹ Tällaiselle tallennustoiminnalle oli tarvetta, sillä muiden maiden Lenin-museoista saapui jatkuvasti aihetta koskevia tiedusteluja ja alati saapuneissa neuvostoliittolaisten kirjeissä pyydettiin lisävalaistusta Leninin oleskelupaikoista Suomessa.³²² Kokoelma- ja tallennustoiminnassa koettiin kuitenkin pienimuotoisen takaisku heti alussa, kun museo joutui valtioneuvoston pyynnöstä luovuttamaan Blomqvistien esineistössä olleen Leninin käyttämän kävelykepin Tasavallan presidentille Urho Kekkoselle: tämä vei kepin syntymäpäivälahjana Neuvostoliiton johtajalle Nikita Hrustseville ja se luovutettiin lopulta V.I. Leninin keskusmuseoon.³²³ Valtioneuvoston pyynnöstä museo valmisti kepin kylkiäisiksi valokuva-albumin Leninin oleskelupaikoista ja sen pohjalta julkaistiin myöhemmin kirjanen nimeltään ”Lenin

³¹⁸ Lenin-museon johtokunnan ptk 10.12.1964. Pöytäkirjat 1963 – 1980, Lenin-museon arkisto.

³¹⁹ Lenin-museon toimintakertomus v. 1964. Toimintakertomukset 1963 – 1980, Lenin-museon arkisto.

³²⁰ Pettersson & Kinanen 2010, 32-35.

³²¹ Lenin-museon johtokunnan ptk 10.12.1964. Pöytäkirjat 1963 – 1980, Lenin-museon arkisto.

³²² Kirjeenvaihto kasvoi niin suureksi, että johtokunta joutui anomaan Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurinvaihtokomitealta erillistä määrärahaa postituskustannuksiin. Kts. Lenin-museon johtokunnan ptk 09.04.1964. Pöytäkirjat 1963 – 1980, Lenin-museon arkisto.

³²³ Kyseisestä kepeistä valmistettiin Neuvostoliitossa myöhemmin autenttinen kopio, joka on edelleen esillä museon näyttelyssä. Kts. Lenin-museon johtokunnan ptk 09.04.1964. Pöytäkirjat 1963 – 1980, Lenin-museon arkisto.

Suomessa 1905, 1906, 1908 ja 1917”.³²⁴ Kyseessä oli museon toinen varsinainen julkaisu sitten vuonna 1946 ilmestyneen näyttelykirjansen.

Museon uudistamista ja toimintaa helpotti huomattavasti taloudellisten ongelmien hiljattainen helpottuminen. Kirjanpidon ulkopuolelle jääneen neuvostoavun ansiosta voitiin kattaa juoksevia kuluja. Vuokrista puolestaan saatettiin juuri ja juuri suoriutua valtioneuvoston säännöllisen määrärahan turvin.³²⁵ Lisätukea jouduttiin silti pyytämään alati lisää, sillä TTY korotti edelleen vuokriaan, vaikka johtokunnan puheenjohtaja Veilahti oli yrittänyt neuvotella asiasta. Museon johtokunta pohti jälleen keväällä 1964 lähtöä vuokrahuoneistosta, mutta kyseessä oli silti aikaisempien vuosien tapaan taktinen veto, jonka päämääränä oli huomion herättäminen ja lisätuen hakeminen. Muuttouhkailusta huolestunut opetusministeriö lupasi välittömästi hoitaa museolle tarvittavan lisäävun ja asia hoidettiin päiväjärjestyksestä nopeasti. Opetusministeriön suhtautumisessa saattoi havaita selvän muutoksen, vaikka lisätuen lähettämisessä ei itsessään ollut mitään uutta: aiemmin johtokunnan oli pitänyt käyttää poliittisia yhteyskanaviaan ja muita keinoja ministeriön pehmittämiseksi, mutta nyt rahaa tuli ilman tällaisiakin toimenpiteitä.³²⁶

Opetusministeriön suhtautuminen Lenin-museota kohtaan oli epäilemättä tulosta valtakunnanpoliittisesta kehityksestä. Sen sijaan Lenin-museon ja Tampereen kaupungin väliset mutkikkaat suhteet ja 1950-luvun puolivälissä myönnettyjen erityisavustusten takaisinperintä oli johtanut siihen, ettei johtokunta edes vaivautunut anomaan kaupungilta määrärahaa toimintaansa. Sosialidemokraattien ja porvariryhmän johtama aseveliakseli suhtautui kielteisesti kaikkiin yhteistyötarjouksiin, mutta asenne alkoi väkisinkin muuttua sen jälkeen, kun arvovaltaiset neuvostovaltuuskunnat ja turistit ottivat museon käyntikohteekseen. Tampereen kaupunginjohtaja ja museota vastaan aiemmin rajusti hyökännyt Erkki Lindfors ryhtyi 1960-luvun alussa voimakkaasti kehittämään kaupunkiaan ja tämän yhteydessä hän ymmärsi myös Lenin-museon kulttuuri- ja matkailuarvon.³²⁷

Kaupunki tuli museota vastaan myöntämällä sille määrärahan huoneiston remonttiin vuonna 1963 ja syksyllä 1964 museota pyydettiin virallisesti osallistumaan Tampere-

³²⁴ Lenin-museon johtokunnan ptk 10.12.1964. Pöytäkirjat 1963 – 1980, Lenin-museon arkisto.

³²⁵ Vuonna 1963 toteutetun valuuttauudistuksen jälkeen valtioneuvoston vuosittainen määräraha museolle muuttui 12 000 markaksi. Kts. Lenin-museon tulo- ja menoarvio v. 1964. Pöytäkirjat 1963 – 1980, Lenin-museon arkisto.

³²⁶ Lenin-museon johtokunnan ptk 15.09.1964. Pöytäkirjat 1963 – 1980, Lenin-museon arkisto.

³²⁷ Kts. Seppälä 1983, 215-226.

päivään, jonka seurauksena museossa vieraili yhden päivän aikana yli 700 kuntalaista.³²⁸ Näistä eleistä rohkaistuneena johtokunta pyysi kaupunkia huomioimaan museon talousarviossaan ja yllättäen Tampereen kaupunginhallitus- ja valtuusto päättivät joulukuussa 1964 määrätä sille 3000 markan vuosittaisen avustuksen.³²⁹ Yksikään valtuuston poliittinen ryhmä ei vastustanut tätä päätöstä ja sitä perusteltiin museon matkailuarvolla sekä halulla tukea tällaista toimintaa kaupungin kehittämiseksi.³³⁰

Lenin-museon vahvistunut asema ja painavampi merkitys tiivistyivät niihin sanoihin, jotka Tampereen kaupunginjohtaja Erkki Lindfors lausui kaupunkiin vierailulle saapuneelle Neuvostoliiton varapääministerille Dmitri Ustinoville syksyllä 1964:

Tervetuloa Tampereelle, suomalaiseen Leninin kaupunkiin.³³¹

Lindforsin toivotus oli kuin myöhäinen tunnustus, jonka ansiosta kehittyvä Lenin-museo saattoi kokea olemassaolonsa tarpeelliseksi.

Lenin-museon tilanne oli vuonna 1964 poikkeuksellinen. Museo sai nyt säännöllistä rahoitusta valtiolta, kaupungilta ja Neuvostoliitosta. Jatkuvasta puutteesta huolimatta palkat, vuokrat ja juoksevat kulut voitiin suorittaa jouhevasti. Museon kävijämäärät olivat lähteneet merkillepantavasti kasvusuuntaan. Itse näyttelystä oli karsittu liiaksi kiistanalainen sisältö ja esitelmä- ja luentotoiminta oli saanut laadullisesti uuden suunnan. Museon arvovalta oli kohonnut ja yleinen kiinnostus Leninin elämää ja Suomen-vaiheita kohtaan toi museolle jatkuvasti yhteydenottoja ulkomaita myöten. Tallennus- ja kokoelmatoiminnan kehittymisen myötä Lenin-museo saattoi rakentaa itsestään museomaisempaa kuvaa samoin kuin se kykeni vahvistamaan omatoimisuuttaan. Yhdessä nämä kaikki seikat saivat Lenin-museon näyttämään uudesti syntyneeltä laitokselta, joka ylläpiti Leninin muistoa uusista ja vakaammista lähtökohdista.

³²⁸ Lenin-museon johtokunnan ptk 15.09.1964. Pöytäkirjat 1963 – 1980, Lenin-museon arkisto.

³²⁹ Suomessa toteutettiin v. 1963 rahauudistus, jonka seurauksena markoista pudotettiin kaksi nollaa pois. Tampereen kaupungin myöntämä määräraha vastasi siis 300 000 vanhaa markkaa.

³³⁰ 'Avustuksen myöntäminen Lenin-museolle'. Tampere 1964, 960-962.

³³¹ 'Tervetuloa Leninin kaupunkiin', *Hämeen Yhteistyö* 06.10.1964.

7. YHTEISKUNNALLISEKSI ERIKOISMUSEOKSI 20 VUODESSA

Lenin-museon perustaminen osui oikeaan ajankohtaan. Suomi-Neuvostoliitto-Seuran tamperelaiset aktiivit osasivat hyödyntää erinomaisesti kahden perättäisen sodan runteleman maan poliittista ja yhteiskunnallista tilannetta. Yleisesti epävarmassa ilmapiirissä he saattoivat luoda museohankkeestaan huomattavasti kokoaan suuremman projektin. Näennäisesti paikallisesta hankkeesta ei voinut vuonna 1945 kasvaa muuta kuin valtakunnallinen. Suomen kommunistisen puolueen ohjaaman SN-Seuran Tampereen osaston museotoimikunta saattoi viedä hankettaan eteenpäin laajan konsensuksen vallitessa, sillä poliittisten vaikuttajien taholta sen tukeminen koettiin välttämättömäksi eleeksi. Vladimir Iljitš Leninin ja Josif Stalinin ensikohtaamisesta kertovan museon luomisen katsottiin osaltaan edistävän neuvostoystävyyden rakentamista ja luottamuksellisten suhteiden syntyä pitkään vihoitelleiden Suomen ja Neuvostoliiton välille. Lenin-museosta kasvoi nopeasti ulkopoliittikkaan kytkeytynyt hanke, jonka kaatuminen olisi ollut noloa niin poliittisille päättäjille kuin paikallisesti ja valtakunnallisesti voimiensa tunnossa pullistelleelle vasemmistollekin.

Museohankkeen ulkopoliittiset ulottuvuudet yhdistivät poliittisen kentän eri laitoja juuri vuonna 1945, vaikka SN-Seuralla ja SKP:llä oli sisäpoliittisemmat tavoitteet mielessään. Museota perusteltiin historiallisten tapahtumien muistamisella, mutta tämän oli tapahduttava ideologisen valistamisen ja kasvatustyön hengessä. Lenin-museo vastasi tarpeeseen laitoksesta, jossa historia palvelisi nimenomaan tulevaisuutta varten asetettuja päämääriä. Museohankkeen takana ei ollut esimerkiksi valmiita kokoelmia ja museaaliset päämäärät yleensäkin olivat projektin kannalta toissijaisia. Kiireesti synnytettyllä museolla ei ollut edes vahvaa taloudellista tukijalkaa, vaan vain pelkkä oletus säännöllisen rahoituksen järjestymisestä. SN-Seura määritteli laitoksen museoksi lopulta väkisin ja koetti asettaa sille kulttuuripoliittiset raamit. Keinotekoinen museomaisuus ja tuolloiseen Stalinin henkilöpalvonnan muotoilemaan neuvostoideologiaan vahvasti sidoksissa ollut perusnäyttely tekivät Lenin-museosta hyvin hauraalla jalustalla seisovan laitoksen. Hankkeesta vastanneet henkilöt perustivat museon sijaan käytännöllisesti katsoen valistustyöhön keskittyneen poliittisen pienoisinstituutin, jonka tehtäväksi ei pitänyt jäädä pelkkä menneisyyden muisteleminen. Näiden ominaispiirteiden vuoksi Lenin-museo joutui seuraavien vuosien aikana laahustamaan oravanpyörässä, josta sen oli vaikeaa hypätä pois.

Vuosien 1945 – 1946 olosuhteet sekä toisaalta esimerkiksi Neuvostoliiton valvontakomission aktiivisuus tekivät Lenin-museosta poikkeuksellisen museohankkeen sotienjälkeisessä maassa. SN-Seuran Tampereen osaston museohankkeen tavoitteet ja toteutus olivat ominaisia niin kutsutuille vaaran vuosille, mutta vaaran vuosien hankkeeksi sitä ei voinut kutsua. Museon perustaminen palveli monia osapuolia, mutta elintärkeää se ei kenellekään ollut. Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet eivät olleet riippuvaisia Lenin-museosta, vaikka sen perustamista oli tuettu Josif Stalinia myöten. Museo oli toki yksi uuden aikakauden symboli sekä osa välirauhan myötä toimintaoikeudet saaneiden voimien järjestö- ja yhteisöperhettä. Lenin-museo oli silti poliittisen murroskauden tuotos ja tämän herkän ilmapiirin vallitessa museo voitiin perustaa hyvin lyhyessä ajassa, vain alle vuoden kestäneen prosessin seurauksena.

Lauri Suosalon johdolla perustetun Lenin-museon ensimmäisiä toimintavuosia leimasi SN-Seuran ja kommunistien keskuudessa vallinnut optimismi tulevasta. Neuvostoliittotietouden levittämisen ohella museo keskittyi vahvasti ideologiseen valistustyöhön ja Suosalo piti huolen, että sisältö vastasi seuran ja puolueen ajankohtaisia poliittisia tavoitteita. Ulkopuoliset tahot eivät näkyvästi sekaantuneet toimintaan, vaan museon johtokunta piti huolen laitoksen suuntaviivoista. Lenin-museosta rakennettiin vallankumouksellisten voimien kasvattajaa – eräänlaista pienimuotoista puoluekoulua – jossa historia ja museaalisuus olisivat työkaluja vasemmiston päämäärien edistämiseksi. Museo joutui välittömästi kohtaamaan paikallispoliittiset ennakkoluulot ja vastustuksen, mutta sen ei tarvinnut toiminnalle yleisesti ottaen suosiollisessa ilmapiirissä kantaa tästä liiaksi huolta. Hauraat puitteet eivät himmentäneet voimakasta itseluottamusta. Hetken aikaa eläneet kaavailut museon siirtämisestä valtion alaisuuteen kertoivat lähitulevaisuuteen kohdistuneista vallankumouksellisista odotuksista, jotka tosin varisivat nopeasti poliittisten tuulien käännyttyä.

Neuvostoliiton valvontakomission poistuminen Suomesta sekä SN-Seuran ja kommunistien poliittisen vaikutusvallan heikentyminen vuosina 1947 – 1948 vavisutti Lenin-museon toiveikkaasti käyntiin lähtenyt kehitystä. Se ei halunnut ja toisaalta kyennytkään sopeutumaan poliittisissa olosuhteissa vauhdilla tapahtuneisiin muutoksiin. Museon toimintakenttä kohdistui alusta lähtien hyvin suppeaan kohdeyleisöön ja pian jouduttiin huomaamaan, ettei toiminta voinut levätä vain vasemmiston kannatuksen varassa. Museon johtokunta tiedosti ongelmallisen yhtälön, mutta toimintansa

uudelleenarviointiin sillä ei riittänyt halukkuutta. Toisaalta on otettava huomioon, että tuolloisessa poliittisessa ilmapiirissä omien virhearvioiden myöntäminen tai toimiansa tarkastelu kriittisessä valossa oli aseiden tarjoamista ilmaiseksi vastustajien käsiin.

Museo joutui huomaamaan muuttuneet olosuhteet viimeistään täydellisesti epäonnistuneen Lenin – Stalin-patsashankkeen yhteydessä. Sen avulla museo koetti valaa olemassaololleen historiallista jalustaa sekä luoda laajempaa kuvaa yhteiskunnallisesti merkittävästä laitoksesta, mutta tuo pyrkimys ei saanut vastakaikua. Pienimuotoiseen nöyryytykseen päättyneeseen patsashankkeeseen kulminoitui se tosiasia, että SN-Seuran ja kommunistien vaikutusvallan heikentyminen merkitsi Lenin-museonkin etulyöntiaseman menetystä vuoteen 1949 mennessä. Museon perustamisen yhteydessä valettu hauras jalusta alkoi murtua muutamassa vuodessa.

Lauri Suosalon vuonna 1949 tapahtuneen eron jälkeen Lenin-museo jumittui sijoilleen. Uuden museonhoitajan Hannes Juvosen myötä museon toiminnan painopisteet muuttuivat, mutta myönteisestä kehityksestä ei voinut puhua, mikäli asiaa tarkasteltiin talouden ja sen kannalta tärkeiden museovieraiden määrän osalta. Museo keskittyi palvelemaan yhä enemmän SN-Seuran valistustyön tavoitteita Suomen poliittisen ilmapiirin kääntyttyä vasemmistolle ja Neuvostoliitto-suhteita vaalineille tahoille epäsuotuisampaan suuntaan. Hannes Juvosen johtamasta museosta kehittyi yhä näkyvämmiin pelkkä SN-Seuran kyliäinen vailla kykyä muuttua. Tähän tilanteeseen vaikutti osaltaan jo paljon aikaisemmin ilmenneet talousvaikeudet samoin kuin laajemman yhteiskunnallisen tilauksen puute: museolla ei yksinkertaisesti ollut kysyntää esimerkiksi valtionjohdon suunnalta. Juvosen johdolla toiminnan painopiste suuntautui vuosina 1950 – 1955 SN-Seuran tavoitteiden mukaisesti ideologisesta kasvatustyöstä enemmän Neuvostoliittoa koskevaan valistustyöhön. Muutos houkutteli jossain määrin lisää kävijöitä, mutta määrälliset muutokset eivät johtaneet laadullisiin harppauksiin. Kituuttamisesta oli tullut museota nimittävä tekijä jo hyvän aikaa ennen Juvosen astumista museonhoitajaksi.

Lenin-museon harteilla levännyt poliittisen laitoksen viitta oli raskas, vaikka Suosalon lähdettyä liiallinen paikallispoliittinen jännite olikin helpottanut. Tampereen kaupungin taholta oli valmiuksia ryhtyä kohtelemaan museota paikallisena kulttuurinähtävyytenä, mutta viimeistään puoluesidonnaiset jakolinjat estivät tämän. Vuoden 1952 olympiavuoden yleinen optimismi valtasi hetkeksi Lenin-museonkin vain kuihtuakseen pois hetkeä

myöhemmin. Josif Stalinin kuoleman jälkeen eläneet suunnitelmat museon laajentumisesta hänen nimeä kantavaksi laitokseksi olivat hapuilua, jotka osoittivat epävakaalle pohjalle rakennetun museon etsineen jatkuvasti uusia jalansijoja ja paikkaa olemassaolonsa perustelemiseksi. Ajoittaiset ehdotukset toiminnan alasajosta tai koko laitoksen siirtämisestä muualle kertoivat museon vakiintumattomasta asemasta. Juvosta tai museon johtokuntaa ei kuitenkaan voinut yksin syyttää 1950-luvun alkuvuosina syntyneestä tilanteesta, sillä omistajayhteisöllä SN-Seurallakaan ei näyttänyt olevan syvällisempää kiinnostusta muutosten toteuttamiseen.

Pysähtyneisyyden tilaan taantunut ja heikon rahoituksen varassa laahustanut Lenin-museo reagoi heikosti 1950-luvun puolivälissä ympärillään käynnissä olleisiin muutoksiin. Neuvostoliiton poliittisten uudistusten ja destalinisaation myötä museon taustalla ollut Leninin ja Stalinin ensikohtaamisen muiston vaaliminen menetti nopeasti symbolisen vaikuttavuutensa. Varsin nopeassa tahdissa tapahtunut Stalinin henkilöpalvonnan alasajo niin Neuvostoliiton kommunistisessa puolueessa kuin Suomenkin kommunistien keskuudessa asetti museon hankalaan asemaan. Sen oli pakko reagoida jotenkin, vaikka taloudelliset resurssit ja toisaalta ylpeys eivät tahtoneet antaa myöten. Museon oli lopulta ulkopuolisen painostuksen alla taivuttava toteuttamaan pienimuotoinen destalinisaatio, joka tosin jäi tuossa vaiheessa puolitiehen. Oli vaikeaa häivyttää pois henkilöä, joka oli vuosien ajan näytellyt toista pääroolia.

Lenin-museon pysähtyneisyys ja laajemman yhteiskunnallisen tuen puuttuminen tekivät siitä haavoittuvaisen ulkopuolisten silmissä. Toiminta Tampereen työväenyhdistyksen omistamassa rakennuksessa loi otolliset mahdollisuudet kiusantekoon ja kiristykseen, joskin sosialidemokraattien suunnalta museon vuokranmaksuvaikeuksiin ja rooliin paikallisten kommunistien kokoontumispaikkana oli suhtauduttu merkillisellen maltillisesti. Vaikeuksien vuoksi Lenin-museo joutui lopulta tahtomattaan sosialidemokraattien sisäisten kiistojen pelinappulaksi. Juvosen johtaman laitoksen sulkeminen näytti vuonna 1957 hetken aikaa todennäköisemmältä kuin koskaan aikaisemmin. Oli suorastaan ironista, että museon häipymistä aina toivonut TTY seisoj lopulta rutiköyhän vuokralaisensa takana. Vuonna 1945 museo oli asettunut taloksi pienoisosalla kiristyksellä: vuonna 1957 se majaili työväentalon kolmannessa kerroksessa armosta.

Urho Kekkosen presidentiksi valinnan myötä Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa käynnistynyt kehitys yhdessä SN-Seuran uuden voimistumisen kanssa aurasivat Lenin-museolle ulospääsytietä vuonna 1957 kriittiseksi kärjistyneestä ahdingosta. Vladimir Iljitš Leninin henkilöhaamon symbolinen ja historiallinen merkitys kahden maan välisissä suhteissa korostui uudella tavalla. Aivan kuten vuonna 1945, Lenin-museoon kohdistui jälleen poliittiset rajalinjat ylittänyttä kiinnostusta. Nikita Hruštševin ja Nikolai Bulganinin vierailu merkitsi käännekohtaa, jonka seurauksena museon ulkopoliittinen merkitys alkoi silminnähden nousta. Vuosikautia jatkuneesta verkkaisesta johtamisesta huolimatta Hannes Juvonen luotsasi Lenin-museota vuosien 1956 – 1958 välisenä aikana uusille urille. Juvonen oli kerran koettanut laajentaa museota heijastamaan voimakkaammin Stalinin henkilöpalvontaa, mutta uransa loppuvaiheessa hän teki utterasti töitä muovatakseen siitä uusia ulkopoliittisia tuulahduksia palvelevaa laitosta. Leninin roolin korostaminen Suomen itsenäisyyteen johtaneessa kehityksessä antoi Lenin-museolle mahdollisuuden etsiä kohdeyleisöä myös SN-Seuran ja poliittisen vasemmiston ulkopuolelta.

Lenin-museon ulkopoliittisen ja yhteiskunnallisen painoarvon kasvu ei merkinnyt välitöntä pelastumista, vaan 1960-luvulle tultaessa museon toiminta oli käytännöllisesti katsoen pysähdyksissä. Keskeisiä syitä olivat heikkona jatkunut taloudellinen tilanne, itse museon tunkkaisuus ja Juvosen jälkeen vallinnut ohjauksen puute. Vasta valtion, NKP:n ja Tampereen kaupungin erilliset päätökset museon taloudellisesta tukemisesta mahdollistivat sen, että museo saattoi ryhtyä hakemaan selkeämpää roolia yhteiskunnallisesti suuntautuneena kulttuurihistoriallisena erikoismuseona. Vuosien 1959 – 1964 välisenä aikana Lenin-museon tukijalkoja vahvistettiin ulkopuolelta samalla, kun museon hoitajaksi lopulta noussut Arvi Laakso ja johtokunnan uusi puheenjohtaja Veikko O. Veilahti jatkoivat Juvosen käynnistämiä uudistuksia. Täydellisen näyttelynuudistuksen sekä Lenin ja Suomi-teemaan keskittyneen imagonrakentamisen myötä museo saattoi rimpulla irti osasta sen ympärille kietoutuneista mielikuvista.

Lenin-museota on käsitelty toistuvasti museona selvittäessä sen perustamista ja toimintaa sotienjälkeisessä Suomessa vuosien 1945 – 1964 välisenä aikana. Museo-termin käyttö on tässä yhteydessä luonnollista, vaikka Tampereen työväentalossa tammikuussa 1946 avattu laitos oli pitkään lähes kaikkea muuta. Lenin-museo määriteltiin museoksi, mutta toiminnan käynnistyttyä sen kehitys sellaiseksi vasta alkoi.

Syntyolosuhteiden ja taustalla olleiden päämäärien vuoksi Lenin-museo joutui jatkuvasti etsimään kontekstia ja perustelua olemassaololleen. Sen ensimmäiset noin kaksikymmentä vuotta olivat jatkuvaa poukkoilua eri puolille sekä toisaalta pitkiä taantumisen kausia. Lenin-museosta voitiin ryhtyä tosissaan rakentamaan museota vasta siinä vaiheessa, kun sen toiminta oli taloudellisesti turvattu ja sille oli olemassa mahdollisimman laajapohjaista yhteiskunnallista tilausta.

Lenin-museon perustamista ja toimintaa käsittelevän tutkimuksen seurauksena syntyneet päätelmät pakottavat pohtimaan museoiden olemusta laajemmassa mittakaavassa. Lenin-museon historia kertoo laitoksesta, joka oli pitkään vahvasti sidoksissa ympäröivään yhteiskuntaan ja moniin muihin tekijöihin kuten taustaorganisaatioihinsa ja toiminnassa mukana olleiden henkilöiden motiiveihin. Museohistorian ja museologian tutkimuksen kannalta on tarpeellista jatkossa etsiä uusia näkökulmia esimerkiksi siihen, mitkä edellytykset vauhdittavat jonkin laitoksen muovautumista museoksi - ja Lenin-museon tapauksessa erikoismuseoksi. Museohistoriallisen ulottuvuuden ohella Lenin-museon vaiheiden selvittäminen on avannut uusia mahdollisuuksia Suomen poliittisen historian selvittämiseen. Lenin-museo oli pienuudestaan huolimatta näkyvä osatekijä Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa. Tulevaisuudessa on syytä tutkia perusteellisemmin, mitä poliittiset päättäjät ajattelivat museosta niiden suhteiden kannalta. Esimerkiksi entisen Neuvostoliiton monet valtiolliset arkistot odottavat edelleen avautumistaan tutkijoille.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I ARKISTOLÄHTEET

Kansan Arkisto (KansA)

Anna Suosalon arkisto

Suomen kommunistisen puolueen Tampereen piirijärjestön arkisto

- Piirikomitean pöytäkirjat 1944 – 1950

Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Tampereen osaston arkisto

- Pöytäkirjat 1944 – 1955

Lenin-museo

Lenin-museon arkisto

- Kilven papereita

- Lenin – Stalin-patsashanke

- Museon avajaiset -46

- Museon historiaa

- Museon juhlat

- Pöytäkirjat 1946 – 1962

- Pöytäkirjat 1963 – 1980

- Toimintakertomukset 1946 – 1962

- Toimintakertomukset 1963 – 1980

- Valokuvat

Tampereen kaupunginarkisto (TKA)

Tampereen kaupunginhallituksen arkisto

- Pöytäkirjat 1953

Tampereen työväenyhdistyksen arkisto (TTY)

- Johtokunnan pöytäkirjat 1945, 1946
- Taloustoimikunnan pöytäkirjat 1945

II PAINETUT LÄHTEET

JULKAISTU ALKUPERÄISAINEISTO

Rautkallio et al. 2001

Rautkallio, Hannu; Prozumenschikov, Mihail Su; Tomilina Natalia G., *NKP ja Suomi 1953 – 1962*. Tampere University Press, Tampere, 2001.

Tampere 1947

Tampereen kaupunki, *Kertomus Tampereen kaupunginvaltuuston toiminnasta vuonna 1945*. Tampere, 1947.

Tampere 1949

Tampereen kaupunki, *Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1947*. Tampere, 1949.

Tampere 1957

Tampereen kaupunki, *Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1955. Osa II*. Tampere, 1957.

Tampere 1964

Tampereen kaupunki, *Kertomus Tampereen kaupunginvaltuuston toiminnasta vuonna 1964*. Tampere, 1965.

Tšernous & Rautkallio 1992

Tšernous, V.N; Rautkallio, Hannu, *NKP ja Suomi: Keskuskomitean salaisia dokumentteja 1955 – 1968*. Tammi, Helsinki, 1992.

SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET

Aamulehti (AL)
Ajan kuvat
Hämeen Yhteistyö (HY) Kansan Lehti (KL) 1956, 1963.
Kansan Uutiset
Neuvosto-Karjala
SNS-lehti 1946 – 1956
Sosialidemokraattinen Tampere
Suomen sosialidemokraatti (SS)
Vapaa Sana (VS)
Työkansan Sanomat (TKS)

III KIRJALLISUUS

Airola 1991

Airola, Veikko, *Valoisaa ja pimeää: kuvauksia kovan kohtalon ihmisistä.*
Petroskoi, 1991.

Apunen 1977

Apunen, Osmo, *Paasikivi-Kekkosen linja.* Tammi, Helsinki, 1977.

Helo 1965

Helo, Johan, *Vaiennettuja ihmisiä: tapahtumia toisen maailmansodan ja sen jälkeisenä aikakautena.* Tammi, Helsinki, 1965.

Jutikkala & Pirinen 2003

Jutikkala, Eino; Pirinen, Kauko; Sjöblom, Paul (transl.), *A History of Finland.*
WSOY, Helsinki, 2003.

Kaarninen 2006

Kaarninen, Pekka, *Tampereen voimatekijä: Tampereen Sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön historia 1906 – 2006.* Werstas, Tampere, 2006.

Kanerva 1986

Kanerva, Unto, *Työväenliikkeen taivalta 100 vuotta: Tampereen*

Työväenyhdistys 1886 – 1986. Tampereen työväenyhdistys, 1986.

Kinanen 2007

Kinanen, Pauliina (toim.) e.a., *Museologia tänään*. Suomen museoliitto, Helsinki 2007.

Kinnunen 1998

Kinnunen, Kaisa. *Suomi-Neuvostoliitto-Seuran historia 1944 – 1974*. Suomi-Venäjä-seura ry, Helsinki, 1998.

Kiuru 1998

Kiuru, Sakari, *Aatteen mies: V.O. Veilahti arjen maailmassa*. Edita, Helsinki, 1998.

Krekola 2012

Krekola, Joni, *Maailma kylässä: Helsingin nuorisofestivaali 1962*. Like, Helsinki, 2012.

Lenin-museo 1946

Lenin-museo, *Lenin-museon näyttely: selostava luettelo*. Lenin-museo, Tampere, 1946.

Lenin-museo 1964

Lenin-museo, *Lenin Suomessa 1905, 1906, 1907, 1917*. Lenin-museo, Tampere, 1964.

Lenin-museo 1971

Lenin-museo, *Tampereen Lenin-museo 1946 – 1971*. Sanan Tie, Tampere, 1971.

Leppänen 1994

Leppänen, Veli-Pekka, *Ohranasta oppositioon: kommunistit Helsingissä 1944 – 1951*. Tampere, 1994.

Martti 2012

Martti, Marja-Riitta, *Sisällissodan varjossa, aatteen valossa. Arvi A. Laakson tie punaorvosta kommunistiksi Karl Mannheimin sukupolvi-teorian mukaan*. Suomen historian laudaturtutkielma. Tampereen yliopisto, 2012.

Minkkinen 1998

Minkkinen, Aimo, *Katsaus Suomi-Neuvostoliitto-Seuran historiaan 1975 – 1991*. Suomi-Venäjä-seura ry., Helsinki, 1998.

Montefiore 2004

Montefiore, Simon Sebag; Klemelä, Kari (suom.), *Stalin. Punaisen tsaarin hovissa*. WSOY, Helsinki, 2004.

Nevakivi 1995

Nevakivi, Jukka, *Zdanov Suomessa: Miksi meitä ei neuvostoliittolaistettu?* Otava, Keuruu, 1995.

Opetusministeriö 1990

Opetusministeriö, *Lenin ja Suomi. Osa III*. Opetusministeriö, Helsinki, 1990.

Pernaa 2002

Pernaa, Ville, *Tehtävänä Neuvostoliitto: Opetusministeriön Neuvostoliittoinstituutin roolit suomalaisessa politiikassa 1944 – 1992*. Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti, Helsinki, 2002.

Pettersson & Kinanen 2010

Pettersson, Susanna; Kinanen, Pauliina (toim.), *Suomen museohistoria*. SKS, Helsinki, 2010.

Progress 1979

Progress, *Central V.I. Lenin museum*. Progress, Moscow, 1979.

Radzinski 1996

Radzinski, Edvard; Klemelä, Kari (suom.), *Stalin*. WSOY, Helsinki, 1996.

Rasila 1992

Rasila, Viljo, *Tampereen historia IV*. Tampereen kaupunki, Tampere, 1992.

Rautkallio 1979

Rautkallio, Hannu, *Suomen suunta 1945 – 1948*. Weilin+Göös, Savonlinna, 1979.

Rentola 1997

Rentola, Kimmo, *Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947 – 1958*. Otava, Helsinki, 1997.

Seppinen 2008

Seppinen, Jukka, *Vaaran vuodet? Suomen selviytymisstrategia 1944 – 1950*. Minerva, Helsinki, 2008.

Seppälä 1983

Seppälä, Raimo, *Tampereen napoleon*. Otava, Helsinki, 1983.

Seppänen 2004

Seppänen, Esa, *Miekkailija vastaan tulivuori: Urho Kekkonen ja Nikita Hrustsev 1955 – 1964*. Tammi, Helsinki, 2004.

Service 2001

Service, Robert; Häilä, Arto (suom.), *Lenin*. WSOY, Helsinki, 2001.

SN-Seura 1984

Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Tampereen osasto, *Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Tampereen osasto r.y. 1944 – 1984*. Tampere, 1984.

Suomi 2010

Suomi, Juhani, *Lohen Sukua. Urho Kekkonen: Poliitikko ja valtiomies*. Otava, Helsinki, 2010.

Smirnov 1970

Smirnov, V.; Heino, Ulla-Liisa (suom.), *Lenin Suomen vaiheissa*. Otava, Helsinki, 1970.

Tirkkonen 2008

Tirkkonen, Erik, *"Edistyköön, kasvakoon Hämeen museo kansanomaista tarkoitusta silmälläpitäen!"*. Hämeen museon perustaminen ja sen toiminta 1904 – 1952. Suomen historian sivulaudatututkielma, Tampereen yliopisto 2008.

TTY 1957

Tampereen työväenyhdistys, *Tampereen työväenyhdistyksen tiedote 1957*. Tampere, 1957.

Tumarkin 1997

Tumarkin, Nina, *Lenin živ! Kult Lenina v sovjetskoi Rossii*. Harvard University Press, Sankt-Petersburg, 1997.

Tuominen 1957

Tuominen, Arvo, *Kremlin kellot. Muistelmia vuosilta 1933 – 1939*. Tammi, Helsinki, 1957.

Vihavainen 1991

Vihavainen, Timo, *Suomen ja Neuvostoliiton suhteet 1930-luvun lopulta Moskovan rauhaan 1940*. Suomen historiallinen seura, Helsinki, 1991.

Vihavainen 1998

Vihavainen, Timo, *Stalin ja Suomalaiset*. Kustannusosakeyhtiö Otava, 1998.

Vilkuna 2000

Vilkuna, Janne (toim.), *Näkökulmia museoihin ja museologiaan*. Ethnos-toimite 10. Ethnos 2000.

Vuorikoski 1995

Vuorikoski, Matti, *Moskovan junasta Brysselin porteille: Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Tampereen piirijärjestö 50 vuotta*. ST-print, Tampere, 1995.

LIITTEET

LIITE 1. Lenin-museon museonhoitajat ja johtokunnan jäsenet vuosina 1946 – 1964.

LÄHDE: Lenin-museon toimintakertomukset 1946 – 1964. Toimintakertomukset 1946 – 1962 ja 1963 – 1980. Lenin-museon arkisto.

Museonhoitajat:

Nimi	Vuodet
Lauri Suosalo	1946 – 1949
Hanne Juvonen	1950 - 1959
Veikko Lehtinen	1959 – 1961
Aarre Halme	1961 – 1962
Aino Järvinen (vt.)	1963
Arvi Laakso	1963 -

Johtokunnan jäsenet:

Nimi	Vuodet
Eric Idestam	1959 – 1960
Hannes Juvonen	1961 – 1962
Lauri Jyväkorpi	1946 – 1949
O.U. Järvinen (pj.)	1946 – 1963
Sylvi-Kyllikki Kilpi	1963 –
A. Mikkola	1947 – 1948
Erkki Nieminen	1946 –
Betty Peltonen	1946 – 1952
Mauri Ryömä	1946 – 1958
Tapio Tapiovaara	1961 –
Risto Toiminen	1949 –
Veikko O. Veilahti (pj.)	1963 –

LIITE 2. Lenin-museon kävijämäärät vuosina 1946 – 1964.

LÄHDE: Lenin-museon toimintakertomukset 1946 – 1964. Toimintakertomukset 1946 – 1962 ja 1963 – 1980. Lenin-museon arkisto.

Vuosi	Kävijöitä yhteensä	Ulkomaalaiset kävijät
1946	10500	N/A
1947	5100	140
1948	4600	135
1949	4368	155
1950	5169	177
1951	5414	575
1952	5350	813
1953	5104	N/A
1954	6435	620
1955	7892	856
1956	8166	1048
1957	7966	1098
1958	7672	1153
1959	5907	1787
1960	7248	2552
1961	5162	2478
1962	4167	N/A
1963	4687	1930
1964	7452	3044

LIITE 3. Lenin-museon aatekilpailuun osallistuneita kipsiveistoksia. Yhdessä luonnoksessa on kuvattuna Neuvostoliiton johtaja Josif Stalin ratsalla.

LÄHDE: Lenin-museon valokuvia. Valokuvat. Lenin-museon arkisto.

